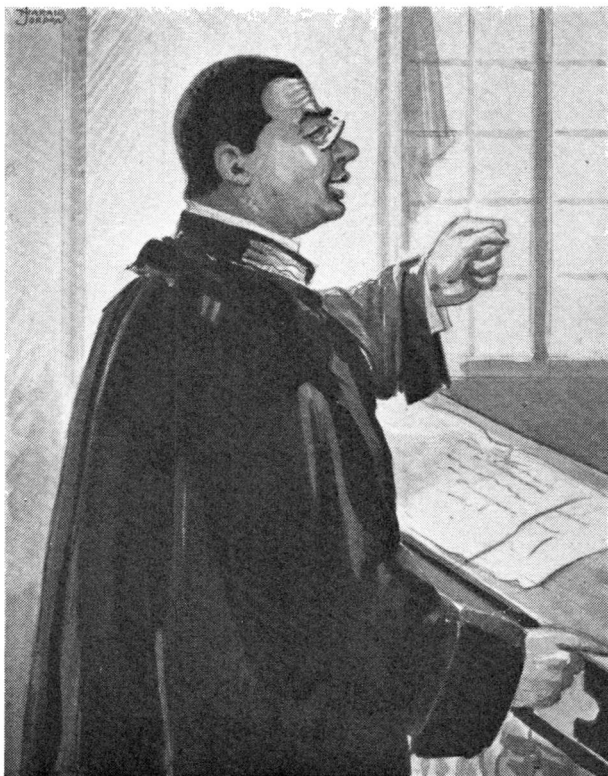

AXEL H. PEDERSEN

C. B. HENRIQUES,
EN RETTENS TJENER

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1957

AXEL H. PEDERSEN

**BYGGERIETS RETLIGE OG ØKONOMI-
SKE ORGANISATION.** 1946.

2. omarbejdede udg. 1951.

Ialt 4200 ekspl. (udsolgt).

Norsk udgave ved *Olav Tøndeland*. 1956.

**INDLEDNING TIL SAGFØRERGERNIN-
GEN I.** 1951.

Oplag 2500. (udsolgt).

**ENTREPRISE, BYGGE- OG ANLÆGS-
ARBEJDER.** 1952.

Oplag 4500.

**INDLEDNING TIL SAGFØRERGERNIN-
GEN II.** 1953.

Oplag 2000. (udsolgt).

REFUSIONSOPGØRELSER.

1. udg. 1954. 2. udg. 1954.

Ialt 4500 ekspl.

LICITATION. 1955.

Oplag 5000.

C. B. HENRIQUES, EN RETTENS TJENER.
1956. 2. reviderede udg. 1957

Ialt 3000 ekspl.

COPYRIGHT 1957

BY G. E. C. GADS FORLAG

PRINTED IN DENMARK

BY BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S

KORT FORTALT

I grevinde Danners spisestue	7
De unge år	16
I Bernstorffs palæ og på Christiansborg	27
Profiler fra højesteretsskranken	44
Justitias vægtskål	69
Forsvarergerningen	81
Rettens pleje	101
Sagførerstanden	125
Den faste Voldgiftsret	141
Mosaisk Trossamfund	153
Processen mod Struensee	171
»Det juridiske galehus«	179
I Kronprinsensgade 5	183

Ny Vestergade 13
Tegning af Axel Nygaard

I GREVINDE DANNERS SPISESTUE

Ejendommen Ny Vestergade 13 blev i 1857–58 ombygget af den rige borger, tømmerhandler *Chr. Ludevig Maag* efter tegninger af arkitekten, professor *Johan Daniel Herholdt*. To værelser i lejligheden på første sal blev udsmykket af tidens bedste malere: *Georg Christian Hilker* og *Constantin Hansen*, der i årene 1844–53 havde dekoreret forhallen i universitetsbygningen på Frue Plads. Foruden *Constantin Hansen* har også *P. C. Skovgaard* – ikke *Nicolai Abildgaard*, som undertiden nævnes – arbejdet på dekorationerne, som er typiske for Hilkers pompejanske stil: antikke kvindefigurer i loftet, lyslokkede engleskikkelser flagrende på væggene og kåde fauner tittende frem mellem vinløvet og skræmte vildænder på flugt.

I 1864 blev ejendommen købt af lensgrevinde *Louise Danner*, oprindelig balletdanserinde *Louise Rasmussen*, der i 1850 af biskop *J. P. Mynster* var blevet viet til Frederik VII's venstre hånd. Her boede lensgrevinde Danner til sin død i 1874.

I lensgrevinde Danners spisestue har *C. B. Henriques* haft sit privatkontor fra 1904, efter at hans kompagnon, prokurator, justitsråd *Menca Moses Koppel*, var død.

På skrivebordet står en lille Moses i marmor, der holder lovens tavler. På væggen hænger en kopi af *Saltofts* jættestore maleri af Højesteret i jubilæumsåret 1911.

Næsten to menneskealdre i rettens tjeneste har bragt C. B. Henriques i forbindelse med en lang række personligheder, der har medvirket til at fremme lov og ret, og med mange mennesker, på hvis skæbne han har haft afgørende indflydelse. Da jeg i juli 1955 – bænket i en stol ved siden af det bekendte skrivebord – talte med C. B. Henriques, stillede jeg ham det spørgsmål, som mange andre har gjort tidligere:

– Har De tænkt at skrive Deres erindringer?

– Jeg har ofte tænkt på det, og jeg er også blevet opfordret, men jeg synes aldrig, jeg har haft tid.

– Sagførermemoirer og sagførerbiografier, der undgår det navlebeskuende og familie billederne, kan have betydning ikke alene kulturhistorisk og personalhistorisk, men også for sagførerstandens rekrutter?

– Ja, det tror jeg absolut.

– Højesteretsadvokat, generalfiskal *Peter Uldalls* efterladte optegnelser, *Orla Lehmanns* erindringer, *Fritz Treschows* biografi og *Johannes Steins* livserindringer – hvad har de betydet?

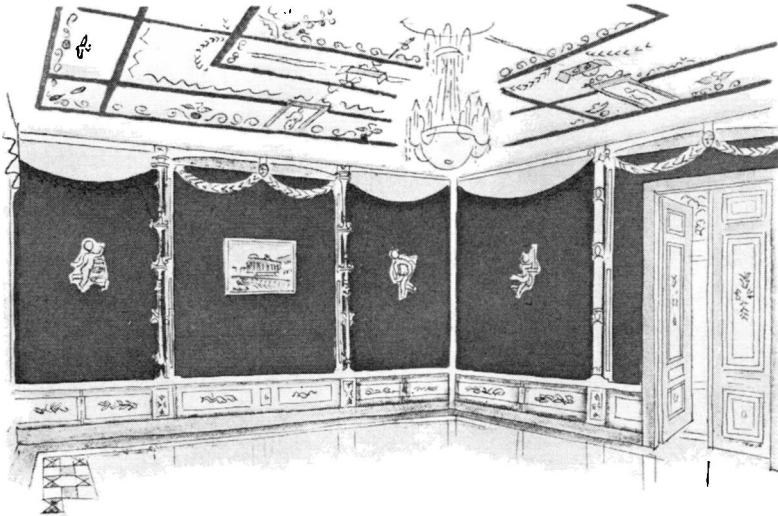
– De giver alle en værdifuld tidskolorit. De viser tillige, hvilket arbejde der må præsteres af en sagfører for at nå en position.

Uldalls bog om Caroline Mathilde i Struensee-processen er uhyre interessant at læse, fordi man får et tidsbillede af, hvorledes en advokat i virkeligheden da var stillet overfor myndighederne i enevældens tid. Det er jo ikke så meget advokaternes måde at behandle forholdene på, som vi slet ikke kunne tænke os nu, altså stadig underdanige for majestæten, men det er forbløffende at se, hvor lidt enevælden greb ind i dommernes afgørelser. Gang på gang ville man jo tro, at når staten, som var enevælden, gjorde et eller andet, så ville man fortolke det: det er staten, sådan som man gør under diktaturerne nu, men der er ikke den fjerneste forskel på, hvorledes dommerne i Højesteret dømte, når staten stod overfor en enkelt mand i en juridisk konstellation; der dømmer de ganske, som om staten var en person. Man bliver forbløffet over at se,

hvor lidt enevælden i virkeligheden greb ind i de juridiske forhold. Jeg har læst bogen med stor interesse.

– Hvad synes De om Uldalls forsvar af Caroline Mathilde?

– Det var udmærket gjort. Det var jo uhyre vanskeligt. Man kan vel ikke stille en advokat en vanskeligere opgave.

Grevinde Danners spisestue

– Hvad mener De om højesteretssagfører *Steins* erindringer?

– Ja, de er storartede, men de interesserede mig ikke, fordi de indeholder for lidt om retspleje og sagførervæsen. De giver nogle almindelige betragtninger om tidernes forfald o. s. v., men ikke noget om sagførerne.

– *Orla Lehmann* besad en sjælden veltalenhed, der var tilslebet efter klassisk og gallisk mønster i et sprog af den litterære guldalders støbning. Han, der er blevet karakteriseret som utvivlsomt den mest veltalende mand, som vort land har fostret, står vel som det forrige århundredes største advokat?

– Ja, det gør han, fordi han både var veltalende som advokat og veltalende som taler, og fordi han mesterligt beherskede alle de spørgsmål, som var brændende dengang: Skandinavisme, Slesvig og grundlovsspørgsmålet.

– I *England* findes derimod en omfangsrig litteratur om de be-

rømte advokater. – Hvad er årsagen hertil? Er advokaterne dygtigere i England?

– Ja, man ser dette af deres memoirer. De har en ekstra styrke i kraft af deres forhør, som vi er begyndt at arbejde med, men som langt fra er stærkt nok udbygget her i Danmark. Deres civile sager har større interesse end vore i kraft af deres større omfang. Den stilling, som advokaterne har i England, medfører også, at publikum med større interesse følger med, og her har pressen også en stor betydning, idet pressen spiller en langt større rolle i England. Den danske presse mangler evne til at gøre publikum interesseret i de civile sager.

I gamle dage, i min ungdom, refereredes civile sager mere udførligt, og de interesserede publikum i langt højere grad.

– Er det undertiden ikke de store forbrydere, som skaber de store advokater?

– Selvfølgelig giver de store forbrydere en større offentlighed og en større baggrund og derfor lejlighed for advokaterne til at komme mere i offentlighedens søgelys.

Jeg mindes, at højesteretssagfører *Karsten Meyer*, der i 30'erne skulle være forsvarer i en retssag om byggesvindel, ville have højesteretssagfører *Leif Gamborg* til at overtage forsvaret for en af de tiltalte. Gamborg vægrede sig, men Karsten Meyer overtalte ham ved at henvise til, at da han var ung, drømte han om at blive forsvarer for Sjællands biskop, men han havde måttet nøjes med de små forbrydere.

– Hvad er grunden til, at dommerstanden i så ringe omfang er repræsenteret i memoirelitteraturen?

– Det ligger dels i, at dommerne efter deres natur er meget tilbageholdende, og dels i, at de mener, at det hører til deres opgave, at de ikke optræder overfor offentligheden på anden måde end gennem deres domme. De egner sig som regel ikke til at skrive memoirer, fordi de er bange for at røbe, hvad de selv mener, de ikke bør røbe. Og når de skriver, så skriver de om juridiske emner. Man vil meget sjældent finde, at de skriver om hinanden eller om sig selv, fordi de har en fornemmelse af, at de tilhører en stand, som ikke må træde frem på anden måde end netop igennem retten.

– Det har dog stor interesse, at dommerne belyser enkelte af de principielle domme, der er afsagt?

– Ja, det vil man finde i »Tidsskrift for Retsvidenskab«, hvor nogle højesteretsdommere altid kommenterer de vigtigste domme til hjælp for juristerne, og det kan de gøre, men skrive om sig selv eller om deres virksomhed, det synes de ikke hører sig til.

– Hvad tænker De, når De standser et øjeblik ved milepælen og ser tilbage?

– Når jeg ser tilbage på livet, som det var i min tid, og det, som man spår, kommer, så fastholder jeg mit gamle sunde standpunkt: for mig er menneskene ikke meget forandrede. Alle de fremskridt, med teknik o. s. v., de forandrer tilværelsen, men jeg har aldrig kunnet se, at menneskene egentlig var forandrede. Jeg kan se, at den fart og den vanvittige hurtighed i alt, som det er nu, gør menneskene mere nervøse, og mindre hyggelige, end de var i min tid. Men hvis jeg tænker mig, at jeg taler med en af de gamle om et bestemt emne, og jeg vil tale om det samme med en af de unge, så vil jeg have fornemmelsen af, at der ikke er meget forandring i det hele.

Hvis jeg i dag skulle stå i retten og procedere for helt unge dommere, så ville det egentlig ikke gøre nogen forskel for mig. Jeg ville ikke fornemme, at dommerne i og for sig ville opfatte, hvad jeg sagde, anderledes end de gamle dommere. Man kan sige, at der var ro over de gamle dommere, og det var en stor behagelighed, fordi det gav lejlighed til at drøfte sagerne på en hyggelig måde. Man må erkende, at der er uro og alt for meget hurtighed i det moderne, men når man går dybt, så tror jeg ikke, at menneskene er forandrede. Jeg tror ikke på, at man går en bedre fremtid imøde ved teknikken og alt andet. Jeg tror, at de bliver lige lykkelige, både de gamle mennesker og de nye. Det beror meget på det indre sjæleliv, som ikke forandrer sig.

– Hvad er karakteristisk for udviklingen indenfor sagførernes arbejdsområde i dette århundrede?

– Sagførernes arbejdsområde er udvidet. Det ligger i hele udviklingen, fordi der foregår helt andre ting, end der foregik i ældre tider. Der havde sagførerne et begrænset område: procedure, bo-behandling og ejendomshandler. Nu er sagførerne blevet en rådgivende stand i alle mulige forhold, fordi der er sket en enorm udvikling. Lovgivningen er blevet betydelig mere kompliceret. Der findes næsten ingen områder, om hvilke der ikke er givet love.

Men min opfattelse af sagførergerningen er den samme, som da jeg første gang skrev om sagførere – det var i *P. Munchs* »Det ny Aarhundrede« i 1907. Denne artikel giver forøvrigt også et vist historisk perspektiv over udviklingen i de snart forløbne 50 år:

»Det synes, som klienterne har en virkelig udpræget følelse for, at der bør stilles endog særlig strenge fordringer til sagførernes moralskeandel. Men hvorefter kommer det, at man netop til sagførerne stiller disse krav, medens man tager det temmelig roligt med de fleste andre samfundsklasser? En undersøgelse heraf vil give et billede af sagførernes virksomhed, der forhåbentlig vil sprede nogle misforståelser og samtidig vil forklare, hvorfor netop sagførerne selv har den aller største interesse i, at klienterne stadig holder dette særlige krav overfor sagførerne fast og ikke mindst hjælper til, at sagførerne får evnen til at gennemføre kravet. For øjeblikket synes det mig ærlig talt, at folk intet andet gør end på den ene side at skælde sagførerne hæder og ære fra og på den anden side lade deres sønner i hundredvis uddanne til – den skrækelige stand. Det skal nok hjælpe!

Den egentlige sagførergerning er altid en virksomhed for andre. I samme øjeblik, sagføreren handler for sig selv, er han ikke sagfører. Alt, hvad der sker i et sådant tilfælde, har intet med sagførermoral at gøre. Dette synes klienterne slet ikke at have øjnene oppe for. Hvis en læge spekulerer i grunde og spekulerer sig i stykker, ville man dog vistnok ikke finde på at tale om »læge«-moral eller så. I disse tilfælde er det moralske krav ganske ens overfor de forskellige virksomheder. Sagførerne er hverken dårligere eller bedre end deres medmennesker. Lige så vist som sagførerne må vise fra sig alle de ubeherskede angreb på standen, fordi dens medlemmer indenfor deres virksomhed i egen interesse undertiden handler umoralsk, – hvad desværre andre klasser akkurat lige så ofte gør – således erkender sagførerne omvendt, at den virkelige sagførergerning til fordel for andre stiller ganske særlig store moralske krav. Men man bør altså altid holde sig vel fra at sammenblande disse to ting, og det er en ganske åbenbar uretfærdighed, ja det er rent urimeligt, at publikum og presse overfor sagførerne, men ikke overfor nogen anden stand, indtager en så absurd stilling.

Nej, sagførerne må bedømmes efter deres virkelige virksomhed. Svigter de trediemand, hvis interesser de påtager sig at varetage,

så er vi inde på det rigtige spørgsmål. Nu er det jo således, at man er nødt til at bruge et så almindeligt udtryk for at betegne en sagførers virksomhed. Man søger sin sagfører – ingenlunde alene,

C. B. Henriques

Tegning af Hans Bendix 1953

når det gælder processer eller skifter, men i alle de utallige tilfælde, hvor man ønsker råd. En sagfører kan sige, at intet i klientens private eller offentlige liv tør være ham fremmed. Han betyder det for sine klienter, at fire øjne ser bedre end to, at hans erfaringer kan være klienten til tjeneste. Han er ikke alene juristen, der ved, hvad loven tillader, forlanger eller forbyder; han er ikke alene den, der kender de bedste former ved ordningen af de mange forhold; — han er lige så fuldt den, der skal give anvisning på, hvad man bør gøre, og hvad man ikke bør gøre. Således er nu engang det faktiske forhold. De fleste vil vide det af egen erfaring, når de

tænker på, hvornår det er, de søger deres sagfører; og de, der ikke selv har været i de situationer, ville få beviset i hænde, hvis de en dag sad i sagførerens kontor eller i »Retshjælpen«s stuer. Men se, dette er en overordentlig ansvarsfuld, overordentlig vanskelig, men ganske vist også, det ønsker jeg at pointere, en overordentlig smuk virksomhed.

Med rette må ansvaret her stilles op i første række. Jeg kommer her tilbage til, hvad jeg før gjorde opmærksom på, at handler sagføreren i egen interesse umoralsk eller dumt, vedrører det ikke hans gerning. Så meget mindre gør det det, som der i og for sig intet-somhelst er i vejen for, at en mand, der i egne sager handler dristigt eller dumt, kan være klog og forsigtig, når det gælder at råde og vejlede andre. Vi kender alle disse mennesker; de er i virkeligheden talrigere, end man tænker. Men hvis sagføreren svigter den tillid, klienten har, enten i egne interesser, eller fordi han er ligeglad, så er konsekvenserne også uhyggelige.

Imidlertid er det ingenlunde særlig dette, man mener at turde bebrejde sagførerne. Nej, – tværtimod. Man ynder at bebrejde sagførerne, at de går for vidt til fordel for deres klienter. Det er sagførerne, der udpønsker snedighederne, det er dem, som anvender hårde og grimme midler mod deres klienters antagonister, der er ikke det, en sagfører ikke vil gøre, for at hans mandant kan nå sit mål. Ja, naturligvis er dette en behagelig plads for klienterne at stille sig på, men sagførerne må bede om dog at få sagt et ord med. Her sammenblandes vist forskellige ting. For det første er lovens midler i og for sig altid de rette, kun tilsyneladende inhumane. Til enhver tid betegner de samfundets krav i det givne øjeblik; kun lovgivningsmagten evner at forandre dem. Og så længe de ikke bliver ændrede, betegner de samfundets øjeblikkelige stilling til humanitetens krav. At lægge sagførerne – eller, som det næsten lige så ofte sker, domstolene disse til last, er fejl adresse eller uvidenhed. Man gjorde bedre ved at prøve at lægge de tilbedte »vælgere«, der i virkeligheden skaber lovgivningsmagten, de såkaldte inhumane lovlige midler til last; men – det ville da mirabile dictu vise sig, at man aldeles ikke vil af med de midler, loven giver én, til ad den ene eller anden vej at opnå sin ret. Tværtimod, vi sagførere, der har haft praksis såvel i »Retshjælpen« som i ganske andre kredse, kan med absolut sandhed erklære, at de

fleste af os holdt igen på klienterne; ikke omvendt. Er dette nu mærkeligt eller noget for sagførerne at rose sig af? Aldeles ikke. Thi det er den vedkommende klient, der er krænket i sin ret. Han være fattig, han være rig; krænkelser af ens ret reagerer man – og bør man reagere – stærkt overfor. Præker man det modsatte, slappes både den private og offentlige retsfølelse, og hvad dette betyder, vil man kunne forstå. Men trediemanden, – in casu sagføreren, – når det ikke går ham selv på – han vil kunne vejlede og læmpe; derfor ser man også, at forhandlingerne mellem de to klienters sagførere går anderledes let end den direkte forhandling, – fordi begge klienterne oftest føler deres ret krænket, og sandheden ikke sjældent ligger midt imellem. Og endelig vil jeg ikke skjule, at det er vist en lille del, som vil de laveste midler. De finder deres sagførere. Det kan være trist.

Vi sagførere har krav på at slå fast, at der findes en stor stand, hvis fleste medlemmer udøver en virkelig samfundsnyttig gerning, ikke alene ved at procedere for klienterne, skifte efter dem, administrere for dem og vejlede dem i de lovlige og rigtige former, men også ved at være deres rådgivere både i stort og småt.

Hvis man ville prøve på at specificere en sagførers arbejde, således at man beregnede – det sker således i England og andre steder – en vis takst for hver enkelt handling, sagføreren foretog i sagen, ville man erfare, hvor urimeligt lavt det samlede honorar, sagføreren herhjemme beregner sig for en sag, i virkeligheden er. For de danske sagførere ville en sådan overgang til takster være en fordel. Overgangen ville for sagførerne også have den fordel, at den illustrerede, at sagførerhonorarerne her i landet ikke i øjeblikket er valuta for arbejdet. Dette får være; det er i al fald sagførernes egen skyld, men omvendt er det ikke sagførerne ligegyldigt, at standen betragtes som rig og som den, der tager for meget for sit arbejde, – når det er usandhed. At der gives tilfælde af misbrug indenfor standen er rigtigt, men indenfor hvilken stand er dette ikke tilfældet?

Men ikke nok hermed; hertil kommer en ret enestående konkurrence fra outsiders side. I så henseende er sagførerstanden også mærkværdig stillet. Vor »eneret« består faktisk i øjeblikket af adgangen til at møde for en domstol under proces, og endda dette med store begrænsninger, som også udnyttes af outsiders.«

DE UNGE ÅR

– Hvorfor valgte De det juridiske studium, når Deres fader var kunsthandler?

– Jeg ved det ikke, jeg ved det virkelig ikke. Jeg kan ikke svare andet, end at jeg jo må have haft lyst til at blive sagfører. Der var egentlig ingen i slægten, der var jurister, men der var sidegrene, den Simonsenske forretning. Men jeg tror, at jeg havde den fornemmelse, at jeg egnede mig til det.

– Da De blev juridisk kandidat i 1893 var der i det juridiske fakultet en række fremragende retslærde: professorerne *Goos*, *Matzen*, *Deuntzer*, *Torp*, *Jul. Lassen* og *Viggo Bentzon*. Hvem havde De mest tilknytning til?

– Når det gælder juridisk tilknytning, så var det vist nok *Julius Lassen*, men personlig følte jeg mere tilknytning til *Torp*, og tildels *Deuntzer*. *Matzen* og *Goos* kom man ikke ind på livet af; begge var jo desuden fremtrædende politikere, *Matzen* sad i en årrække i Landstinget, og *Goos* blev kultusminister i 1891. Men jeg var stærkt interesseret i *Goos*' retslære. Det var en kolossal ånd, den mand havde. Hans natur var højtidelig og tilbageholdende, men der stod respekt om ham. *Deuntzer* var et ualmindelig skarpt hoved, intelligent og morsom. Når man læste hans bøger eller hørte ham, var det en tankegymnastik, som måske ikke var så positiv belærende, som den var morsom.

– Undervisningen den gang og nu?

– Der var færre jurister. Den personlige tilknytning til professorerne var større, end den kan være nu på grund af det store antal studenter og det store stof. Vi hørte forelæsninger, men det vigtigste det var professorernes examinerer.

– Så de juridiske studerende nogensinde et dokument? eller besøgte de retterne?

– Den praktiske undervisning lærte vi ikke meget af. Vi kom

ikke i retterne, men nu havde vi »Retshjælpen for ubemidlede«, der gav studenterne en udmærket vejledning. Vi arbejdede næsten alle der.

– Sagførerorganisationerne har igennem mere end en halv snes år både i *København* og *Viborg* søgt at give sagførerfuldmægtigene en supplerende uddannelse på forskellige områder gennem praktisk juridiske kurser. Hvorledes bedømmer De disse kurser?

– De er glimrende. Hvordan man så end tilrettelægger undervisningen ved fakultetet, så kan man aldrig opnå at give de studerende det rette praktiske indblik. Der er så meget teori at lære, men her kommer disse foredrag fuldmægtigene til gode. De giver også en etisk vejledning ved redegørelse for de skrevne og uskrevne normer, der gælder for sagførergerningen i sin helhed. Disse sagførerkurser har megen betydning i det hele for uddannelsen i fremtiden, for alle standens rekrutter.

– Hvor begyndte De som fuldmægtig i 1893?

– Der hvor jeg endte, hos den gamle prokurator *Menca Moses Koppel*. Han havde et glimrende *judicium*, klar i sin tale, sin dom og sin handling. Det var en stor og omfattende forretning, og han besad sine klienters fulde tillid. Prokurator *Koppel* var medhjælper i Sø- og Handelsrettens skifteafdeling lige til sin død i 1904. I hans høje alder – han var født i 1833, og han var således 60 år, da jeg blev hans fuldmægtig – behandlede jeg naturligvis sagerne. Jeg husker, at vi havde et vanskeligt spørgsmål om, hvorvidt nogle varer tilhørte boet eller en fordringshaver som separatist. Jeg gik ned til vicepræsident *Hvidt* i Sø- og Handelsretten og forelagde ham spørgsmålet, idet jeg fremhævede vanskelighederne ved afgørelsen. Vi sad lidt og talte om problemet, så sagde vicepræsidenten:

– Nu har jeg en idé. Gå hjem og spørg den gamle prokurator *Koppel*, hvad han mener om spørgsmålet, husk på hans erfaringer. Jeg kom hjem til *Koppel* og sagde, at det var et vanskeligt spørgsmål om fortolkningen af konkursloven.

– Bliv mig fra livet med de nye love! Der er ingen tvivl om, at de varer tilhører boet, svarede han.

– Så følger vi prokurator *Koppel*, sagde vicepræsidenten, da jeg igen kom til Sø- og Handelsretten. De kan være sikker på, at så er det rigtigt.

Og det var rigtigt.

- Lønnen dengang?
- 25 kr. om måneden.
- I alle tre år?
- Ja, det tror jeg. Så begyndte jeg at få mere. Men jeg syntes, at 25 kr. var storartet.
- Dengang mødte De i Hof- og Stadsretten?
- Ja meget. Prokurator *Koppel* havde mange retssager, især handelssager. Det var frygteligt. Proceduren ved Hof- og Stadsretten var jo skriftlig, og i møderne var der kun spørgsmål om udsættelse, og formalitetsindsigelser var ganske almindelige dengang. Dommerne var imod denne fremgangsmåde, men sagførerne brugte den meget. Det er vi heldigvis kommet væk fra. Nu er vi måske på den anden side blevet for formløse i flere retninger, men formelle indsigelser kendes ikke. De eneste, som bryder sig om formelle indsigelser, det er klienterne. Sagførerne er altid imod det.
- Hvorledes var sagførernes indtægter, da De blev overretts-sagfører i 1897?
- De tider kan jo slet ikke sammenlignes med nutiden. En stor sagførerforretning kunne regne med måske 30.000 kr. brutto. Kontorudgifterne kostede, efter hvad jeg kan huske, en 5-6.000 kr. En meget stor forretning kunne måske tjene ca. 25.000 kr. Det anså man som en meget stor årsindtægt.
- De oplevede, at telefonen blev indført?
- Ja, det gjorde jeg. Og jeg husker, at jeg som ung overretts-sagfører blev indbudt til et møde, hvor man drøftede, hvorvidt sagførere og læger skulle anskaffe telefon. Den almindelige indstilling var, at det var vanvittigt: en sagfører skulle tale med sine klienter, en læge skulle tale med sine patienter. Senere var jeg til et andet møde med en række kolleger, hvor vi også drøftede, hvorvidt vi sagførere skulle indføre telefon på kontorerne. Her var der en kollega, der sagde:
 - Men jeg har telefon!
 Alle så på ham og sagde:
 - Har De telefon?
 - Ja, det har jeg.
 - Hvordan er det da?
 - Ja, det skal jeg fortælle Dem. Det ringer, så går man til telefonen. Der var nogen, der spurgte mig om et lejeforhold. Kunne

man sige op til oktober eller april? Jeg slog efter i domssamlingen for at undersøge, om der var nogle domme. Jeg fandt en enkelt dom og gik så til telefonen igen. Jeg har nu undersøgt spørgsmålet, og efter den foreliggende praksis kan De ikke sige lederen op før til april flyttedag. Må jeg iøvrigt spørge: Hvem taler jeg med? Det kan være det samme, og så lagde klienten røret på!

Der kan De se: vi bliver fuldstændigt ruinerede, sluttede kollegaen, hvis vi indfører telefon.

Det lyder jo helt oldnordisk i nutidens ører. Men både skrivemaskinen og stenografien var også ukendt i slutningen af det forrige århundrede.

– Stenografiens brug blev droftet på sagfører mødet i 1903. Erindrer De det?

– Nej – men jeg var tilstede, for jeg holdt et foredrag på mødet.

– Bruger De diktafon?

– Nej, det ved Gud jeg ikke gør.

– Bruger De båndoptager?

– Nej, men vi har vist en på kontoret.

– Men De er klar over, at båndoptageren her på bordet »fotograferer« vor samtale?

– Ja, teknikken er jo gået frem med store skridt, siden den gang vi skrev alle dokumenter i hånden.

– Og da Deres fuldmægtigtid var forbi, blev De optaget som kompagnon i prokurator Koppels forretning?

– Jeg blev ansat som fuldmægtig den 22. december 1893 og jeg fik bestalling som overretssagfører den 19. januar 1897. Da jeg blev overretssagfører, blev jeg optaget som kompagnon, og i forvejen var prokurator Koppels søn, overretssagfører *Carl Koppel* allerede blevet optaget som kompagnon i 1889, men han var udttrådt af firmaet i 1895. Prokurator *Koppel* havde et glimrende klientel, og jeg beholdt det, og jeg udvidede det også. Jeg procederede meget i Sø- og Handelsretten, og desuden havde vi hvervet som skifterettens medhjælper i Sø- og Handelsretten. Der var dengang kun to medhjælpere, og jeg overtog hvervet efter prokurator *Koppels* død i 1904.

– De står som forbilledet for mange unge juridiske studerende, der drømmer om en karriere som jurist. Må jeg derfor spørge Dem: Hvornår begynder den, som studerer jura, at blive jurist?

– Når de unge studerer, så gælder det først og fremmest om at lære alle love at kende, og hvad der står i forbindelse med lovgivningen. Nutildags er det ikke nemt, fordi der findes uendeligt mange love, cirkulærer og bekendtgørelser etc. Det gælder om, enten at kende dem eller at kunne finde dem. Den første betingelse for at være jurist er, at man er lovkyndig, og det er det, som folk egentlig forstår ved at være jurist. Men det er ikke rigtigt. I og for sig kan man udmærket godt være lovkyndig og dog slet ikke det, jeg forstår ved en jurist.

Hvornår den studerende begynder at blive jurist? Det viser sig, når han skal anvende lovene: fortolke dem. Så begynder hans hjerne at arbejde på den måde, som bliver grundlag for hans senere virksomhed, hvis han skal blive virkelig jurist. Der findes masser af tilfælde, hvorom der ikke findes love, men hvor han skal finde ud af, hvad der må anses for ret. Så skal han tænke. Og hvad er det for tanker, der så går igennem ham, som kan betegnes som juridiske tanker? Jeg skal tage det mest rå eksempel, jeg kan tænke mig. Der kommer en lov, som siger, at man gerne må forhøje lejen i en butik, men ikke forhøje lejen i et værksted. Det lyder simpelt og klart, og den unge, der kun er lovkyndig, kan jo med rette sige, at han er lovkyndig, fordi han ved, at loven siger, at man må forhøje lejen i en butik, men ikke i et værksted. Men hvis han skal være jurist, så skal han begynde at tænke: Ja, men hvornår tales der om værksted, og hvornår tales der om butik. Hvis nu et værksted også sælger varer til kunder, er så salget til kunderne det afgørende, eller er det afgørende, at han har et værksted, som han har lejet som værksted, hvor han sidder og arbejder. For at finde ud af det, må man som jurist tænke på, hvad årsagen er til forskellen mellem de to regler. Hvorfor er man friere stillet ved et værksted end ved en butik? Man må undersøge, om det værksted, der også sælger til kunder, overvejende er et værksted, eller overvejende er en butik. Det kræver også forskellige betragtninger, og man skal nå til et resultat, der enten går i den ene eller den anden retning. Det er et råt eksempel på, at man, hvis man ikke evner at løse disse spørgsmål på den fornuftige måde, vel er lovkyndig, men ikke har klaret den juridiske tænkning.

I masser af spørgsmål, som de unge studerer, behøves der en lignende tænkning. Det er hos de unge studerende i virkeligheden

begyndelsen til den juridiske tænkning og til en tænkning, som er af en ganske særegen karakter. Den er nemlig ikke ensidig. Den vejer det ene hensyn over for det andet. Den lærer den unges hjerne at fungere på en måde, som de skal se bliver typisk for dem, når de træder ud i livet som sagforere, dommere eller embedsmænd. De af dem, der træder ud i livet med disse evner, bliver virkelige jurister, medens de af dem, der savner denne hjerne-gymnastik, kan blive lovkyndige og vidende, men ikke bliver det, jeg forstår ved virkelige jurister. De kaldes jurister, men de får ikke det ud af livet, som den virkelige jurist får.

Hvis de unge jurister ønsker at blive dommere, gennemgår de foruden studiet en praktisk uddannelse som dommerfuldmægtige, de ender med at sidde i dommerstolen. Er den mand, der sidder i dommerstolen en lovkyndig mand, hvad vi må gå ud fra, at han er, men er han også jurist? Det, der interesserer mest på dette punkt, er den civile dommer. Når han får forelagt tvisten mellem to parter, og vi sammenligner ham med en ikke-jurist, der får en lignende tvist forelagt, så er der netop den forskel mellem juristen og den anden, at juristens hjerne ud fra den træning, han allerede har fået, straks optager alle de forskellige momenter, der taler for det ene eller for det andet, i sig. Han er opdraget til at veje alle hensyn. Den anden, som ikke er jurist, og hvis hjerne ikke er præpareret som juristens, har øjeblikkelig sin mening, uden at han har den tvivlen og vejen, som er juristens. Man prøver det bedst, hvis man tænker sig, således som almindeligt siges i mange sager, at det var rart, hvis en fagmand – altså ikke-jurist – dømte i sagen. Han forstår sig jo på spørgsmålet. Ja, han forstår sig på spørgsmålet, men han forstår sig ikke på at domme. Hans fagstyrke hindrer ham i virkeligheden i at afveje, at tage alle de hensyn og betragtninger, som den juridiske hjerne tager. Den juridiske hjerne tænker altid for og imod, skaber selv modsætningerne. Derfor er det det rigtige princip, at fagfolkene optræder som sagkyndige udenfor dommersædet. Der skal man høre dem, og der kan juristen lære og samtidig afveje. Jeg var dommer i *Den faste voldgiftsret*, hvor vi havde den regel, at vi i særlige vanskelige fagspørgsmål kunne tilkalde – fra hver side – en særlig fagkyndig mand, der kunne medvirke som dommer. Vi prøvede det engang. Da vi havde hørt de to fagkyndiges votering, så var vi alle enige om, at det

skulle ikke gentages. Det var interessant og oplysende, hvad de fagkyndige sagde, men de havde ikke evnen til at afveje, til at kritisere sig selv. I civile spørgsmål, i tvistigheder mellem parterne, har begge parter på en måde ret set ud fra deres synspunkter. Det gælder om at finde det, der er væsentligt for afgørelsen, og det kan ofte være synspunkter, som i og for sig går udenfor selve den tvist, som er opstået, idet man for at finde den rette løsning ofte må tage hensyn til mange omstændigheder, der kan virke på andre områder. Den juridiske hjerne har lært igennem træning at skille kerne fra avne. Den har også lært, hvad beviser er. En virkelig dommer er også den bedst egnede til den menneskelige forståelse af parterne og deres tvist. Den afvejelse, som læres under hele studiet, bliver hos den virkelige jurist – dommeren – et led i en mere almen forståelse af tvistighederne, end man finder hos ikke-juristen. Man drøfter nu dommernes uddannelse, og man drøfter deres kendskab til menneskene, altså igennem berøring med menneskene i det praktiske liv. Det er rigtigt, men det forandrer ikke den kendsgerning, at juristen, selvom han ikke er så praktisk kendt med forholdene, som han burde være, alligevel har de egenskaber igennem sin juridiske træning, der gør, at han er mere egnet til dommervirksomhed end andre. Han kan dømme sikrere. Det viser sig altid, at andre dommere uvilkårligt let bliver partiske, fordi de ikke er opdraget til at se hensynene fra begge parter, og til at føle det egentlige dommeransvar. Når jeg taler om kendskab til de menneskelige forhold, kommer jeg til at tænke på et møde i »Den faste Voldgiftsret«, hvor formanden, den højt ansete højesteretsdommer *Tybjerg*, lod falde en ytring om, at han aldrig havde været i »Scala«. Det var dengang et kendt forlystelsesetablisement. Så sagde en gammel håndværksmester, der også var dommer i retten:

- Sig mig, hvad er De egentlig?
- Ja, jeg troede, De vidste, jeg var højesteretsdommer.
- Så skulle De tage Deres afsked!
- Hvorfor?
- Jo, for De dømmer jo undertiden folk, som formentlig har været i »Scala« i tilfælde, der stammer fra episoder forefaldet i »Scala«, og så har De aldrig set, hvad »Scala« egentlig er. –
- De har ret, sagde Tybjerg.

Den næste uge, da vi mødtes, fortalte han, at han havde været i »Scala«, og han havde moret sig udmærket.

Det er i virkeligheden rigtigt, at den juridiske dommer selvfølgelig ikke alene er den rigtige dommer, fordi han er jurist og har de egenskaber, som jeg har skitseret. Den bedste dommer er naturligvis den, der foruden dette også har forbindelse med det praktiske liv. Derfor er dommere, der har været sagførere, i og for sig – som tilfældet er i *Norge* og *England* – måske de bedst egnede dommere.

Der kræves, for at man skal være virkelig jurist noget, som man kalder *tvivlens nådegave*. Er man jurist – det jeg forstår ved jurist – så lader man sig ikke dupere. Det kommer frem i høj grad ved vurderingen af beviser. På det punkt er også den juridiske tænkning af betydning for ens tvivl og kritik. Når man altid overvejer for og imod, bliver man uvilkårligt kritisk. Det er af største værd. Man bliver også kritisk overfor, hvad man kalder sagkundskab. Der er ikke noget farligere end den efterhånden mere og mere specialiserede fagkundskab, fordi den, der jo nok er skabt tildels af økonomiske grunde, bliver ensidig og skæv. Der må være nogle mennesker, som ikke bliver imponerede, som ganske vist lærer, men som så selv vurderer. Det er netop juristerne. Vi kan se det i spørgsmålet om bevis. Herhjemme bruger man i altfor høj grad sagkyndige erklæringer, ikke som i visse andre lande afhøringer af de sagkyndige. Når en virkelig jurist får en sådan erklæring, så skal han spørge sig selv, om nu denne erklæring også er virkelig baseret på sådanne kendsgerninger, at den har den betydning, den bør have. De kan se det ved de såkaldte psykiatererklæringer og retslægeråds-erklæringer. En jurist, der er virkelig jurist, kan ikke nøjes med disse erklæringer, særlig med deres vrimmel af ord, som ikke er andet end ord. De kan se et eksempel på det i den sidste sag: Johannes Hansen-sagen. Der får man også en erklæring, naturligvis godkendt af retslægerådet, som aldrig ser den vedkommende, og så får man en moderklæring. Så tager man disse udstedere af erklæringer for i retten, og der oplyses det, at manden har ligget i 6 måneder til undersøgelse, og den mand, der har afgivet en erklæring om ham så lang som et ondt år, har talt med ham to gange. Se, det er netop sådanne ting, som juristen ifølge sin tvivl skal undersøge. Han må aldrig lade sig imponere af erklæ-

ringer. Han står over disse erklæringer i sin vurdering. Ikke, at han bestrider de vedkommendes mulige – men også kun mulige – kundskab, men han vil vide, hvad der ligger til grund for den konkrete bedømmelse. Det er meget farligt, at man er kommet ind på i den såkaldte kriminologi, at juristen ikke viser det, der er hans særkende: vurderingen. Han må ikke æde af hånden af disse sagkyndige, som jo desværre endog juridiske videnskabsmænd gør. Så er han ikke virkelig jurist. Jeg stiller juristens virksomhed i dommervæsenet højt. Jeg stiller ham således, at han er den mand, der bedst vurderer de forskellige synspunkter, fordi hans hjerne er egnet til disse vurderinger. Jeg stiller ham øverst i kendskab til beviset og til den såkaldte sagkundskab, hvor han uden at gøre sig til sagkyndig eller lignende vurderer, hvilket grundlag der egentlig er for den sagkundskab, der præsenteres for ham.

Vil De være sagfører, så vil De også finde en mængde sagførere, der ikke er andet end, hvad man kalder lovkyndige: de kan finde lovene, de kan ekspedere mange forskellige forretninger, der nu påhviler sagførerne, men skal juristen findes blandt sagførere, så er det en anden type. Det er den mand, som er rådgivende i alle livets mangfoldige situationer og vanskeligheder. Hvorfor går man til sagfører og får råd, og hvorfor er hans råd af den betydning, som man tillægger dem? Akkurat af den grund, at en sagfører, som er jurist, forstår at *veje*. Man får ikke det svar, sådan og sådan, men man får – for således er uvilkårligt juristens hjerne – netop det for og imod, som til sidst fører til den afgørelse, der træffes.

Ligesom dommervirksomheden er interessant, når det er virkelige jurister, der dømmer, således er sagførervirksomheden – når sagførerne er virkelige jurister – af en uhyre stor interesse. Det er et liv, som betyder meget for en selv. De må ikke tro, at det er en gylden vej. Jeg tror ikke, der vil blive så mange gyldne veje i fremtiden, og så gælder det jo alligevel at have noget ud af livet, som tilfredsstiller. Der findes i virkeligheden ikke det menneskelige problem, som sagførerne ikke må overveje. Ved alle ordninger viser sagføreren sig som jurist, når han overvejer konsekvenser, når han afvejer for og imod, ikke når blot han ekspederer, hvad jo naturligvis også af og til må finde sted. Her møder De også en masse ikke sagkundskab, men praktisk sagkundskab, De møder ejendoms-handlere, mæglere, veksellerere, som alle kan ekspedere, fordi man

kan jo ekspedere enten efter trykte formularer eller lign., men går De til juristen, den virkelige jurist, så er det ikke ekspedition, men så er det en gennemgang af forholdet med pegen på konsekvenserne, pegen på de mulige risici, pegen på de tvivlsomme spørgsmål. Det viser, at han er jurist. Derfor er han som rådgiver den rigtige, når han virkelig virker som jurist. Der findes utallige mærkelige tilfælde i livet, hvor klienter henvender sig til deres sagfører. Hvad han oplever! Hvad han kan betyde, og hvad han kan skade, hvis han kun er, hvad man kan kalde lovkyndig, og ikke jurist. Jeg mindes en gammel dame, jeg besøgte, som sagde til mig: Jeg føler mig ikke rask, og jeg bryder mig ikke om min læge. Kan De ikke tage min puls. Jeg har ikke nogen idé om at tage puls, men jeg lod, som om jeg gjorde det, og så sagde jeg til hende: Det går rigtigt godt, og hun var beroliget og glad. Hun døde ganske vist ikke så forfærdelig lang tid efter, og jeg var ganske vist executor, men det var altså ikke af hensyn til dette, jeg ville slå hende ihjel! Tilliden til sagføreren melder sig på mange opmuntrende måder, og den giver et indhold, som man kan være glad for, hvis man som sagt ikke blot bliver *ekspedient*, men en virkelig jurist. Her ser De altså det samme syn på juristen, som jeg har vist Dem hos dommeren, og jeg har vist Dem, at dette skabes af Deres studium. Når De både opfatter dette på den måde, jeg har nævnt, og når De fungerer som dommer eller som sagfører, virkelig fungerer som juridisk tænkende på begge disse to områder, dommer- og sagførerområdet, er De noget over de andre, ikke fordi De er kundskabsrigere end de andre, men fordi De tænker på Deres særlige måde og ikke forfalder til ensidighed, som er særkendet for de fleste andre mennesker.

Hvis den unge jurist går embedsvejen, – og staten griber efterhånden ind i næsten alle forhold – er de da også, når de er jurister, ubetinget de bedste indenfor administrationen. De overvejer ved deres afgørelser. Hvis de kun er ekspedienter, viser det, at de ikke er jurister. Man må aldrig forfalde til vane.

Skal jeg svare på spørgsmålet: Hvad er egentlig en jurist? så siger jeg ikke: det er en dommer, det er en sagfører, det er en embedsmand, men jeg siger: Det er en dommer, det er en sagfører eller embedsmand, som er indpodet evnen til at tænke juridisk. Og som gør det. Han tænker juridisk ved bedømmelsen af den

viden, der forelægges ham enten som dommer, sagfører eller embedsmand. Han vurderer den ikke teknisk, men han vurderer dens forudsætninger. Han vurderer den, fordi det ofte falder i hans lod at bedømme, hvem af de vidende, der har ret.

Advokaterne i skranken! Ja! Evnen til at være advokat, den er af speciel art. Den regner jeg for at være særegen. Det er utvivlsomt, at de advokater, der er jurister, er de bedste til at procedere over for dem, der kun er ekspedienter, altså disse, der kan deres love, men mangler den juridiske tænkning. Det er uhyre interessant at være advokat, men det er alligevel noget, som ligger lidt i kunstens gebet. Det kræver en talerbegavelse. Jeg vil ikke sige, at en advokat eo ipso er jurist, men jeg vil sige, at de bedste advokater det er dem, som er virkelige jurister, og som har evne til procedure. Den juridiske tænkning er pro et kontra, som altid søger at finde det væsentlige argument i kampen mellem to anskuelser. Det at være en virkelig god advokat, det er at være jurist. Procedure fra ikke-jurister er i almindelighed frygtelig for dommerne.

Tegning af Anton Hansen

I BERNSTORFFS PALÆ OG PÅ CHRISTIANSBORG

Da Christiansborg brændte den 3. oktober 1884, fordrev flammerne Højesteret fra slottet ligesom i 1794. Højesteret blev nu hjemløs, og for at retten snarest kunne træde i funktion igen, besigtigede højesteretsjustitiarius *Buch* det Schimmelmannske Palæ i Bredgade, der senere blev købt af Odd-Fellowordenen. Højesterets sæde mistede sin traditionelle nære tilknytning til kongemagten, idet retten nu kom til at bo som lejer – i mere end en menneskealder – i beletagen i det fornemme palæ på hjørnet af Bredgade og Frederiksgade, som udenrigsminister *J. H. E. Bernstorff* havde opført i 1752. Få år forinden (1881) var det erhvervet af kong Georg af Grækenland, der havde posteret den røde lakaj, som vogtede palæets port indtil den første verdenskrig. Allerede den 21. oktober 1884 holdt Højesteret sin første retsdag. Den store sal i midtpavillonen var blevet til retssal, lakajgemakket til budstue, damegemakket til kontor, dansesalen benyttedes til voteringsværelse, og spisestuen blev til det såkaldte »præmisseværelse«. Interiørerne fra Ludvig XV's tid var næsten fuldstændig bevaret, og retssalen med matrøde vægge, høje buvinduer og et imponerende stukloft dannede en fornem ramme om rettens virksomhed og værdighed. Dommerne i de karmoisinrøde kapper var værdigt placerede.

I det gamle, fornemme palæ indstillede overretssagfører C. B. Henriques sig i 1905 til prøven for Højesteret, hvor *P. F. Koch* var justitiarius, og retten bestod i hans provetid af følgende assessorer (dommere): *Nyholm, J. N. J. Poulsen, G. A. Jensen, Evald-
sen, E. F. Larsen, H. Paulsen, Grüner, Niels Lassen, F. E. Han-
sen, Hvidt, Faurholt* og *Schack*, medens bl. a. *Nellemann* og *H. Matzen* var ekstraordinære assessorer.

Nogle år forinden var den da meget kendte overretssagfører *L. Zeuthen*, en af stifterne af »Studentersamfundets Retshjælp«, der havde en stor forretning, og som var konsulent for en række store industriforetagender, blevet forkastet af Højesteret, og det samme gjaldt den senere borgmester på Frederiksberg, *Godskesen*. Justitsminister *Th. Zahle* nævnede under folketingsdebatten i 1925 om Højesteret tilfældet med *Zeuthen* som et bevis på, at en venstremand ikke havde chancer for at blive højesteretssagfører i provisorietiden, men *Zahle* glemte, at venstremanden, den senere justitsminister *Svend Høgsbro*, blev antaget i 1889. Men i hvert fald vakte det en betydelig opsigt, at Zeuthens prove resulterede i, at han ikke blev højesteretssagfører.

– Jeg anså overretssagfører Zeuthen som absolut egnet til højesteretssagfører, og det gjorde naturligvis, at man sagde til sig selv, at kravene måtte være meget strenge. Følgen var, at meget få indstillede sig, men jeg ville nu forsøge alligevel. Jeg havde ganske vist aldrig været ansat på noget højesteretssagførerkontor før, så jeg manglede den erfaring, man får der. Jeg gik til højesteretsdommer *Hvidt*, som havde været vicepræsident i Sø- og Handelsretten, og sagde til ham, at det var min agt at prøve, for jeg havde lyst til procedure. *Hvidt* bad mig indtrængende om at lade være!

– Herregud, De har det jo så godt, og De aner ikke, hvor vanskeligt det er, hvor omstændeligt, det kan være, og om De nu egner Dem til at procedere. Gor mig den tjeneste at lade være. Og jeg kan ingenting gøre for Dem; det kan man ikke. Jeg er jo blot en enkelt blandt dem alle.

– En ting kan De måske gøre for mig; De kan sige, at jeg er et ordentligt menneske. For de kender mig jo ikke deroppe andet end af navn, og jeg vil nu prøve, for jeg tror, at det er min fremtid.

Det lovede højesteretsdommeren. Og så provede jeg, og den første, jeg fik brev fra, da jeg var blevet antaget, det var naturligvis fra *Hvidt*, der udtrykte sin glæde over, at jeg ikke havde fulgt hans råd.

Det var meget tvivlsomt, om man da kunne komme ind i den lille kreds af højesteretssagførere, men jeg blev meget opmuntret ved en middag hos *Otto Liebe* – jeg var dengang vist næstformand i Den danske Sagførerforenings hovedbestyrelse. Som den

sidste gæst trådte højesteretssagfører *P. G. C. Jensen* ind, som ikke kendte mig.

Han sagde straks til Liebe: – Hør, der er en oppe til prøven ved Højesteret, som skal være udmærket.

Det Bernstorffske palæ

– Det er jo ham, der står der, sagde *Liebe*.

– Ja, man kan jo ikke regne det for sikkert, men jeg har talt med flere dommere, der har sagt, at det er gået godt.

Jeg blev naturligvis henrykt, for man fik jo ellers ikke noget at vide.

C. B. Henriques havde 4 prøvesager: 8. februar 1905, 1. december 1905, 7. marts 1906 og 15. marts 1906.

C. B. Henriques havde fra Justitsministeriet fået overladt to kriminelle sager. Han kunne vælge mellem en stor og en lille, og da han havde hørt, at en prøvekandidat, der var i tvivl, kunne rådføre sig med justitiarius, søgte han foretræde hos højesteretsjustitiarius Koch.

– Da jeg havde forelagt de to sager for højesteretsjustitiarius, så han strengt på mig og sagde barsk:

– Overretssagfører Henriques, kunne De virkelig tænke Dem, at jeg skulle vejlede Dem i spørgsmålet om, hvilken sag De skal benytte som prøvesag? Deres spørgsmål er ganske håbløst.

Jeg bad justitiarius undskylde og ville sønderknust forlade lokalet. Da jeg var kommet til døren og vendte mig for at bukke, råbte justitiarius:

– Henriques, tag den lille!

I min første prøvesag gav jeg møde for en klient, som havde tabt en sag ved Sø- og Handelsretten, hvis dom jeg appellerede. Nu var det dengang almindelig bekendt, at retspræsident *Madvig* i Sø- og Handelsretten trak domsafsigelserne urimeligt længe ud. Det kunne ofte være et halvt år eller mere, før dommen blev afsagt. Det hændte derfor et par gange, at en af dommerne, som havde deltaget i domsforhandlingen, var død, før dommen blev afsagt. *Madvig* konstituerede så en eller anden dommer, som slet ikke havde deltaget i domsforhandlingen. I denne sag var kammeradvokat *Winther* min modpart. Vi mødtes før proceduren i advokatværelset, og umiddelbart før vi skulle gå ind i højesteretssalen, siger han til mig:

– Ja, den sag bliver jo afvist.

– Hvad siger De?

– Ja, den bliver naturligvis afvist, for der er jo en af dommerne, der er død, før voteringen har fundet sted.

– Nej, den kan da ikke blive afvist, det ved jo Højesteret.

– Næh, det tror jeg ikke, De må være forberedt på, at sagen bliver afvist.

Den skræk, jeg fik før min første prøvesag, hvor jeg havde forberedt alt, ved den korte bemærkning: »Den bliver naturligvis afvist«, den kan man ikke tænke sig. Men så slog han mig på skulderen og sagde, at det var spøg. *Winther* var en meget vittig mand. Men han var nær ved at slå mig ihjel med sin bemærkning, som jeg opfattede alvorligt. Hele min bygning var jo fuldstændig faldet sammen. Sådan var tonen mellem advokaterne dengang.

Det endte iøvrigt med, at justitsminister *Alberti* benyttede *Madvigs* sendrægtighed med domsafsigelserne til at afskedige ham, eller i hvert fald blev han opfordret til at søge sin afsked.

I den anden prøvesag havde jeg *P. G. C. Jensen* til modpart. Jeg var anklager imod en forsikringsagent, der var tiltalt for be-

drageri. Han havde tegnet en masse forsikringer, men ikke gjort opmærksom på, at forsikringstageren var bunden i så og så mange år, således at de var narrede allesammen til at skulle blive stående

*Ordningsofficer Hennigsen Trængsøes
L. Højesteret*

i selskabet. Han havde virket i hele provinsen, og der var optaget en mængde rapporter. Den gang spillede det jo en stor rolle med rapporterne. Så tog *P. G. C. Jensen* ordet:

– Jeg ved ikke, om min unge modpart er musikalsk, for jeg vil nu gerne tillade mig her i Højesteret at synge en sang, og denne sang støtter sig på rapporterne. Så vil jeg begynde med den tredje rapport.

Så gav han sig til at synge rapporten:

Jeg mødte den og den . . .

Man fik indtryk af, at de alle var ens.

»Sådan er rapporter,« sagde han. »Man kan tage dem musikalsk, men de er ikke en øre værd, de er allesammen ens, og det giver ikke noget som helst.«

Det gjorde han virkelig storartet. Det var jo ikke nemt for mig som ung advokat. Jeg skulle jo holde på rapporterne. Jeg blev nervøs og ængstelig ved situationen, men jeg husker ham stå i Højesteret og synge rapporterne igennem – han havde ikke idé om at synge. Jeg måtte som den knuste prøvesagfører sidde og høre på ham, når han kom med den næste »Tra, ra«.

I den sidste prøvesag var *Liebe* min modpart. Den drejede sig om forfalskning af etiketter. En vinhandler havde sat et eller andet godt navn på vin, som ikke var original. Liebe, der mødte for det offentlige imod vinhandleren, sagde blandt andet, at det, der havde imponeret ham mest, var, at man fik indtryk af, at jeg selv havde smagt på vinen, og at det var en udmærket pligtfølelse hos en advokat, men at det på den anden side også måtte vække beundring, at man kunne finde på at smage på en sådan vin. Men dernæst ville han sige, at det var jo en ubetydelig sag, men han ville glæde sig til i fremtiden ofte at få lejlighed til at procedere mod mig i andre store sager. Jeg var ulykkelig, for jeg tænkte: det er skrækkeligt, at han siger det. Jeg svarede ikke på hans bemærkning, men da vi gik ud af retssalen, sagde jeg til ham:

– De har ødelagt det. Hvor kan De tillade Dem at foregribe dommernes afgørelse.

– Jeg ved, De bliver antaget. De kan tage det ganske roligt, svarede han.

Kort efter fik jeg meddelelse om, at jeg var antaget, men samtidig blev Liebe anmodet om at komme ind til Højesteret. Da han kom ud igen, sagde han:

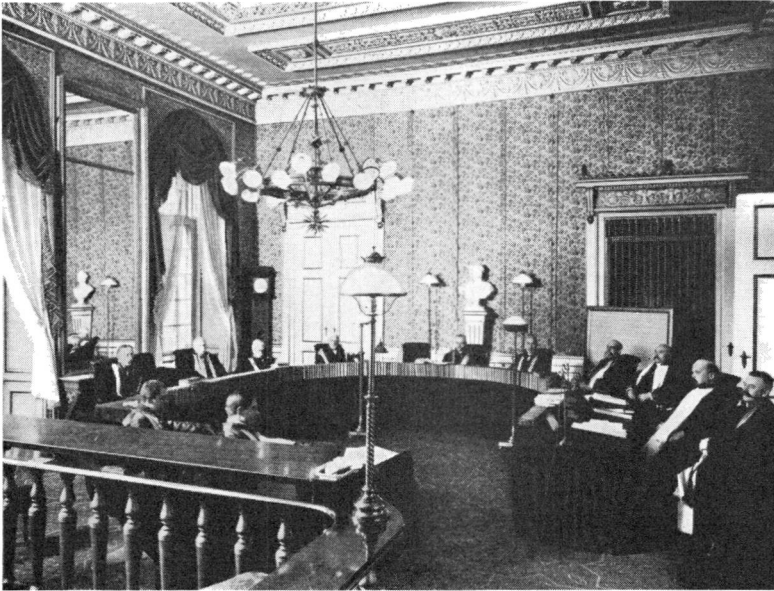
– Ja, jeg fik en næse, men De blev jo antaget.

Det var frækt, men det lignede ham.

Fem minutter efter at C. B. Henriques havde procederet den sidste sag, var Højesteret færdig med voteringen om, hvorvidt han skulle antages som højesteretssagfører. Dengang voterede retten straks om prøvekandidaten, men har senere ændret sin praksis således, at der først votes om sagens udfald. Det påstås, at retten engang antog en prøvekandidat, men at retten ved den efter-

følgende votering om hans sidste provesag konstaterede, at han ikke burde være antaget.

Den 15. marts 1906 blev overretssagfører C. B. Henriques' prøveprocedure fundet tilfredsstillende. Han blev højesteretssagfører, og

Højesteret i Bernstorffs palæ 1911

Dommerne er (fra venstre): Gram, Johannsen, Hvidt, Evaldsen, præsidenten Niels Lassen, G. A. Jensen, Grüner, Faurholt, Lütken og Schau. De to sekretærer: Clausen og Müller

han havde nået det mål, han havde stræbt efter: han ville dyrke den mundtlige procedure. Den daværende skriftlige procedure stod for ham som en ørkenvandring. Oaserne var Sø- og Handelsretten og Højesteret, hvor proceduren foregik mundtlig.

»Politiken« skrev dagen efter:

»C. B. Henriques fører efter sin kompagnon prokurator *Mença Koppels* død den gamle, man kan næsten sige lidt gammeldags forretning videre i samme retning, hvor behandling af boer, fuldbyrdelse af testamenter og andre af de rigtige solide sagførerforretninger udgør tyngdepunktet. Fra sin forgænger har han arvet stillingen som medhjælper ved Sø- og Handelsretten, og vi kan til-

føje, at han er medlem af Sagførerrådet, et bevis på kollegernes tillid og agtelse. For Højesteret har han under den forløbne prøve dokumenteret de samme egenskaber, der kendetegner ham i hans daglige optræden, og den soliditet, der uvilkårlig vinder tilhørerne og bringer dem til at tro på den sag, han fremstiller. Der ligger utvivlsomt en smuk fremtid for ham i skranken.

Den nye højesteretssagfører er 35 år, og hans fader er den bekendte og afholdte grosserer *Benny Henriques*, hvis lune humor genfindes hos sønnen, parret med en stor del letbevægelighed, livlig interesserethed og almensans, i hvilke egenskaber det er nemt at spore det iltre *Bingske* blod, der flyder i hans årer. Henriques tilhører på mødrenes side den gamle ansete slægt.«

– Atmosfæren i det gamle Bernstorffske Palæ var ganske mærkelig. Det var jo en privat lejlighed på sin vis, med denne pragtfulde retssal. Der var ikke plads til tilhørere, fordi det hele var så småt. Det ydre, toiletforholdene o. s. v. var fuldkommen forfærdelige. Man kan næsten ikke beskrive, hvorledes der på et loft stod et kloset. Advokatværelserne lå på den ene side af trappen og retssalen på den anden. Når vi skulle ind i retssalen fra advokatværelset, blev vi ført ind over trappen af justitssekretæren, der gik med advokaterne bag sig. Og det samme gjaldt, når vi kom fra retssalen. Det gjorde jo et vist højtideligt indtryk, at vi kom ind på den måde. Det var i sig selv virkeligt morsomt.

Vi havde en gammel justitssekretær, *Carl Thrane*. Han var meget violinkyndig, og det var hans hovedinteresse. Han havde en stor position i retten, for alt gik i virkeligheden igennem ham. Vi havde ofte diskussioner med ham om udfaldet af sagerne, og han havde et ganske godt jugement.

Vi havde jo ingen telefoner dengang. Vi måtte komme ned i retsbygningen, så det nogenlunde passede, selvom vi kunne komme til at vente længe. Jeg spurgte ham engang:

– Hvorlænge vil den sag vare, som nu er for?

Så sagde han blot:

– Den bliver forandret, den dom.

– Hvorfra ved De det?

– Jo, jeg skal sige Dem, det er en sag mod skattevæsenet, og

C. B. Henriques som ung højesteretssagfører

Højesteret går som altid, når de kan, imod autoriteterne, så den bliver nok forandret.

Det blev den også.

Jeg erindrer også, hvordan det gik med *Otto Liebe* og livgarden. Jeg mødte i en sag, hvor Liebe var modpart. Han var midt i sit foredrag, da vagtparaden som sædvanlig kom igennem Bredgade. Liebe hørte musikken, standsede sin procedure og sagde til retten: »Undskyld et øjeblik.« Så gik han hen til vinduet for at se livgarden. Det gjorde han altid, og det var en fast regel, som Højesteret godkendte: når livgarden kom, så måtte Liebe hen til vinduet for at se den.

Der var en vis hyggelig stemning i den gamle højsteretssal. Jeg husker, da jeg første gang procederede mod den gamle højsteretsadvokat *S. S. Nellesmann*. Da han havde talt, tog han »Flensborg Avis« frem og gav sig til at læse i den, medens jeg stod og talte. Det var en selvfølge, at Nellesmann læste denne avis, for han hørte jo nok efter, hvad vi andre sagde alligevel. Der var aldrig nogen, der gjorde bemærkninger i den anledning. Alle disse ældre advokater havde deres vaner, og de blev respekterede af Højesteret.

Højsteretskommissionen, som det dengang hed, behandlede de skriftlige sager. Dommerne bestod af de tre ældste dommere. Det var fast kutyme, at de tre dommere, som dannede kommissionen, ikke havde kapper på, men kun uniformer. Advokaterne, som kom ind, skulle også komme ind uden kappe. Jeg havde engang en stor sag i Højesteret, og da jeg var færdig med den, skulle jeg ind til kommissionen. Jeg havde taget kappen af og gik fra advokatværelset over trappen til retssalen. Nu kom de dommere ud, som havde deltaget i den foregående sag, som jeg havde procederet, og da jeg går forbi en af dem, så hvister han til mig:

– Det kneb, men det gik.

Da jeg kom ind til kommissionen, siger justitiarius:

– Det var virkelig en højst interessant sag, De lige har procederet for os.

Så sagde jeg: – Ja, det kneb, men det gik.

Alle tre dommere for op:

– Hvem har sagt det?

Dommerne måtte jo ikke sige noget.

– Det får De aldrig at vide, sagde jeg, -- jeg fik det at vide på trappen.

De morede sig over det, men deres forbavselse, da jeg sagde: »Det kneb, men det gik«, den glemmer jeg aldrig. Det var de tre ældste og mest ærværdige dommere. Jeg tror, det var *Niels Lassen, Poulsen* og *Nyholm*.

Det gik langt hyggeligere til dengang, end man på sin vis kan tænke sig det nu under de større forhold.

Det var en stor forandring og en stor begivenhed, da Højesteret flyttede tilbage til Christiansborg, det tredje Christiansborg. Det skete samtidig med retsplejelovens ikrafttræden den 1. oktober 1919.

– Hvordan er atmosfæren på Christiansborg?

– Der kan naturligvis ikke være den hygge, der var i de små fine lokaler i palæet i Bredgade. Vi var desuden så få. Vi kendte alle hinanden, og alle dommerne kendte os jo også ud og ind, – vi mødte jo stadig. Derfor var der et helt andet forhold, end der er nu, hvor der er så mange sager og så mange højesteretssagførere. Man kan ikke sammenligne det. Men der var en helt anden hygge og en nærmere forbindelse mellem dommerne og advokaterne, end der kan blive i den store verden, hvor vi nu lever.

– I de 50 år, der er forløbet fra Deres prøveprocedure i Højesteret, har De set mange præsidenter komme og gå?

– Ja, jeg har procederet for ni præsidenter eller justitiarier, som de jo hed før 1919. Det er:

1. *Koch* 1897–1907
2. *Nyholm* 1907–1909
3. dr. jur. *Niels Lassen* 1909–1915
4. *Hvidt* 1915–1917
5. dr. jur. *Gram* 1917–1928
6. *Cosmus Meyer* 1928–1936
7. dr. jur. *Troels G. Jørgensen* 1936–1944
8. *Thomas Frølund* 1944–1953
9. *Drachmann Bentzon* 1953–

– Har tiden farvet præsidenterne?

– Ja, hvis man drager en sammenligning mellem den nuværende præsident, Drachmann Bentzon, der er meget levende, og

de første præsidenter, jeg procederede under, Koch, Nyholm og Niels Lassen, så må man karakterisere de gamle præsidenter som mere tilbageholdende. Man kan godt kalde dem fornemme.

Jeg husker dem naturligvis alle sammen. De havde jo hver sit særpræg.

Koch var en nydelse. Han var en meget smuk mand, med meget stærke sorte øjne, der trak enhver advokat fuldstændig til sig, således at man overhovedet ikke kunne tale til andre end til Koch. Man måtte tale til den mand. Han var ganske ubevægelig i sit ansigt under proceduren, og han gjorde, om jeg så må sige, altså et langt højtideligere indtryk end de moderne præsidenter og mennesker nu. Men jeg tror ikke, at jeg kan sige, at menneskene er forandrede; det er mere deres form, de er mere levende nu, de er mere menneskelige i deres optræden. Jeg tror i virkeligheden heller ikke, at præsidenterne menneskeligt set er forandrede. De gamle dommere kan naturligvis karakteriseres mere som formernes dommere, end som realiteternes dommere, men man tager fejl. De levede i høj grad med i realiteterne, men de var fornemmere, når man procederede for dem. Men når man kom dem ind på livet, og det kom jeg mærkelig nok dem alle, så var de i virkeligheden ens i deres menneskelighed og forståelse. Det elskeligste menneske, man kunne tænke sig, det var *Nyholm*. Han var desværre næsten fuldstændig døv, og for at høre måtte han forlade præsidentstolen og sætte sig lige op ad advokaterne. Det gik udmærket, tilsyneladende da, men det var jo nok en underlig form for tilskuerne, der så, at præsidenten satte sig ind blandt advokaterne, og at de begge, når de procederede, brølede ind i ørerne på ham.

Det var efter min mening en pryd for Højesteret, når *Niels Lassen* talte, fordi alle, både dommere og sagførere, så et meget stort lys i ham. Han var en fremragende dommer, tilsyneladende streng, men i virkeligheden umådelig elskværdig.

– To af *Niels Lassens* senere efterfølgere i præsidentstolen, *Troels G. Jørgensen* og *Gram*, har refereret, at *Niels Lassen* i 1915 tog afsked med sine kolleger i Højesteret »med brudt stemme«. Han var blevet afskediget uden ansøgning på grund af sit i de seneste år noget »vaklende helbred«. Social-Demokraten skrev bagefter, at den virkelige årsag var et opsigtsvækkende interview et

par år forinden, hvori han erklærede, at han hadede socialdemokratiet. *Troels G. Jørgensen* mener, at »Social-Demokraten« havde ret, men tilføjer, at justitsminister *Zahle* kastede en skygge på ham og dermed på Højesteret.

– Det har jeg ingen erindring om, men jeg holdt i 1907 et foredrag i »Juridisk Forening«: »Om rettens pleje«, efter at justitsminister *Alberti* havde forelagt et nyt forslag til retsreformen. Der gjorde jeg gældende, at det var dumt at slås om, hvorledes nævningerne skulle vælges. Det var politik; de konservative ville ikke have, at nævningerne blev valgt blandt hele vælgerbefolkningen. Jeg sagde, at det var ganske urimeligt. Men så tog *Niels Lassen* ordet. Han kunne ikke anse spørgsmålet om valgmanen for nævninger for underordnet. Det ville have sin store betydning, f. eks. i en straffesag mod den, der havde dræbt eller mishandlet en strejkebryder. Og »sigtningen« af nævningerne hjælper jo ikke, hvis alle de, blandt hvem der sigtes, tilhører en kategori, hvis anvendelse som dommer i en sag af denne art er farlig. Han tænkte åbenbart så på socialdemokraterne.

Det er rigtigt, at han var en meget konservativ mand, men ikke i sin juridiske bedømmelse. Der var han fuldstændig objektiv.

Jeg stod *Hvidt* meget nær, og jeg kendte ham også fra Sø- og Handelsretten. Jeg holdt mindetale over ham i Højesteret. Han var en umådelig fin mand, religiøs, nobel i sin tankegang og så objektiv, som det overhovedet er muligt for en dommer at være. Han var umådelig anset og respekteret af alle. En fin mand i præsidentstolen.

En helt anden, en ganske anden type var *Gram*. Han var pligtens symbol. En udmærket jurist, skarp i sin tankegang, men også meget optaget af detaljer i selve Højesterets gerning.

Justitskontoret ringede engang til mig og meddelte, at jeg måtte møde om to dage i en højesteretssag, som ikke var berammet til den dag. Jeg svarede, at det kunne jeg ikke.

– Ja, men vi har ingen sag, der kan procederes den dag, og præsidenten er meget nervøs for, at der ikke ansættes nogen.

– Jeg har den grund, at jeg skal til min onkels begravelse den dag, så jeg *kan* ikke møde.

Lidt senere fik jeg besked fra højesteretspræsidenten om, at jeg *måtte* tage den sag. Jeg svarede tilbage, at jeg beklagede,

men jeg kunne ikke. Så blev jeg anmodet om at komme over til præsidenten.

- De må gøre det, vi står her uden nogen retssag den dag.
- Jeg kan jo ikke, når jeg skal til min onkels begravelse.
- Kan De ikke få den udsat?
- Jeg er jo ikke bedemand, så det kan jeg ikke besørge.
- Jamen, hvis det var mig, så ville jeg ikke gå til min onkels begravelse, når det var så nødvendigt, at jeg gav møde i Højesteret.
- Det tror jeg gerne, men jeg kan ikke møde, for jeg skal til min onkels begravelse, jeg stod ham meget nær.
- Nu vil jeg forandre tone overfor Dem. Jeg er ikke mere justitiarius Gram og De højesteretssagfører Henriques, som taler venligt sammen. Nu er jeg højesteretspræsident, og nu siger jeg Dem, at De må møde i den sag. Hvis De ikke giver møde i sagen, så bliver den betragtet som en udeblivelsessag.
- Nu taler jeg ikke mere til Dem som højesteretssagfører Henriques, men som »Skrankens« formand, og siger, at jeg møder ikke, og hvis De fastholder det synspunkt, så lader jeg »Skranken« indtræde imod Højesteret i det spørgsmål, om jeg kan gå til min onkels begravelse eller ikke.
- Hermed nedlægger vi våbnene.
- Ja.
- Jeg skal ordne det. Jeg skal imod al kutyme lade Højesteret møde en halv time før.
- Det får De ikke dommerne til.
- Jo, det får jeg dem til i dette tilfælde, og De møder og sørger for, at *Karsten Meyer* er i retssalen, således at han kan træde ind i sagen, hvis De skal gå.
- Det vil jeg naturligvis gerne gøre.

Da vi, *Karsten Meyer* og jeg, den pågældende dag kom i Højesteret, begyndte præsidenten med at sige til dommerne: »Ja, jeg har bedt Dem komme en halv time tidligere, og jeg anmoder om, at vi fremskynder ekstrakten, for at højesteretssagfører Henriques kan komme til sin onkels begravelse.«

Gram var i virkeligheden det elskeligste menneske, men også det mest pligtopfyldende. Han havde aldrig gået til sin onkels begravelse.

Cosmus Meyer var måske ikke så elskelig, men en virkelig mor-

som mand. Han var gemytligheden selv, også som præsident. Hans bemærkninger var altid morsomme.

Engang var jeg til selskab sammen med ham:

- De procederer godt.
- Det glæder mig at høre.
- Ja, men De skal også høre min eftersætning.
- Og hvad er den?
- Jo, Deres replik er så dejlig kort.
- Ja, det er jo også smigrende, sagde jeg.

Sådan tog han os, og sådan tog han sagerne. Cosmus Meyer var vittig. Jeg kunne fortælle mange historier om ham.

– Dommerkollegiet har også skiftet i de 50 år. Hvilke af de tidligere højesteretsdommere husker De i særlig grad?

– Af de gamle dommere husker jeg særligt både *Evaldsen* og *Grüner*, fordi de begge var så karakteristiske i deres udseende. Evaldsen lignede Sokrates, og Grüner havde et meget langt skæg. De virkede begge to meget stærkt på en. Evaldsen var en lærd mand, han havde været professor fra 1872, indtil han i 1885 blev assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, hvorfra han avancerede til Højesteret i 1893. Han kunne ikke få studenterne til at lytte, og derfor gik han over i dommergerningen. Grüner havde sådant et menneskeligt anstrøg. Når man talte i skranken, så virkede både Evaldsen og Grüner stærkt på mig ved deres personer. *Tybjerg* var en ypperlig dommertype, men jeg vil foretrække at omtale ham i forbindelse med min egen virksomhed som dommer i Den faste Voldgiftsret, hvor han var formand.

Vi advokater havde den opfattelse, at *Faurholt* var en streng dommer og en mærkelig mand. Når vi havde kriminelle sager, hvor der forelå mulighed for formildelse, så sagde vi altid til hinanden: det nytter ikke noget, Faurholt skal nok sørge for, at tiltalte straffes hårdt. Vi mente, at Faurholt på forhånd var indstillet på, at tiltalte var skyldig. Og da Faurholt gik af, fik vi at vide, at han havde været en af de mildeste dommere. Altså: der ser man en synsforfalskning. Han må have set streng ud. Vi fik først lejlighed til at godskrive ham meget, da han gik af.

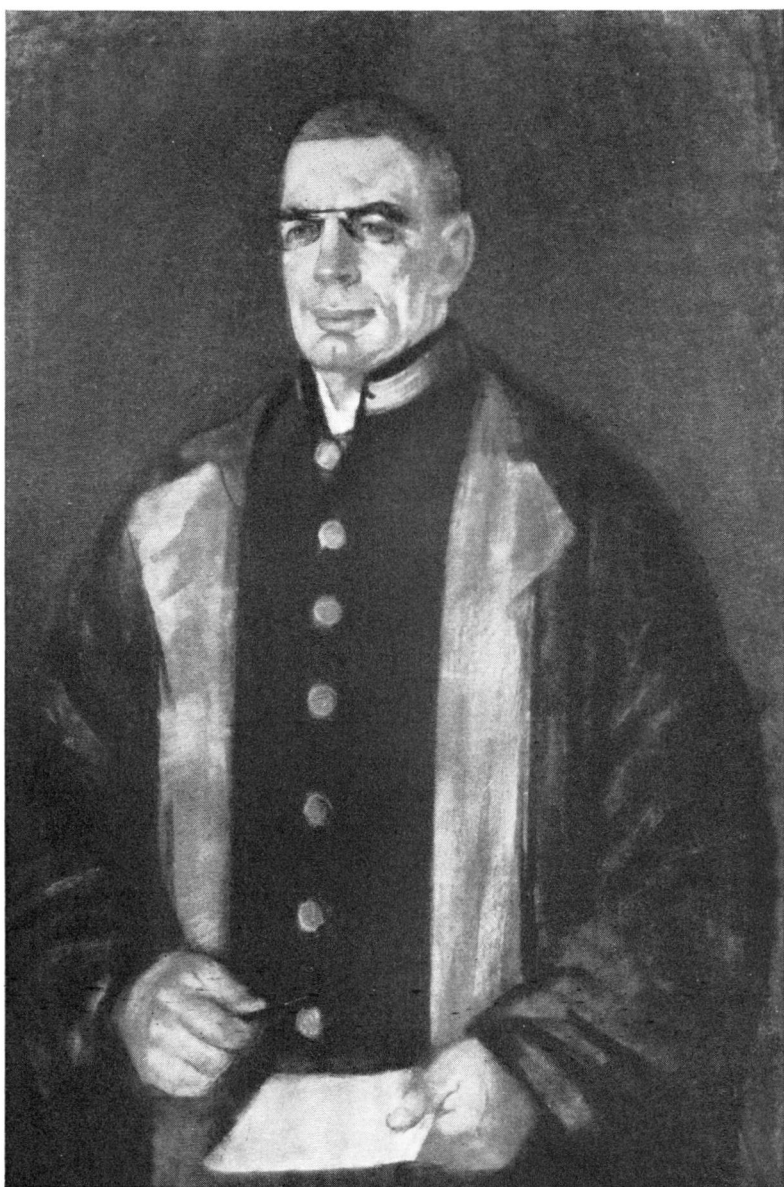
Eyvind Olrik kendte jeg ikke så meget til, men han var en af de markante dommere, altid ivrigt lyttende. Han var meget tilbageholdende og kunne godt gøre indtryk af at være en skuffet mand.

Thorup kom jeg i voldsom strid med, da han optrådte efter første verdenskrig; efter min mening virkede han for meget som forhørsdommer efter det gamle inkquisitionssystem. Han bestræbte sig altfor meget for at få de tiltalte til at betale en stor bøde til statskassen. Han forligte sager på den måde, at han sagde: Ja, hvis De betaler f. eks. 10.000 kr., så er sagen sluttet, ellers bliver det jo bekendt, at De er her i kriminalkammeret, og alt det der . . . Men han var en fremragende dommer, det er der ingen tvivl om.

Landsdommerne Nellemann og Viggo Thorup. I skranken C. B. Henriques

Tegning af Hans Bendix

C. B. Henriques
Maleri af Edvard Faleke 1920

PROFILER FRA HØJESTERETSSKRANKEN

I 1906

Selv om titulaturen højesteretsadvokat var bortfaldet ved sagsførerloven af 1868, fandtes der dog i 1906, da C. B. Henriques blev højesteretssagfører, endnu 4 højesteretsadvokater.

Det var: dr. jur. *A. L. Hindenburg* og *Hans Nikolaj Hansen*, der begge havde fået bestalling på samme dag, den 7. april 1863, *S. S. Nellesmann* og *Herman Barclay Halkier*, der fik bestalling i 1868 og 1869. Halkier fik bestalling som højesteretsadvokat, fordi hans prøveprocedure var begyndt under den gamle ordning, inden loven af 1868 trådte i kraft.

En ny højesteretssagfører! Det var en begivenhed i 1906. *Harboe* var ganske vist antaget året i forvejen, *Frits Bülow* 1903, *J. V. Møldrup* 1902, *Ulf Hansen* og dr. jur. *Ernst Møller* 1900, men så var der et spring til *Ree*, helt ned til 1892. *Liebe* og *Dietrichson* var begge fra 1889, *P. G. C. Jensen* fra 1888, og den ældste *J. H. Bagger* fra 1874, altså 32 år forud. Der var i 1906 4 højesteretsadvokater, og 20 højesteretssagførere, men kun 20 som praktiserede, idet 4 havde deponeret bestallingen. Det var: *Hans Nikolaj Hansen*, der fra 1873 var borgmester i København, *Rasmus Nyerup Strøm*, der i 1888 var blevet nationalbankdirektør, *P. A. Alberti*, der var justitsminister i Venstres regering fra 1901-08, og *Svend Høgsbro*, der var trafikminister 1905-08 og justitsminister 1908-09.

Alle de højesteretsadvokater og højesteretssagførere, der fandtes samtidig med C. B. Henriques i 1906, er døde. De var udnævnt i tidsrummet fra 1863 til 1905. Den sidste var *Frits Bülow*, der døde i 1955.

- Hvem var sagførerstandens førstemand i 1906?
- Det var *Asmussen*. Han var allerede i 1890 blevet valgt til formand for *Den danske Sagførerforenings* hovedbestyrelse, og her sad han til 1910, da *Liebe* blev valgt. Liebe betegnede ham i en nekrolog som »vor naturlige fører«, og det var han, siden højesteretsadvokat *Klubien* døde i 1893 i Højesterets sagførerværrelse, lige før han skulle gå i skranken.

F. Asmussen

Asmussen var den mest pligtopfyldende sagfører, man overhovedet kunne tænke sig. Og han var den flittigste. Asmussen påtog sig måske mange flere sager, end han egentlig burde, fordi han dårligt kunne sige nej, men når han påtog sig en sag, så var der ikke den detalje i sagen, han ikke gik ind på. Han så bort fra alt, både økonomisk interesse og officiel anerkendelse af nogen art. Han gik fuldstændig op i sine sager. Jeg har sjældent set nogen, som behandlede sine sager så omhyggeligt.

Han var umådelig respekteret, han var så rolig, han var så objektiv.

Han var et samlingsmærke for sagførerne på grund af den respekt, vi alle nærede for ham.

Jeg vil ikke direkte sige, at han var den fødte organisations-

mand. Jeg tror, at han blev båret ind i organisationen af den agtelse og tillid, vi havde til ham allesammen, både unge og gamle.

Når der opstod vanskeligheder blandt sagførerne, så var han på sin post, og det var han også over for myndighederne, der nærede ligeså stor respekt for Asmussen, som vi gjorde. Ja, jeg kan nævne et eksempel på hans pligtopfyldelse. Han havde en kriminel sag. Jeg tror, at det var nogle vekselere, som jeg var aktor imod, og som han skulle forsvare. Og jeg fik medhold. Jeg var ung i forhold til Asmussen, men to dage efter at dommen var faldet, kom Asmussen op til mig.

– Hør, synes De, at jeg gjorde min pligt fuldtud? Synes De egentlig, at jeg forsvarede mine klienter tilstrækkelig godt, for jeg har en fornemmelse af, at jeg har nogen skyld i, at de blev dømt.

Så fortalte jeg ham, at han havde gjort, hvad noget menneske kunne gøre. Men når man tænker sig, at han gik op til en yngre kollega og spurgte, om jeg syntes, at han havde gjort sin pligt, så viser det både, hvad det var for en type, for han ville gøre sit yderste, og det viser tillige også, at han ikke var større, end at han kunne gå op til en ung mand.

– Hvem kom De personlig til at stå nærmest?

– *Liebe og Bülow*. Vi blev kammerater. Liebe stod jeg ret nær. Han var i lang tid standens førstemand efter Asmussen. Jeg kendte jo ikke meget til forholdene i den første tid, fordi jeg ikke havde været ansat hos nogen højesteretssagfører. Jeg kom imidlertid ind i organisationsarbejdet allerede i 1902 samme år som Liebe, og fra 1914–19 sad jeg sammen med Liebe i hovedbestyrelsen.

– Når De ser tilbage på de højesteretssagførere, der fandtes, da De blev højesteretssagfører i 1906, og som nu alle er døde, hvem står så for Dem som den største?

– Advokatorisk set sætter jeg *P.G.C. Jensen* højest. Jeg skrev i 1911 i en nekrolog:

»Er P. G. C. Jensen ikke typen på dansk advokatur? En type, der kan stå ved siden af og stå fuldt mål med de andre nationers førstemand blandt advokater?

P. G. C. Jensen byggede på noget, som så ofte overses af den,

der hovedsagelig ved advokaturen lægger mærke til »kampen« mellem advokaterne og ikke deres fremstillingsevne. Han byggede på de mest udviklede, praktiske erfaringer i alle livets og forretningslivets mangeartede forhold. Få har gennemgået en så indholdsrig, praktisk skole: provinssagfører, kreditforeningsdirektør, hovedstadssagfører, rigsdagsmand; få er blevet benyt-

P. G. C. Jensen

tet på så mange områder, altid som førstemand og oftest som den eneledende. Med en sådan skole i ryggen, vil man forstå, at P. G. C. Jensen evnede at bedømme en sags realiteter og at underbygge sin sag med den vægtigste ballast. Og når han så fremstillede den, formede den sig solidt. Den svævede ikke, båret af ordenes magt, men den stod fast, som var den et stykke realitet, som han bar ned i skranken og lod tømre fast, og hans ord faldt så som sikre slag, og bygningen rejste sig, tømret op af en erfaren mand, der vidste, at der ofte er steder, hvor meget materiale må til, og hvor mange tømmerlag må slås. Og stod bygningen der så, så havde han den evne, en rigtig advokatevne, at kæle for denne bygning. Hvor formåede han ikke at »fremhæve« dens gode sider. Det var jo ingenlunde et organ, der spillede på mange strenge, snarere var hans organ træet, han talte ikke »smukt«, men han talte fast; og han fremhævede sin sags

gode sider, ikke med varme ord, men ved stadig at tætte den med sikre realiteter.

Men vendte han sig mod sin modparts anskuelse, da viste hans advokatoriske evne sig i sin fulde blomst. Man møder i Højesteret en anden anskuelse, der er gået gennem underinstansernes skærsild, og som ikke er bygget på sand, men måske endog er støttet ved den tidligere domsafgørelse. Men P. G. C. Jensen imponeredes ikke. Det var for ham aldrig nok at klargøre de svage punkter i modpartens anskuelser, nej, disse måtte drages ud i deres konsekvenser eller rettere i karikaturen. De klædtes på med narrehuen og flitterstads, og så lod han narrens klokker ringe for dommernes øren. Han boltrede sig indtil de seneste år; aldrig trættedes han. Stod man overfor ham, hjalp det ikke, at man troede, manglerne var skjulte, han fandt dem, og han glemte dem ikke. Han bar dem frem på sine hænder, og han slap dem ikke, før han havde krystet dem i sit brede favntag.

Højesteret har kendt andre typer, mere »veltalende«, mere »varme« og mere »formfuldendte«, men ikke nogen kraftigere og fastere type end ham. Aldrig træt, altid munter, en klinge der godt kunne være skarp, men dog altid en godmodig modstander. Om sagen var stor eller ringe: samme kraft, samme interesse.

Han glemte aldrig, når lejlighed gaves ham, at kæmpe for kollegernes tarv og interesser; og højesteretsskranken havde i P. G. C. Jensen en repræsentant, den havde lov til at være stolt af, og som kunne stå mål med andre nationers mest priste advokater.«

– Lad mig dernæst nævne *Otto Liebe*, der udfoldede en blændende talekunst i skranken. Han var en af de bedste talere, jeg nogensinde har hørt, ikke mindst i en festtale. Jeg glemmer aldrig hans eventyrlige velkomsttale ved det nordiske juristmøde i København i 1928. Han var en glimrende advokat, en fremragende procedør. – Husk på: han var søn af »gamle« Liebe, højesteretsadvokat *C. C. Liebe*, der i sin tid efter *G. E. Brock* stod som sagførernes førstemand.

Liebe forberedte sig fuldstændig minutiøst, men jeg tror, at armbevægelserne var ganske spontane. Han var noget særegen,

excentrisk og menneskefjern. Jeg kan fortælle mange historier om hans menneskefjernhed, fordi jeg kendte ham så godt. En aften ringede han:

- Henriques, hvordan får De Deres aften til at gå?
- Jeg læser, og så kan man jo gå i teatret. Dengang var der vist ikke biografer.

Otto Liebe

- Ja, så, sagde han, det er fordi min kone og jeg, vi kan så vanskeligt finde ud af, hvordan vi skal få vore aftener til at gå.

Han havde de mærkeligste ideer. Han holdt på, at man skulle begynde sin dag med at løbe. Mange gange, når jeg gik til jernbanen i Dyrehaven, kom han løbende med frakken over armen, sveddryppende, løbende fra sin ejendom oppe i Vedbæk eller Rungsted. Da vi var til sagførermøde i Odense, sagde han til mig om aftenen, lige før vi gik i seng:

- Hvornår står De op i morgen?
- Jeg står op ved 8-tiden.
- Hvis De kommer ned kl. 7,30, så kan De løbe en tur med mig.

Men hvem der ikke kom halv otte, det var mig. Jeg ville ikke løbe rundt i Odense.

Jeg førte en meget vigtig sag for Arbejdsmandsforbundet om en strejke ved en havn. Liebe var min modpart, og han procederede den egentlig væsentligst på, at det var utroligt, at man kunne strejke ved en havn, der, hvor alle skibe kommer ind, hvor man lossere og laster. Han skildrede med stor farvedygtighed alt, hvad der foregår i en havn, og hvor nødvendigt og dygtigt det er. Men selve det arbejdsretlige problem, det gik han slet ikke ind på. At man kunne finde på at strejke ved en havn? Det var et eksempel på, hvor langt man kunne være fra arbejderens indstilling, for det var jo ikke så mærkeligt, at de gjorde strejke ved en havn dengang, og der var vist noget om, at Liebe tilsidst procederede uden at interessere sig så meget for realiteterne.

Den anden kollega, jeg som sagt kom til at stå nær i årenes løb, var *Frits Bülow*. Han var enorm. Han besad ganske usædvanlige evner. Hele hans liv viser, hvilken kraft han var i besiddelse af.

Han blev kontorist på et sagførerkontor, 14 år gammel og faderløs. Hans alder gav anledning til diskussion om, hvorvidt han kunne give møde i forligskommissionen efter forordningen af 1795. Samtidig læste han til dansk jurist og blev exam. jur., hvorefter han tog studentereksamen. I 1898 blev han cand. jur. og samme år overretssagfører, idet han jo havde haft sin praktiske uddannelse. Han blev i 1903 Danmarks yngste højesterets-sagfører, kun 31 år gammel.

Han var en usædvanlig dygtig procedør, men det tog for meget på ham at procedere. Når vi procederede sammen, så dryppede det af ham, når vi kom ind i advokatværelset, sådan svedte han. Så sagde jeg til ham:

– Du milde Gud, det er jo en lille sag.

– Jeg kan ikke. Jeg kan ikke. Når jeg procederer, så bliver jeg sådan, at jeg . . .

Han gik sådan op i det, at det haglede ned ad ham; jeg måtte altid tørre ham af.

Han var meget ivrig som procedør og et fremragende klart

juridisk hoved. Han forstod virkelig at finde kernen i en sag, og han påtog sig ikke flere, end at han var i stand til at gennemarbejde dem uhyre grundigt. Han var kræsen i sit valg.

Bülow var meget veltalende, men han talte ikke ligefremt smukt. Han udtalte på sin 80-års fødselsdag, at han følte sig lykkelig over, at han havde holdt sig udenfor enhver sag, der havde

Frits Bülow

forbindelse med den tilbagevirkende lovgivning, vi fik efter krigen.

Bülow var glad for det arbejde, han havde, og den glæde hægede han om hver juleaften, han var nemlig blevet antaget som højesteretssagfører i 1903 på juleaftensdag. På den dag gik han altid en tur ned i den tidligere højesteretsbygning, det gamle Bernstorffske palæ. Han havde ingen vanskeligheder med at komme ind i palæet, for forsikringsaktieselskabet »Baltica« købte palæet i 1922 – og Bülow var formand.

– Må jeg få verificeret en historie om Dem selv?

Bülow giftede sig i 1950. Kort efter mødte en kollega Dem i Vester Voldgade og spurgte i denne forbindelse: Er De også blevet gift? Hertil skulle De have svaret:

– Nej, kun forlovet!

– Ja, det er rigtigt, jeg kan huske det nu, De fortæller det.

– Den originaleste af dem alle?

– Det var »gamle« *Ree*. Han var både et vittigt og glimrende hoved, fremragende i sine omfattende udviklinger, men detaljerne spillede en voldsom rolle for ham. Han var hidsigheden selv, og han anerkendte i og for sig ikke nogen anden sagfører.

G. M. Ree

Alle andre var fæhoveder, og han selv var den eneste, der i virkeligheden var den dygtige sagfører. Han respekterede ikke nogen anden, heller ikke deres meninger. Når man skulle udfærdige en overenskomst sammen med ham, så blev den på otte sider, når han skrev den, hvor vi andre kunne nøjes med to. Da jeg engang skulle skrive en overenskomst sammen med ham, tænkte jeg: han er ældre end jeg, jeg vil gøre arbejdet. Jeg sendte ham et udkast. Han ringede rasende i telefonen; hvad jeg mente med det? Det var jo ham, der skulle skrive overenskomsten, og det betragtede han som en fornærmelse.

Det varede ikke otte dage, for vi igen skulle skrive en overenskomst. Så tænkte jeg, nej, nu skal jeg ikke røre mig, men jeg fik naturligvis en telefonopringning fra *Ree*: Jeg kan ikke for-

Fra Grundejersbanksagen i Højesteret.

Under Sagen: — Min ærede Kollegas Klient er en Slyngel.

Efter Sagen: — Desværre fik vi alle Ret.

1919

stå, hvordan det kan falde Dem ind, det er jo Dem, der skal skrive udkastet. Så blev jeg skældt ud, fordi jeg ikke havde sendt ham et udkast. Det var håbløst at gøre ham tilpas. Men man holdt af ham, man kunne simpelthen ikke lade være at holde af ham.

Han var anklager i rigsretssagen mod I. C. Christensen og Sigurd Berg. Det gjorde han glimrende, men hans slid med denne sag var så overmenneskeligt, at han selv efter en langvarig rekreation aldrig genvandt sit gamle arbejdsmod. Som modstander havde han *Frits Bülow*, og det gik ofte hårdt til under den langvarige proces.

Han var også forsvarer i Grundejersbanksagen. Der mødte jeg som forsvarer sammen med Liebe og Ree. Liebe og jeg var forsvarere for de to direktører Olaf Hansen og Hamburger, medens Ree var forsvarer for den kommitterede Levy, der alle var til-

talte for at have udsendt vildledende indbydelse til en aktieemission på 10 mill. kroner. Da vi tilrettelagde forsvaret, blev vi enige om een ting, som jeg naturligvis kæmpede stærkt for, at vi ikke måtte polemisere mod hinanden. Ja, der var ingen tvivl om, det var det eneste rigtige, sagde Ree, der må ikke

Ernst Møller

siges et ondt ord om de andre, som vi ikke forsvare. Det var vi ganske klar over. Det holdt Liebe, det holdt jeg; vi sagde ikke et ondt ord om de andre. Så fik Ree ordet. Han havde næppe begyndt, før han skældte vore mandanter hæder og ære fra. Det var ham ganske umuligt at lade være, for han var jo altid opsat på at skælde de andre ud. Det blev netop den ulykke, som vi i så fald havde frygtet.

Efter sagen kom der i »Politiken« en karikatur, som forestillede de tre advokater, hvor de alle tre sagde: Min ærede kollegas klient er en slyngel. Bladet føjede til nedenunder: Desværre fik vi alle ret. Der har De typen på Ree. Det var ikke, fordi han var ond, tværtimod. Vi holdt af ham, men han kunne ikke lade være med at skælde ud.

Men *Ernst Møller* var unægtelig også original, både i sin tankegang og i sin optræden. Han var en uhyre lærd mand, og han virkede altid sådan. Han havde evne til at grave dybt, og vi

respekterede ham, fordi han var så dygtig. Han var en dårlig procedør, som efter min mening ikke forstod at give proceduren farve, fordi han ikke ejede spor af veltalenhed. Han havde den fejl, at han var uhyre ensidig, og han kunne ikke rigtig forstå sin modpart. Undertiden blev han fornærmet, når man frem-

Ch. Shaw

C. Winther

satte meninger, som gik imod hans, fordi han syntes, at det var så givet, at han havde ret.

En af de mest veltalende advokater, der fandtes dengang, var *Ch. Shaw*, og han var blandt dem, publikum satte højest. Han følte sig meget, så vi unge kom ham ikke nær.

Carl Winther var søn af den gamle overretsprokurator *Christian Michael Winther*, en stor sagfører, der var meget kendt for sit lune og sine vittigheder.

Gamle Winther havde en gartner, der stjal af frugten. – Jeg kan ikke beholde Dem, De må gå –

– Jamen, hr. prokurator, kan De ikke give mig en anbefaling?

– Jo, det kan jeg.

Og så skrev Winther, at gartneren havde været hos ham i 5 år, og at han havde bragt alt det ud af haven, som på nogen måde kunne bringes ud af den!

C. Winther var en af de mest intelligente højesteretssagførere, jeg har truffet.

Han var skarpsindig og vittig i sin procedure, men han var noget af en bohêmetype, som levede meget med, og som levede på særlig vis. Han var, hvad man kalder, noget doven. Men dengang, da han blev kammeradvokat i 1904, var kammeradvokaturen ikke så omfattende, som den noget senere blev. Det kan jo slet ikke sammenlignes. Han var meget særegen for den tid, når man sammenligner ham med *Asmussen* og de andre samtidige kolleger.

Jeg har aldrig procederet imod *Alberti*. Han blev jo politiker, og i 1901 blev han Venstres første justitsminister. Han procederede ikke i min tid.

Vi tabte nogle penge i firmaet efter hans bedragerier i 1908, idet vi havde nogle sparekassebøger, men tabet fik vi jo erstattet af Staten. Men jeg havde forbindelse med *Alberti*, forsåvidt som han boede lige ved siden af os. Som justitsminister, altså administrativt, var han nr. 1 af dem, jeg har oplevet. Kom man op til ham og forelagde en sag: lad os nu sige, den og den dame har det meget småt, hun har en kapital i Overformynderiet, kan man ikke tænke sig, at den dame kan få 10.000 kr. ud, det vil betyde meget for hende. Hvis man taler med en anden justitsminister, så siger han, jo, jeg skal undersøge det, og så går sagen igennem kontorerne. Hvis man sagde det til *Alberti*, så sagde han: Ja, De har fuldstændig ret, hun fortjener at få 10.000 kr. Og så telefonerede han til Overformynderiet og meddelte, at hvis der kom et andragende om det, så var det godkendt af justitsministeren. Man fik altid besked.

Engang da der var valg, og det ligger så langt tilbage, at det var på den tid, da valghandlingen foregik offentligt på byens torv med store taler af kandidaterne, tog jeg med en fætter ned til *Køge* for at høre, hvad *Alberti* egentlig sagde dernede. Da jeg mødte ham den næste dag, sagde han:

– Det havde De ikke megen glæde af.

Han var blevet valgt.

– Men hvorfor mener De det?

– De var vel taget til *Køge* for at se, at jeg faldt igennem?

– Næ, hvorfor skulle jeg det?

Han havde mistro til os andre. Der var noget galt ved ham, det følte han vel selv.

1906–19

Fra 1906, det år da C. B. Henriques selv fik adgang til at bære kappen, og til 1. oktober 1919, blev der udnævnt 17 nye højesteretssagførere:

- 1907 *N. H. Bache*, f. 1869 – d. 1955,
- 1908 *Ivan Kondrup*, f. 1872 – d. 1935,
- 1908 *Johannes Stein*, f. 1870 – d. 1944,
- 1910 *Vagn Aagesen*, f. 1866 – d. 1939, konst. kammeradvokat
1910–35,
- 1911 *Esbern Trolle*, f. 1875 – d. 1951,
- 1911 *C. L. David*, f. 1878 –
- 1912 *Vilhelm Kondrup*, f. 1871 – d. 1929,
- 1913 *Hans Sigfred Levy*, f. 1878 – d. 1922,
- 1913 *Gustav Graae*, f. 1878 – d. 1941,
- 1914 *Guy Shaw*, f. 1877 – d. 1948,
- 1916 *J. Fenger*, f. 1881 – d. 1934,
- 1916 *Kr. Steglich-Petersen*, f. 1880 –
- 1917 *Erik Krag*, f. 1878 – d. 1946,
- 1918 *H. H. Bruun*, f. 1884 – d. 1954,
- 1918 *Andreas Martensen-Larsen*, f. 1887 – d. 1935,
- 1918 *Oscar Fich*, f. 1877 – d. 1944,
- 1918 *Fr. Winther*, f. 1876 – d. 1953.

– Ja, af alle disse kolleger er nu kun to tilbage:

David, som er en af de mest fremragende procedører, jeg har kendt. Han taler med en charme og dygtighed, som er meget sjælden. Han har jo sat sig et monument ved det store museum, han har stiftet.

Og *Kr. Steglich Petersen*, som var Danmarks agent og advokat i Haag i retssagen imod Norge om Østgrønland, og som var formand for Sagførrådet (1941–47).

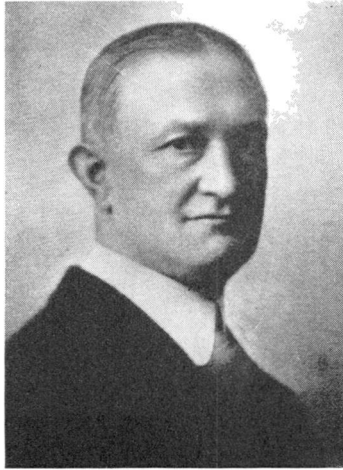
Den første, som blev højesteretssagfører, efter at jeg var antaget, var *Bache*, søn af maleren *Otto Bache*. Det var året efter, i 1907. Bache var en personlighed, men også stejl, ensidig og frygtløs, og derfor kom han ofte i konflikt med både dommere og kolleger. Han havde sine egne meninger, og dem kæmpede han for, selvom han stod alene, for han besad så udpræget sine meningers mod.

N. H. Bache

Bache var stærkt interesseret i sagførerstandens forhold. Han sad i sagførerrådet for 1. kreds (1904–10), og ikke alene her men også i retsplejeudvalget har jeg arbejdet sammen med ham. Han har både i skrift og tale kæmpet for sagførernes uafhængighed og for sagførerstandens højnelse. Han gik meget vidt i sine betragtninger over, hvad en sagfører kan eller ikke kan. Han holdt sig udelukkende til procedure og forsikring; det var hans særlige felt, han har jo skrevet flere bøger og talrige artikler om forsikringsretlige emner. Men Bache forstod vistnok ikke, hvilken voksende arbejdsmark der omkring århundredets begyndelse blev for sagførergerningen udover det klassiske område: procedure og dødsboer. Men meget ofte lod han sin stemme høre i diskussionen på sagførermøder, og han skrev ofte i *Ugeskriftet*. Jeg husker for eksempel en artikel, han skrev i 1908 om sagfører-

pligter, hvor han hævdede, at en sagfører ikke måtte påtage sig mere, end han personligt kunne overkomme. Han blev eftertrykkeligt sat på plads af *Axel Bang*. Karakteristisk for ham var en bemærkning om, at det var en gåde, at nogen havde lyst til at slide sig op i hæsblæsende forretningsjag uden et øjeblik ro til at opdyrke sig selv kulturelt.

Johannes Stein

Bache kæmpede iøvrigt for at få indført disciplinærmyndigheden bl. a. mod Ernst Møller, der lod røsten fra fortiden træde frem, og han var en fremragende pennesfører i den agitation, der gik forud for vedtagelsen af retsreformen.

I 1927 angreb han Højesteret, som han mente var for mild i bedømmelsen af prøve kandidaterne, og det foranledigede, at en deputation af højesteretssagførere mødte hos præsidenten og udtalte håbet om, at kravene ikke måtte blive ringere end tidligere. Artiklen var ret nærgående mod Højesteret, men Bache havde jo en særstilling.

Jo, han havde både stor interesse og stor kærlighed for sagførerstanden. I 1934 skænkede han kr. 8000 til Understøttelsesfondet.

Den mest formfuldendte sagfører, jeg nogensinde har proce-

deret imod, var *Johannes Stein*, der blev antaget i 1908. Det var en nydelse at høre ham. Når han begyndte med en sætning, kom der en masse bisætninger, formuleret fortrinligt, og både dommerne og modparten ventede spændt på, om han nu huskede forbindelsen med den første sætning. Det lykkedes altid. Han kunne godt have bisætninger på et kvarter. Jeg har et par gange bedt *Stein* om at hjælpe mig, når jeg på højesteretssagførernes vegne skulle fremsætte nogle mindeord om en af dommerne. Jeg vidste, at med Steins hjælp blev det formet således, at det var ulasteligt.

Han var en stilens mester. Naturligvis kan man spørge, om han virkede så stærkt på Højesteret netop på den måde, men man nød det. – Jeg erindrer ham også som forsvarer for *Jul. Schovelin* i den retssag, som anlagdes efter Justitsministeriets ordre på grund af Schovelins bog »Inkquisitionens sidste offer«. Den indeholdt en række injurier imod Thorup. Det var en frygtelig historie. Jeg var et skarpt vidne imod Thorup. Jeg skulle fortælle om Thorups forhørsmetoder. Han forhørte på en måde, som efter min mening var i oplagt strid med Retsplejeloven. Jeg udtalte, at jeg ville ønske, at jeg til gengæld kunne få ham i forhør på den måde. Thorup sagde: – Jeg ville også ønske, at jeg kunne få Dem i forhør.

Jeg svarede: – Vi får ikke hinanden i forhør!

H. H. Bruun var en fremragende sagfører, der gik op i sine sager med dygtighed og skarpsindighed. Han havde en særlig evne for tal. Når han procederede i indviklede regnskabssager, var det en fornøjelse at følge ham. Jeg har flere gange procederet imod ham i sager, hvor der forelå en mængde regnskaber. »Jeg tror, at det er klogest, at min modpart tager denne del af sagsfremstillingen og skildrer den, for så vil det blive bedst belyst,« sagde jeg. Det gjorde han, og han havde evnen til den klare fremstilling. Han var måske lidt hård i sine betragtninger, det skal jeg villig indrømme, men han var en af de klareste advokater, jeg har truffet. Desuden var han en udmærket mand indenfor sagførerstanden.

Han førte jo sagen for generaldirektør *Knutzen*, og det gjorde han udmærket. Han kunne blive fanatisk, det kunne Bruun, men

netop en sådan sag, som jo ikke var populær, den førte han med usædvanlig ildhu. Man kunne ikke komme i bedre hænder.

H. H. Bruun var en dygtig mand. Alt, hvad han rørte ved, det fik han til at gro. Når man tænker sig *Kunstforeningen*, han var jo meget kunstinteresset, så fik han den solidt bygget op, og sådan gik det med alt, hvad han rørte ved. Han var en virkelig dygtighed.

H. H. Bruun

Maleri af Olaf Rude

Fich var en af de morsomste og vittigste advokater, vi har haft, og han viste sig jo også som en glimrende organisationsmand. Vi holdt umådelig meget af ham. Han var en meget dygtig advokat og procedør, der mødte meget i Højesteret.

Jeg procederede mod *Fich* i en af hans prøvesager. – Jeg har næsten mødt de fleste af de kolleger, vi har talt om, i deres prøvesager. – Jeg mødte for en bager, jeg kan ikke huske nøjagtigt, hvad sagen drejede sig om, men det var i hvert fald om mælk, som bageren havde leveret, og mælken var ikke, som den skulle være. *Fich* angreb bageren og hans mælk, og det var tydeligt, at han var meget nervøs. I frokostpausen gik vi ind i advokatværelset, og jeg skulle bagefter replicere. Herinde sagde *Fich* til mig:

– Højesteretssagfører Henriques, jeg vil gerne betro Dem noget. Denne bager, det er i virkeligheden min egen bager. Men det må De naturligvis ikke sige noget om i retten, at jeg handler hos ham.

– Nej, hvor kan De tænke Dem, at jeg vil sige noget om det.

– Det kan skade.

Oscar Fich

– Ja, det kan skade. Køber De altid brød hos ham?

– Ja, det gør jeg altid.

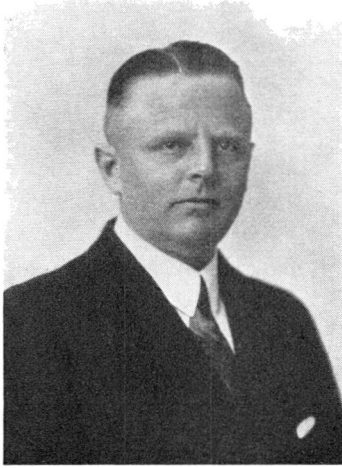
Vi kom så ind i skranken, og jeg indledte med at sige:

– Det morsomste i denne sag, det er den ærlighed, hvormed min ærede modpart kæmper for sine sager, han tager ikke personlige hensyn. For nu skal jeg fortælle Højesteret, at den bager, som jeg nu forsvarer, og som han angriber, det er hans daglige bager, hvor han køber mælk. Her kan man virkelig sige, at denne bager har næret en slange ved sit bryst.

Det morede dommerne meget, og selvom Fich var så nervøs, så kunne han godt se, det kun gavnede ham, det jeg sagde. Men han var rystet, da jeg sagde det. Han havde lige fortalt mig i advokatværelset, at det kunne skade, og jeg havde lovet ham højt og helligt, at jeg aldrig skulle sige et ord. Han troede, det

skadede ham, at det var hans bager. Historien om slangen glemte han aldrig. Ved min 70 års fødselsdag holdt han en tale og nævnede både bageren og slangen og hans egen nervøsitet.

Fich var en fremragende morsom taler, og det var han også i retten. Det var altid fornøjeligt at procedere imod ham, fordi han var så morsom, og så var han en fin fyr. Han nød megen tillid.

J. Fenger

– For mange år siden kom en klient til mig, som var blevet afskediget af Ø.K. i sin stilling i Siam. Han ville forsvare sig og havde søgt en samtale i Ø.K., men var blevet nægtet adgang. Han spurgte, om jeg ville tage hans sag, om jeg ville tale med *H. N. Andersen*. Jeg skrev så et brev til *H. N. Andersen* og fremstillede hans sag og udbad mig hans svar. Men så ringede *Fenger*, der var sagfører for *H. N. Andersen*:

– Hør, De har skrevet det brev her, vil De ikke komme op og tale med etatsråd *H. N. Andersen*.

– Næ, det vil jeg ikke, hvad skal jeg tale med ham om. Jeg har skrevet et brev, og det er det, jeg gerne vil have svar på. Så sagde *Fenger* med jublende stemme:

– Kan jeg sige til ham, at De ikke vil komme op og tale med ham?

Han nød allerede dette her drilleri.

– Ja, det kan De godt.

– Tak, det er godt, det er udmærket.

Han nød den situation, at han kunne drille H. N. Andersen.

Dagen efter kom han tilbage:

– Jeg skal hilse Dem fra etatsråd H. N. Andersen og spørge, om De ikke vil gøre ham den tjeneste at komme op og tale med ham.

– Jo, sagde jeg, det vil jeg meget gerne. Det skal blive morsomt.

Jeg kom så op til H. N. Andersen.

Det er betegnende for H. N. Andersen – jeg kendte ham jo ikke sådan – at da jeg kom ind, begyndte han at tale om de unge i Siam, hvor ofte det gik galt for dem, det var den grund, og det var den grund, det er jeg bange for også her.

– Jeg kan ikke forstå det, sagde jeg, for jeg synes, det er rent overdrevent, for han har jo kun gjort det og det . . . Det er synd, han er forlovet, og jeg tror, jeg sender hans svigerfader op til Dem.

– For Gud i himlens skyld, det må De ikke, jeg vil ikke tale med nogen svigerfader. Næ, det vil jeg ikke. Men sig mig engang, kan den unge mand rejse i morgen?

– Hvad mener etatsråden?

– Jeg mener, som jeg siger, kan han rejse i morgen kl. 12 med mig til London? Jeg har en plantage til ham, han skal tage den.

– Det mener etatsråden da ikke?

– Jo, det mener jeg. Han kan rejse med mig, så skal han have en plantage, som vi netop står i begreb med at købe.

Jeg ringede naturligvis til manden, der jo fik et helt chok. Han rejste næste dag, og han fik sin plantage.

Det var noget mærkværdig typisk. Først kommer manden selv, og han blev smidt ud, men da jeg rørte ved nogle menneskelige strenge, da jeg nævnede hans forlovede og truede med at sende svigerfaderen på ham, det kunne H. N. Andersen ikke stå for.

Fenger nød den historie, som han af og til mindede mig om. Fenger var forøvrigt en morsom mand, der ikke var bange for selv at drille også i proceduren.

På Christiansborg

Efter at Højesteret flyttede til Christiansborg i 1919, er der kommet en stærk tilgang til højesteretsskranken, og adskillige af de kolleger, der er blevet antaget efter 1919, er allerede gået bort.

– Både *Cohn* og *Hartvig Jacobsen* præsterede en videnskabelig indsats, ligesom *A. L. Hindenburg* og *Ernst Møller* i den foregående generation. Alle fire var jo som bekendt dr. jur.

Og det må jeg erkende, at de alle havde en fremtrædende stilling i Højesteret, fordi de havde den videnskabelige ballast. Det er klart. I mange juridiske spørgsmål havde man en fornemmelse af, at de borede dybt, og det afspejlede sig altid i deres procedure. Det kunne man mærke.

Naphtali Cohn var måske ikke nogen stor procedør, men han var virkeligt dybtgående i sine videnskabelige undersøgelser. Vi mødte engang i en sag om grundbyrder, lige efter at der var kommet en ny lov af 1918. Min klient havde vundet sagen ved Landsretten, og jeg havde procederet den på Landsrettens begrundelse. Så holdt *Cohn* et foredrag, juridisk-videnskabeligt og historisk underbygget. Det var en nydelse at høre på, man lærte noget af det, særligt af den historiske udvikling. Han påviste, at Landsrettens dom var en misforståelse på det grundlag. Jeg var ganske klar over, at han havde ret. Jeg svarede ganske kort. Da jeg så gik hjem fra retten, kom en af dommerne efter mig på gaden; de skulle afsige dommen næste dag:

– Hvad mener De om sagen?

– Jeg mener, at min modpart har fuldstændig ret. Jeg synes, at efter *Cohns* foredrag kan man ikke se bort fra den historiske baggrund.

Så sagde han meget rigtigt:

– Ja, det var en fremragende procedure, men med *Cohn* har vi det altid sådan, at vi er bange for, at han narrer os alligevel.

Dommen blev forandret. *Cohn* kunne, når han virkelig ville. Men når han procederede, var han absolut bundet til sit manuskript, også på grund af at han havde dette videnskabelige præg. Derfor var han dårlig i replikken. Han sagde engang til mig, da vi skulle ind og procedere:

- Jeg er så bange for at procedere mod Dem.
- Hvorfor er De bange for at procedere mod mig?
- Jo, De finder på et eller andet i replikken, som jeg slet ikke havde tænkt på, og som måske kan være det afgørende.
- Jamen, så kan De jo svare mig i duplikken.
- Nej, det kan jeg ikke, før jeg har det skrevet ned, og jeg

N. Cohn

kan ikke forme tankerne så hurtigt, som De kan. Jeg må have tid til at tænke på det.

– Der var en tid ved Højesteret, hvor De og han gav mest møde, det var vel en halv snes år i træk?

– Ja, det kan godt passe. Jeg var ham overlegen i procedure. Men han var mig overlegen i viden.

– Den tidligere højesteretspræsident *Troels G. Jørgensen* har med føje sagt, »at Cohn stod på en plads for sig selv ved sin retsvidenskabelige udrustning, der ved sit omfang var en sjældenhed ikke blot for skranken, men også efter universitetsmålestok. Som procederende sagfører var han ikke fri for en vis advokatorisk ensidighed, men i besiddelse af umiskendelig kraft og evne, der stillede store krav til modparten, så hans pludselige afgang efterlod en tom plads i skranken.«

– Det er jeg ganske enig i.

Hartvig Jacobsen var advokat med liv og sjæl, måske manglede han evnen til det helt rigtige jugement i sine sager, fordi han var så voldsom impulsiv. Men man havde tillid til hans videnskabelige udredninger. Han var en bedre advokat end *Cohn*. Det var en meget betydelig indsats, han gjorde som retsvidenskabelig forfatter. Han skrev »Ophavsretten«, »Forlagsretten«

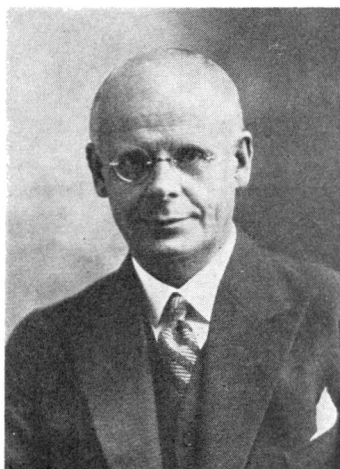
J. Hartvig Jacobsen

og »Skatteretten«, og han opdyrkede herigennem i kraft af sit praktiske kendskab områder, der var stærkt forsømte. Det er forbavsende, at han som praktiserende sagfører kunne få tid til det.

Jeg tør roligt sige, at *Ahnfeldt-Rønne* var en af de mest sympatiske sagførere, vi har haft indenfor standen. Han formede altid en procedure, som vakte tillid, fordi han selv vakte tillid. Han var en af dem, som gik i ilden for den rene sagførrergerning, også i sit arbejde i sagførerorganisationerne, hvor han sad i kredsbestyrelsen (1928–33), hvorefter han var et virksomt medlem i Sagførerernævnet til sin død.

Ahnfeldt-Rønne var så afholdt blandt sine kolleger, som næppe nogen har været, og han døde desværre alt for tidligt i 1941. Hans store skandinaviske interesse medførte, at han var ualmindelig godt kendt blandt alle Nordens jurister, og han

var i virkeligheden ligeså meget skandinav som han var dansk. Han var jo bl. a. medlem af de nordiske juristmøders danske bestyrelse, og redaktør af Tidsskrift for Retsvidenskab. Da han var død, blev der stiftet et legat, der bærer hans navn, og hvis formål er udviklingen af samvirket mellem de nordiske landes jurister.

Ahnfeldt-Rønne

Ahnfeldt-Rønnes foredrag »Sagførergerningen« på det nordiske studentermøde i 1935 var baseret på en sådan kærlighed til standen og til sagførergerningen, at foredraget er blevet trykt og genoptrykt mange gange. Ahnfeldt-Rønne slutter sit foredrag med de manende ord – og de, synes jeg, fortjener at gentages:

»Spørger de unge mig da, om jeg tør tilråde dem at gå denne vej, vil jeg sige: Ja, hvis De føler lyst og mod til at tale de svages sag imod de stærke, hvis De føler kraft til dag ud og dag ind at leve under presset af, at De bestandig skal tage initiativet, samtidig med, at De skal sætte Dem nøjagtigt ind i andre menneskers livsforhold, hvis De føler evne til at tage beslutninger på andres vegne og talent til at forme deres egne og andres tanker i ord, skriftligt og mundtligt, hvis De vil og kan leve Deres arbejdsliv under uafhængighedens våbenmærke – så kan De blive sagfører, så bør De blive det.«

JUSTITIAS VÆGTSKÅL

C. B. Henriques' virke i skranken har været hans særlige livsopgave. Såden følte han det også selv.

C. B. Henriques er den sagfører, som har mødt i det største antal retssager for Højesteret.

På hans 70-års dag lod kollegerne udarbejde en fortegnelse over de sager, han hidtil havde udført i højesteretsskranken. Det var 824.

På 80-års dagen blev fortegnelsen suppleret for tidsrummet 1940–50. Det blev til yderligere 23. Tallet kom derefter op på 847.

På det tidspunkt havde C. B. Henriques truffet sin beslutning: Nu ville han ikke møde mere i Højesteret. Men stadig kom den »sidste« retssag. Det er blevet nogle stykker. Hvis C. B. Henriques harmes over uretten, så møder han igen i den »sidste« retssag.

En af de »sidste« retssager drejede sig om arveafgift. I 1950 døde bankkasserer *Emil Henriques*, der efterlod sin søster en arv, hvoraf der blev betalt arveafgift på 15.750 kr. Fem måneder senere døde søsteren. Hendes formue faldt i arv til hendes to søskende, frk. *Helga E. Henriques* og *C. B. Henriques*. Afgiftsloven bestemmer, at i tilfælde af, at en arving dør inden 6 måneder efter afgiftspligtens indtræden, skal der kun svares arveafgift een gang. Skattedepartementet beregnede arveafgiften 4.000 kr. større end efter C. B. Henriques beregning, der hævdede, at arveafgiften skulle reduceres med de 15.750 kr., der allerede var betalt i arveafgift. Landsretten var enig heri. C. B. Henriques fandt, at det ville være uforsvarligt at indrømme Skattedepartementet en ret, hvortil der ikke var klar hjemmel.

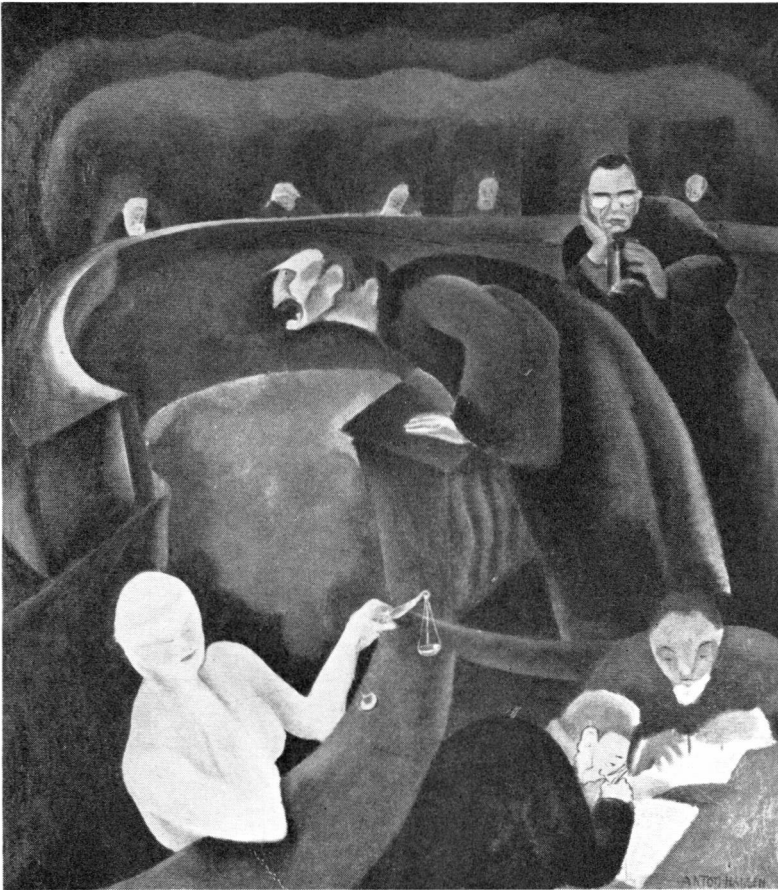
– Det morede mig at få Skattedepartementet dømt. Jeg kunne se, at der ikke forelå nogen hjemmel til den beregningsmåde, Skattedepartementet anvendte. Departementet støttede sig på en

dom, som var absolut forkert. Skifteretten henholdt sig til denne dom, og den måtte derefter forelægge sagen for Skattedepartementet, der anlagde sag. Jeg vandt den både i Landsretten og i Højesteret. Jeg fik lejlighed til at kæmpe, hvad jeg så ofte havde gjort, mod Skattedepartementets henvisning til praksis. Det er ikke nok at drage en analogislutning. Man skal være forsigtig ved fortolkningen, og fortolkningerne må ikke strækkes så vidt, at de bliver til en lovhjemmel, der i virkeligheden mangler. Højesterets dom faldt i juli 1953, og Skattedepartementet blev dømt til at betale sagsomkostningerne med 600 kr.

Senere førte jeg en sag om minkdyr. De æder jo deres unger, når de bliver bange. Ejeren af en ejendom, der lå ved siden af en minkfarm, lod en stor sten bortsprænge og gjorde det under iagttagelse af alle former og regler. Minkdyrene var imidlertid blevet bange og havde ædt alle deres unger, og nu kom ejeren af minkfarmen og forlangte en stor erstatning. Jeg vandt sagen, fordi bortsprængningen var ganske normal, der var advaret i forvejen, og den var foregået under ganske normale forhold og med al mulig udvist forsigtighed. Jeg kan huske, at jeg omtalte kontorchef Mathiesen her på kontoret. Han nyser, så hele huset ryster. Jeg sagde, at hvis Mathiesen tilfældig kommer forbi minkfarmen, så vil de alle sammen æde hinanden, og det kan Mathiesen jo ikke gøre for.

Jeg har også mødt i en sag for »Dansk Forsorgsselskab«, hvis forretningsudvalg jeg er medlem af. Vi blev afkrævet en erstatning på 1.000 kr., fordi sagsøgeren – en professor – mente, at forsorgsselskabet var ansvarlig for, at han havde engageret en tyvagtig husassistent. Hun havde været straffet for tyveri, før hun blev ansat hos ham. Forsorgsselskabet havde kun oplyst, at husassistenten var flink, men en dag havde hun stjålet et pengebeløb. Forsorgsselskabet har jo til opgave at bringe lovovertræderne tilbage til samfundet, og det må selvfølgelig være meget forsigtig med at give oplysninger.

En af de civile retssager, som har vakt mest opsigt i dette århundrede, og som har drejet sig om meget store beløb, er en retssag fra 1914, der i andelsbevægelsens historie er gået ind under betegnelsen »cementkrigen«. C. B. Henriques førte sagen for Cementfabrikernes sammenslutning imod »Fællesforeningen for Dan-

*Otto Liebe og C. B. Henriques under »Cementkrigen« 1914. I hjørnet retfærdighedens gudinde.
Vægtskålen dingler*
Maleri af Anton Hansen

marks Brugsforeninger«. Retssagen er refereret i Fællesforeningens jubilæumsskrift fra 1946.

Blandt andre store retssager kan nævnes lensafløsningssagerne. Loven om afløsning af len og stamhuse i 1919 blev indbragt for domstolene, idet dens grundlovsmæssighed var bestridt. C. B. Henriques mødte for en successor til et baroni.

Højesteret opretholdt loven: den blev ikke anset for grundlov-

stridig. Ved voteringen i Højesteret var der 8 stemmer for og 4 imod.

– I den juridiske litteratur er der stadigvæk strid om denne dom?

– Ja, der er mange, der den dag i dag mener, at dommen er forkert. Jeg mener selv stadigvæk, at vi havde ret. Vi vandt den med lethed i landsretten. Bülow var ved landsretten så aldeles sikker på, at han ville vinde denne sag, at han slet ikke havde fået tænkt problemerne rigtigt igennem. Han procederede den i virkeligheden dårligt i landsretten. Men da han procederede sagen for Højesteret, havde han strengt sig voldsomt an, og han leverede her en aldeles fremragende procedure. Det var jo en meget betydningsfuld sag.

Samme dag, som der skulle falde dom i landsretten, var jeg i audiens hos *Christian X.* Der var mange til audiensen, der skulle takke for dit og dat. Pludselig kom der en adjutant hen til mig, som skulle spørge fra kongen, om dommen var faldet. Jeg meddelte adjudanten, at jeg troede endnu ikke, at dommen var afsagt, men jeg skulle gerne telefonisk forespørge. Jeg fik da meddelelse om, at vore klienter var blevet frifundet for statsmyndighedernes krav, og at der var tillagt os 25.000 kr. i omkostninger. Det meddelte jeg adjudanten, som straks gik ind til kongen. Adjudanten kom tilbage, og nu blev rækkefølgen fuldstændig ændret, idet jeg fik besked om at komme ind. Foran mig stod forskellige rigsdagsmænd, og de kunne ikke forstå, hvorfor jeg nu kom ind før dem.

Da jeg kom ud fra audiensen hos kongen, kunne jeg mærke på rigsdagsmændene, at de nu også kendte resultatet af landsretsdommen, og de var med et mildt ord rasende, fordi staten havde tabt. Jeg sagde: Nåh, det er jo kun en afgørelse. De var meget nysgerrige efter at vide, hvad kongen havde sagt. Men det fortalte jeg dem ikke, og det fortæller jeg heller ikke Dem!

Procedure kan være inspireret. Procedure kan være kunst.

Højesteretssagfører, dr. jur. *Bernt Hjejle* sagde i 1951 i et foredrag:

»Den inspirerede procedure er der få, der har evner og mod til at anvende. Den egner sig vel også nok kun for juristen med det sikre instinkt, netop for høgene blandt procedørerne. Den egner sig naturligvis ikke heller for alle sager, men til gengæld er det en

»Klods-Hans« 1920

berigelse at høre en inspireret procedure gennemført i den egnede sag af en mand, der har evnerne dertil. Højesteretssagførererne Liebe og Fich havde evnerne og modet dertil; blandt de nulevende kan nævnes C. B. Henriques og Gamborg . . .

Vor tid er blevet så saglig, så den næsten er gået over gevind af bare saglighed. Det gælder også proceduren. Den er blevet så saglig, at den er ved at blive pedantisk. Dette gælder ganske specielt også procedures *form*.

Det er naturligvis klart, at den form, der anvendes, må være i pagt med tiden. Det siger sig selv.

Ligesom det sprog, der taltes af Johanne Louise Heiberg, ville lyde mærkeligt for os, hvis vi hørte det fra scenen, således ville Orla Lehmann i dag i Højesteret tage sig fremmedartet ud. Når jeg i mine unge dage gik i teatret, klang gamle Jerndorffs diktion anderledes end de yngre skuespilleres, og jeg fornåm deri en klang af noget svundent. Jeg forstod, at det var noget, der var dømt til undergang, men det havde alligevel noget umådeligt smukt og fornemt over sig, som gjorde, at man med sorg så det forsvinde.

Det samme tror jeg, vi ville føle, hvis vi hørte Orla Lehmann procedere i retten. Jeg følte et øjeblik noget af det samme, da jeg i fjor vinter procederede en sag mod vor stands nestor, C. B. Henriques. For at sige det kort: det var kunst. Proceduren var for de gamle ikke alene en fremstilling af facts og en påpegen af de relevante reale hensyn. Den var noget mere. Den var samtidig en kunst.

Det blev de interessanteste timer, jeg har tilbragt i Højesteret, medens jeg lyttede til hans forsvar for sin klient. Det blev gjort på en sjælden fremragende måde, ikke blot i det rent saglige, men også i formen. Den stærke betoning af det saglige, der ligger i tiden, kan have en tilbøjelighed til at svække kravene til procedurens form, til det i sin tid så betydningsfulde begreb veltalenhed. I hans procedure sporede man tidligere tiders krav til denne side af proceduren på en måde, der fik en til at forstå den vægt, man lagde derpå. Det står for mig som noget meget værdifuldt at have været i skranken med C. B. Henriques ved denne lejlighed, og mange af mine kolleger har sikkert følt det på samme måde . . .«

Hans styrke som advokat ligger navnlig i hans praktiske sans, hans sunde omdømme og deraf følgende gode *judicium*, hans betydelige indlevelsessevne samt i hans temperament, skrev højesterets-sagfører *K. Steglich-Petersen* i 1940. Og han tilføjer: Henriques forstår de mennesker, hvis interesser han skal varetage; han forstår deres vilkår, og han forstår at føle og i givet tilfælde at lide med dem. Derfor bliver hans fremstilling altid præget af varme. I nogle tilfælde har Henriques haft lejlighed til at være forsvarer for mennesker – gode borgere – som er kommet under tiltale, fordi deres vanskæbne har villet, at de under vanskelige forhold ikke har truffet det, som retshåndhævelsen måtte betragte som det rette. I så-

danne tilfælde, hvor der i sandhed foreligger en tragisk konflikt. er Henriques' varme steget til glød.

En af de tidligere medarbejdere, højesteretsdommer *Jørgen Trolle*, karakteriserede i 1950 C. B. Henriques: »Og han har været med til at præge advokatgerningen. Selv har han udøvet den glansfuldt, og han har lært fra sig til tallose medarbejdere og standsfæller. Sagførerens opgave i skranken er at gøre et standpunkt gældende. Henriques lærer, at det skal gores ikke valent, men med styrke. Har man et standpunkt, skal man have mod til at forfægte det. Han har ikke meget tilovers for den, der afstår herfra, fordi han er bange for andres mening. Han værdsætter og kan vurdere den ubestemmelige blanding af sindets ild og det ydre udtryk, den giver sig ved fremførelsen af en sag, som han kalder »advokatur«, og som – omend fjernere – er beslægtet med skuespilkunsten. Han kan fortælle, hvorledes en fremtrædende kollega, der i retten blev stillet overfor et uventet skaktræk, lod, som om han forbavsedes. Han stirrede på modparten, han vendte øjnene mod retten – »De ved, han har så smukke øjne«.

Kreditforeningsdirektør *Aage Finsen*, der i 19 år har været knyttet til Ny Vestergade 13, gav i 1950 følgende skildring af C. B. Henriques:

»En højesteretssagfører skal naturligvis kunne sin jura. Det kan C. B. Henriques. Hans anseelse skyldes imidlertid ikke i første række juridisk indsigt, endnu mindre spidsfindig fortolkningskunst, men hans sikre sans for, hvad der er ret og rimeligt. Er den juridiske videnskab og domspraksis på hans side, har han vel intet herimod, men afgørende for hans opfattelse må man ikke tro, at det er. I en lille kreds, hvor man nogen tid havde drøftet, hvorledes et bestemt konkret juridisk spørgsmål måtte løses, kom en af deltagerne pludselig i tanker om, at problemet var positivt besvaret i en bestemt lovparagraf. »Det er muligt,« sagde Henriques, »men det er fejgt at anvende den slags argumenter.« Autoritetstro er ham ganske fremmed.«

C. B. Henriques' slagfærdighed er legendarisk. Under en procedure for en del år siden i Højesteret blev han afbrudt af sin kollega, der gjorde opmærksom på, at »den ærede modpart« for et

par år siden havde mødt i en tilsvarende sag, og da havde han forfægtet det modsatte synspunkt; og at han havde fået medhold.

– Ja, sagde C. B. Henriques, da jeg gik hjemmefra, tænkte jeg også, at den vildfarelse gør Højesteret sig ikke skyldig i en gang til!

Den 15. marts 1956 fejrede C. B. Henriques sit 50-års jubilæum som højesteretssagfører. Dette jubilæum var så sjældent, og C. B. Henriques position så enestående – skrev landsdommer, dr. jur. *A. E. Abitz* – »at det fik juristernes ærværdige og knastørre fagtidsskrift »Ugeskrift for Retsvæsen« til at hoppe ud af sin faste udgivelsesdag for at kunne udkomme på selve festdagen, oven i købet med en hyldestartikel af ingen mindre end Højesterets præsident«:

»C. B. Henriques 50 år i højesteretsskranken.

Det er ikke noget almindeligt jubilæum, C. B. Henriques fejrer, når 50 årsdagen for hans antagelse til højesteretssagfører indtræffer den 15. marts – eller den 19. marts, hvis man vil regne fra beskikkelsens dato. Det er siden stillingens indførelse i slutningen af det 17. århundrede kun ganske få, der har oplevet denne dag, og endnu færre, der da endnu stod i sagførerstandens rækker, nemlig 3 foruden Henriques: kammeradvokat, konferensraad *J. M. Schønheyder*, der virkede som advokat fra 1774–1828, *Fr. Zahle*, der fik beskikkelse 1875 og døde 1930, og *Frits Bülow*, der blev højesteretssagfører 1903 og døde 1955.

Men ligesom det er et usædvanligt jubilæum, er det også en usædvanlig mand, der fejrer det. Han besidder i meget høj grad og i en sjælden harmonisk forening en række egenskaber, der placerer ham på et meget fremtrædende stade blandt hans medmennesker. Det er slet ikke så let, som man måske skulle tro, at give en karakteristik af Henriques og hans indsats. Der er bl. a. den vanskelighed ved en sådan karakteristik, at den – i stik modsætning til manden selv – let kommer til at virke banal. Men dertil er kun at sige, at sandheden er ofte banal.

Det siges om Henriques i artiklen om ham i Biografisk Leksikon, at han ikke er født veltalende, men det er der vist ingen mennesker der er, og det er i alt fald en mangel, han – formentlig allerede i en forholdsvis tidlig alder – grundig har fået afhjulpet. Der er

*Knud Nellemoses buste af C. B. Henriques.
Opstillet i Højesteret*

ingen tvivl om, at i hans procedure horer formen – eller, om man vil – ordvalget, ikke til hans svage side. Uden at forfalde til retorik, hvad der ingen sangbund er for i Højesteret, formår han, som en ham nærstående kollega engang har udtrykt det, at »skabe

en stemning«. Hermed menes, at han foruden at redegøre for de mere juridisk betonedede argumenter fremstiller sagen således, at hans klient ikke alene har, men også bør få ret.

Den klogskab, frygtløshed og uafhængighed, som han – i god forstand – stiller til skue, bevirker også, at man tillidsfuldt føler sig overbevist om, at det med al den ildhu, hvormed han går ind for sin klients tarv, ikke vil falde ham ind at søge opnået mere for klienten, end han selv mener, klienten har billigt krav på. Der er vist heller ingen tvivl om, at han har et klart blik for og i utvetydige vendinger klargør for klienten, hvad man kan byde sine dommere – og at det ikke er ret meget.

Et smukt bevis for, at han besidder de nævnte egenskaber, og at han har evne og vilje til at indstille sig objektivt til problemerne, præsterede Henriques under sin mangeårige virksomhed som dommer, valgt af arbejdsgiverne, i Den faste Voldgiftsret. Enhver, der kender forholdene i denne ret, vil vide, at fuld uafhængighed af den interessegruppe, der har valgt en, er vanskelig opnåeligt for fagdommerne. Men det opnåede Henriques, formodentlig uden at det voldte ham selv den ringeste vanskelighed. Den støtte, han derved, såvelsom ved sin dybe erfaring både på den almindelige juras og specielt på arbejdsrettens vanskelige felt var for retsformanden, der i det store flertal af sager udgør tungen på vægtskålen, kan vanskelig vurderes højt nok.

Men størst af alt er kærligheden. Graden af menneskehedens eksistensberettigelse beror på graden af dens humanitet. *Shaw* siger om en figur i et af sine stykker: »she is more humanitarian than human«. Det gælder ikke om Henriques. Han forener en levende interesse og forståelse for sine medmennesker i almindelighed i sand humanistisk ånd med en dyb medfølelse for og indtrængen i de enkelte menneskers så at sige udadvendte og indadvendte problemer. – Det er vel et spørgsmål, om Henriques ikke er nået højst som den kloge og gode rådgiver.

Tak for Deres indsats.

A. Drachmann Bentzon.«

På jubilæumsdagen deltog C. B. Henriques i et bestyrelsesmøde i »Sagforergården« om formiddagen. Om eftermiddagen havde »Højesteretsskranken« sammenkaldt til mode i sagforerværelserne

Afsløring af billedhuggeren Knud Nellemoses buste af højesteretssagfører C. B. Henriques foretoges den 15/3 1956 af »Højesteretsskrankens« formand, højesteretssagfører N. J. Gorrissen

i Højesteret. Formanden for »Højesteretsskranken«, N. J. Gorrissen, hyldede C. B. Henriques på kollegernes vegne og afslørede en bronzebuste af jubilaren, udført af billedhuggeren Knud Nellemose.

På jubilæumsdagen udkom denne bog i 1. udgave. Den blev samme dag anmeldt af højesteretssagfører N. J. Gorrissen (i »Juristen«) og i dagspressen bl. a. af høyesterettsadvokat Oscar Smith («Aftenposten», Oslo), retspræsident C. Bang, lektor Erik Chri-

*stens*en, landsretssagfører *Jørgen Cold*, landsretssagfører *Knud Gormsen*, højesteretssagfører, dr. jur. *Bernt Hjejle*, højesteretssagfører *Mogens Møller*, chefredaktør *Poul Møller*, chefredaktør *Børge Outze*, fhv. justitsminister *K.K. Steincke* og højesterets-sagfører *Th. Thorsteinsson*.

St. Yves
Sagførernes skytspatron

FORSVARERGERNINGEN

C. B. Henriques' stærke interesse for forsvarergerningen og hans mangeårige erfaring har også bragt ham til at deltage i debatten om aktuelle strafferetlige og straffeprocessuelle spørgsmål både ved foredrag og forskellige artikler og indlæg.

I 1911 skrev han i »*Tilskueren*« om »Kriminalistforeningen«, der blev stiftet i 1900, og hvor han redegjorde for de moderne synspunkter på forbryderne og forbrydelsernes bekæmpelse, som Kriminalistforeningen under professor, dr. jur. *Carl Torps* ledelse gjorde sig til talsmand for i stærk opposition til den gamle straffelovskommission, der var nedsat af justitsminister *Alberti* i 1905.

I begyndelsen af 20'erne – straks efter nævningeinstitutionens indførelse ved retsplejelovens ikrafttræden 1. oktober 1919 – forekom nogle opsigtsvækkende nævningekendelser, der ganske i strid med tilvante juridiske begreber frifandt tiltalte kvinder for barnemord. Ved Søndre Landsret blev således en kvinde, der havde tilstået, at hun havde kvalt sit barn umiddelbart efter fødselen, frifundet. Landsretten havde, ligesom i en tidligere sag, hvor C. B. Henriques havde været forsvarer, nægtet at forelægge nævningerne spørgsmålet om anvendelse af mildere straffelovsbestemmelser, nemlig om uforsvarlig omgang med barnefødsel. Da nævningerne i den første sag havde svaret nej til spørgsmålet om barnemord, ombestemte retten sig, og forelagde nu spørgsmålet om overtrædelse af den mildere straffebestemmelse. Højesteret anerkendte berettigelsen hertil.

– »Under proceduren i den tidligere sag hævdede jeg, at det er urigtigt at forsøge at tvinge sin mening igennem ved at stille næv-

ningerne valget mellem den straffebestemmelse, man mener, er rigtig, eller frifindelse, thi dette er en tvang på nævningerne, *at* dette ikke vil lykkes for retten, thi nævningerne vil reagere herimod, og nævningerne bliver de stærkeste.

Sagen i Søndre Landsret giver mig ret. Nævningerne reagerer så kraftigt, at retten i stedet for at sætte en straffebestemmelse igennem, endda kommer for sent til overhovedet at redde situationen ved de nye spørgsmål – og det hele bliver nærmest til skandale.

Man må derfor på det indstændigste anmode retten om at stille de spørgsmål om mildere straffebestemmelser, forsvarerne ønsker, selv om retten ikke mener, at de passer på tilfældet. Det er nævnningernes mening, der søges – selv om deres mening er forkert. Og vi når kun til den rette mening ved ikke at lægge tvang på nævningerne.«

Landsdommer, dr. jur. *Troels G. Jørgensen* opponerede kraftigt imod C. B. Henriques' synspunkter.

Og så svarede C. B. Henriques:

– »Det er ikke til fordel for forsvarerne, jeg har gjort henstillingen til retterne, men af hensyn til disse. Det er retten, der kan siges at lide et nederlag, når en person, der tilstår barnemord, frifindes af nævningerne. Men landsdommeren har altid kun øjet åbent for »forsvarermisbrug« og forsvarerne, der dog ikke kan ønske absurde frifindelser. Kan vi dog ikke blive fri for denne evige tagen stilling mod forsvarere og for anklagere fra dommeres side? Vi finder lige efter dr. *Jørgensen's* artikel en afhandling af dommer *Roepstorff* med en dommers forståelse af forskellen mellem dommer og anklager. Ganske den samme forskel er der mellem dommer og forsvarer. Føler man den, kan man ikke skrive om »misbrug« hverken til den ene eller til den anden side, men kun om dommerens lige stilling mellem to organer, der hver varetager sin opgave. Vil dommerne stadig holde sig til anklagesiden, bliver det ikke til nederlag for forsvarerne – men til rettens side.

Men til sagen. Har dr. *Jørgensen* ikke spurgt sig selv, om hvorledes det dog kan være, at fornuftige nævninger svarer nej til spørgsmålet om skyld i et tilfælde, hvor en moder tilstår at have kvalt sit barn, og hvor det foreligger ganske oplyst, at således var tilfældet? Var ikke hele apparatet i orden? Havde nævningerne ikke svoret at følge loven? Havde kvinden ikke tilstået? Havde

de skal sige, de møder for at bestemme, hvad de vil sige. Vi må derfor finde ud af grunden, hvorfor de netop vil sige, i disse tilfælde, hvad vi jurister ved, at de ikke skal sige – og hvor vi har alt i orden, ed og vejledning og tilståelse o. s. v.

Jeg pegede på muligheden af, at rettens forlangende, at de ikke måtte komme ind på de mildere paragraffer, mødte en reaktion hos nævningerne, fordi de ikke ville tvinges. Dr. *Jørgensen* mener, at de vil forstå, at det er i deres egen interesse, at der derved skabes klarhed for dem. Jeg tror, jeg har ret. Ved at prøve på mig selv ville jeg som nævning netop reagere på denne måde. Jeg ville ikke opfatte det på anden måde, end at dommeren ønsker § 192 og ikke vil overlade mig at afgøre, om §§ 194 og 195 kunne komme til anvendelse. Og da jeg nu engang som nævning er den stærkeste, så ville jeg reagere. Sådan er nu menneskene – altså ikke som de burde være. Og det er med mennesker – selv om de kaldes nævninger –, at vi har at gøre.

Men man må gå videre og spørge: hvorfor synes det særlig at være i barnemordssager, at denne tendens kommer frem? Her spiller sikkert medlidenhedsmomentet en meget stor rolle. Når nævningerne ikke kan få luft for de formildende omstændigheder, de finder i disse tilfælde, på den måde, at det får indflydelse på straffedømmålingen – så vælger de den vej at benytte de mildere paragraffer, selv om disse ikke passer godt på tilfældet. De må ikke, men de gør det alligevel. Vi kommer ikke udenom. Og forsøger man at hindre dette ved at udelukke de mildere paragraffer fra spørgsmålet til dem, svarer de nej til den egentlige, rigtige paragraf. De må ikke, men de gør det alligevel. Den eneste vej til at hindre dette er under alle omstændigheder at passe på, at de ikke føler nogen tvang på sig.

Domstolen reagerer så undertiden ved at benytte den hårdeste straf indenfor den mildere straffebestemmelse. Derved får retten i virkeligheden ofte sat den samme straf, som hvis nævningerne havde anvendt den strenge straffebestemmelse. Dette er efter min mening ikke tilladeligt. Så bliver det hele komedie – og nævningeforestillingen kunne være sparet. Det kunne den måske også i mange tilfælde – men er den der – må nævningernes kendelse respekteres. Men ved den strenge straf gøres der – for at bruge et kraftigt udtryk – nar lige op i øjnene på nævningerne. Og jeg kan forsikre, at nævningerne selv føler det. Og det kan ikke gå.»

Proceduren i en straffesag

Tiltalte, N. H. Bache, Rigsadvokat Topsøe-Jensen, C. B. Henriques. Fire repræsentanter for Retslægerådet: professorerne Erik Hauch, J. C. Bock, V. Ellermann og Vald. Bie. Tre svenske jurister, som overværede proceduren: præsident Westring, præsident Karl Schlyter og borgmester Gösta Bäärnhielm

I 1948 blev vor strafferetspleje diskuteret på et møde mellem dommere, anklagere og sagførere. De retningslinier for forsvareren, som var angivet i referatet, der fremkom i »Sagførerbladet«, kunne C. B. Henriques ikke anerkende. »Jeg har jo selv defenderet overmåde meget og har haft ord for at være en god defensor i mine unge dage.« C. B. Henriques skrev derfor en artikel om »forsvarerens stilling«.

»Jeg må, som jeg så ofte har haft lejlighed til, gøre indsigelse imod dette begreb »sandheden«, det samme udtryk, som bruges om parter og vidner, at de skal sige sandheden. Det er et begreb, som intet siger, det er ikke andet end ord.

Enten er der i en sag, hvor tiltalte nægter, spørgsmål om *bevi-*

serne, og her bliver det anklagers og forsvarers sag hver for sig at pege på de punkter, som enten synes at være bevis for forbrydelsen eller det modsatte. Er beviserne overvældende, er jeg ganske uenig i, at en forsvarer skal være ensidig; han skal ikke genere sig det fjerneste for at erkende, at beviserne er overvældende, men pege på mulighederne for, at man til trods herfor kan finde huller, som kan vække tvivl. Er beviserne svage, skal anklagerne – hvad de heller ikke gør herhjemme – pointere, hvor svage beviserne er, men alligevel pege på mulighederne for, at man til trods herfor kan nøjes med et så svagt bevis.

Foreligger der *tilståelse* i sagen, skal både anklager og forsvarer hver med sine farver behandle spørgsmålet om, hvilken straf eller straffeart der skal anvendes, og ligesom anklageren ikke skal kræve større straf end fornuftigt, skal forsvareren heller ikke kræve formildelser, der er ganske urimelige, men begge parter skal søge ud fra deres standpunkt at finde det fornuftige.

Når jeg nu gør et par bemærkninger til de opstillede regler, er det ud fra disse principper. Når man endelig vil fremhæve denne frase »sandheden«, så er det efter min overbevisning anklager og forsvarer, der skal sige sandheden og ikke ensidigt overdrive til den ene eller anden side. Det, de to parter skal opnå, er dommernes tillid, og den får man – og bør man – ikke få ved ensidighed. Jeg har aldrig været ensidig. Jeg har altid kæmpet for, at man skulle have tillid til dem, der procederer, og det opnås kun ved ikke-ensidighed. Dette gælder i dag i høj grad såvel for anklager som for forsvarer, og begge parter forbryder sig efter min mening i denne retning.

En forsvarer må gerne betro anklager og dommer, hvad klienten betror ham, blot han siger det til klienten og får hans sanktion hertil, hvad han altid vil opnå, når han taler fornuftigt til ham om, hvad der vil være af betydning, og naturligvis kun, hvis man mener, at det har betydning for hans sag. For en hårdnakket benægter, som man dog kan gå ud fra vil blive dømt, vil en skyldbetroelse til defensor være af stor betydning, hvis defensor kan overbevise tiltalte om, at det var klogt at meddele dette. Hvis klienten ikke vil have, at man skal bringe hans skylderklæring videre, skal man naturligvis fastholde hans benægtelse, men tilføje, at man personligt nærer tvivl, idet man gavner klienten mest,

hvis han er en hårdnakket benægter, ved da at tilrettelægge sit arbejde for at opnå det mest mulige i retning af straf eller straffeart.

Forsvareren skal ikke skaffe vidner til anklageren, men forsvareren skal forhandle med et sådant vidne for at søge at skaffe sig oplysninger, selv om de falder ud til ugunst for tiltalte. Også for forsvareren gælder det om at få det rette syn på sagen, når han tilrettelægger sit forsvar.

Højesteretsadvokat E. R. Henningsen.

3/12 1925

*tegnet af
E. Friis*

Forsvareren skal også gribe ind under vidneførsel og afhøring, selv om det kan være til tiltaltes skade, ligesom anklageren skal gøre det samme, selv om det kan være til tiltaltes bedste. Sagen skal fra begge sider procederes så godt som muligt, uden ensidighed.

Forsvareren skal gøre tiltalte bekendt med alle papirer etc., hvad jo også Sagførerrådet er enig i. Det anser jeg for en ganske oplagt ting.

Forsvareren skal konferere med, hvem han vil etc., både før og under domsforhandlingen og ikke overlade dette til anklagemyndigheden eller politirapporten. Man skal ikke lade politiet foretage disse undersøgelser, før man selv har sat sig ind i sagen; politirapporten er ikke netop det mål, man skal stræbe efter.

Anklagers og defensors opgave må være at farve de foreliggende momenter til skade og fordel for anklagede, dels vedrørende hans handling, dels vedrørende hans person. Livet er indviklet, og

menneskene er udviklede, hvad enten de har overtrådt straffelovene eller ej. Der er nok at gøre for en anklager og forsvarer, selv om de ikke er ensidige.»

C. B. Henriques har altid interesseret sig for uddannelsen af fuldmægtigene, sagførerstandens rekrutter.

Den 4. november 1949 holdt *C. B. Henriques* foredrag for de vordende sagførere om »sagførernes rådgivende virksomhed«. Der var tanker, der var fyndord, som ikke glemmes:

Den, som har ret, behøver ikke at stå ret!

Foredraget i 1949 om sagførernes rådgivende virksomhed blev, som C. B. Henriques altid har gjort det, holdt uden manuskript. Det samme var tilfældet den 7. oktober 1955, da han holdt foredrag samme sted om forsvareren. Men foredraget blev optaget på wirerecorder og desuden af Statsradiofonien, som ønskede det til statens stemmearkiv.

Her er det:

»Jo ældre, man bliver, jo mere forfængelig bliver man. De må hellere få det at vide, for det *er* meget forfængeligt af mig, som er så gammel, som jeg er, at ville belære de unge om, hvordan vi skal »forsvare« i retssager. Men jeg kunne ikke modstå *Axel H. Pedersens* og *Dragsteds* opfordring. Men jeg skal imidlertid forsøge, om jeg alligevel kan lære Dem noget.

De kender jo alle reglerne for, hvordan man bliver forsvarer, og hvornår man bliver forsvarer, det kan De læse Dem til i straffeprocessen. Men det forekommer ofte, at en klient, *før* der er optaget rapporter over ham, og før politiet kan lægge en vis grund for hele sagen, kommer op til sin sagfører og siger: »Hør, jeg er tilsagt til en rapport, og jeg er meget nervøs og ængstelig, fordi man aldrig kan vide, hvad der kan ske; kan De ikke gå med mig?« De kan qua sagfører gøre det, selvom De ikke er beskikket forsvarer eller privat forsvarer. Jeg har altid gjort det. De kan ikke gribe ind i rapporterne. De må ikke sige noget, men De kan sidde der, og det betyder, at De virker godt både på den, der optager rapporten, og på den, der afgiver forklaring. Det giver en atmosfære, som kan have megen betydning for klienten; det er nok rigtigt, at man ikke tillægger rapporterne afgørende betydning i sagen, men alligevel: rapporterne er der, og de bruges, og de påvirker ikke mindst lægdommere, så det har sin betydning. Det er de færreste politifolk,

der nægter en sagfører adgang, hvis han kommer og siger: jeg er klientens sagfører, jeg skal være hans forsvarer, må jeg overvære optagelsen af rapporten?

Når der er rejst sigtelse, eller der er foretaget fængsling o. s. v.,

Fra Landmandsbanksagen 1923

C. L. David, Axel Bang, Kr. Steglich-Petersen, C. B. Henriques, O. Fieh og Martensen-Larsen

så begynder jo egentligt det arbejde, De skal have som forsvarer. Der må De skelne mellem to arter af sager: Den ene er den, hvor der er spørgsmål om *bevis*, hvor klienten ikke tilstår, hvor det altså undersøges, om der er tilstrækkelige beviser imod ham eller ej. Det er de færreste sager, fordi den anden gruppe, de almindelige sager, som politiet har med at gøre, når De bliver forsvarer, det er *tilståelsessager*. Men det er utvivlsomt de mest interessante sager for forsvareren.

Man taler så ofte i bøger og artikler om, at det gælder at finde *sandheden*, både anklagere, forsvarere og dommere, de skal finde sandheden. Det er en frase. Det, det gælder om, det er at se, om der er beviser eller ikke. Det gælder for en forsvarer om at finde hullerne i beviset, og for en anklager at se at kitte dem sammen. Jeg mindes en af mine store straffesager, hvor en mand havde

gjort sig skyldig i umådelig mange ting, han blev også beskyldt for at have myrdet sin kone. På grund af, at der var så mange historier, så var han dømt ved kommissionsdomstol, det var dengang før retsplejeloven, da man havde dødsstraf. Jeg forsvarede ham altså igennem svækkelse af beviserne; det var et spørgsmål, om han havde givet sin kone medicinen i så og så stort omfang, og han blev frifundet. Dagen efter, da jeg gik i Kongens Have, mødte jeg en af de mægtigste dommere i Højesteret. Han gik hen til mig.

– Tror De, at den mand har myrdet sin kone?

– Ja, det gør jeg, men tror De, at den mand havde myrdet sin kone?

– Ja, det gør jeg.

Og så tilføjede han:

– Der kan De se, hvor rigtigt vi har handlet. Vi har ikke fulgt det, man kalder overbevisning eller tro på noget; vi har gjort, hvad vi skulle, vi har undersøgt, om der er beviser, eller om der ikke er beviser.

Er beviserne tilstrækkelige? det er spørgsmålet.

Vor overbevisning kan være forkert. Vi holder os til det spørgsmål: er der et fuldgældigt bevis, så kan vi dømme ham. Og der er ikke tale om sandhed eller overbevisning. Det er både anklagerens og forsvarerens og dommerens opgave, når en mand tiltales, de må ikke lade sig forlede af overbevisning, af mandens udseende, af mandens dit og dat. De skal undersøge og arbejde med beviserne, og de skal finde afgørelsen der.

Men De skal være forsigtig med, hvad der kan komme i fremtiden. De husker alle, at i gamle dage var bevis i virkeligheden dette, at to vidner kunne bekræfte, at de på samme tid havde set det og det, så var det afgjort. To vidner på samme tid og på samme sted, og samme forhold, det var nok. Det var det, man kaldte *det lovbestemte bevis*.

Nu har vi fået det, der giver livet en helt anden facon, *den frie bevisbedømmelse*. Men den er i stor fare. Jeg behøver blot at nævne som eksempel fra motorsagerne de, der er påvirket af sprit, når de kører bil. Allerede i flere lande, ja også i vore nabolande, er man kommet til det resultat, at når de har så og så meget alkohol i blodet, over 2 ‰, eller hvor meget det nu er, over det, man

kalder det normale, så dømmes de, uden hensyn til alle de andre omstændigheder, der kan forekomme, personens evne til at reagere på en helt anden måde end en anden person, oplysninger om, at han har kørt udmærket godt der og der o. s. v., altså det, vi kalder fri bevisbedømmelse. Vi har ikke fået denne ordning endnu, men vi kan risikere det. Det vil blive en opgave for forsvarerne at kæmpe mod disse lovbestemte bevisligheder, som ikke er et hår bedre end de gamle. Det gælder også de indgreb i retsplejen, der finder sted med alle attester og erklæringer fra såkaldte sagkyndige videnskabsmænd o. s. v. Det er et led, som kan være udmærket godt i og for sig, men som ikke er noget godt bevis, undtagen det støttes af andre omstændigheder. Det vil De få at se i fremtidens statistik og al den slags, som lægges frem. Det vil i fremtiden blive en uhyre fare at få en masse mennesker, der beskæftiger sig med personers forhold, og som indblander sig i spørgsmålet om, hvordan mennesker skal være og er, til at gøre forsøg på at sige: vi har undersøgt statistisk dit og dat, og der er derfor grund til at regne med, at under de og de forhold handler han på den og den måde. Der er fare for, at vi vender tilbage til de lovbestemte bevisligheder. Det går jo i livet sådan, og mit liv har været langt, jeg har jo set så meget, at man vender tilbage. Man tror, man går frem, men det viser sig, at man går tilbage. Det, der er det interessante ved menneskene og ved forbryderne, det er ikke, om man statistisk kan oplyse dit og dat, det interessante, det er den specielle mand.

De må altså som forsvarer passe meget på, mere end nogensinde før, at De kritiserer, at *De tvivler*, det er særkende for en jurist, vi skal tvivle om alting, og vi har ret i at tvivle, for det er nu engang sådant, at der er ikke nogle faste regler. De kan nægte statistikkens rigtighed, De kan have modbeviser. Der er intet så nemt som moderklæringer i dette land. Det, man kalder positiv videnskab i denne retning, det er skøn!

Jeg vil derfor indskærpe Dem, når De får disse sjældne sager om bevisspørgsmål, så vær forsigtig med at lade Dem overbevise af alle den slags bevisligheder, som kun viser muligheder, men som slet ikke er sikre. Der har vi en fare, som jeg kan se i fremtiden.

Den *anden* form for sager, det er jo *tilståelsessager*, som De som forsvarer vil få mest at gøre med. Klienten har tilstået, og det ligger klart o. s. v. Der er naturligvis forsvarerens opgave først og frem-

mest at tage stilling til, om han mener at kunne acceptere denne tilståelse, om den ikke kommer i strid med så mange andre momenter, som gør, at man kan køre løs på den til fordel for den tiltalte, men det vil være sjældent. Jeg var engang forsvarer i en mordsag. Tiltalte havde begået voldsomme og alvorlige forbrydelser, voldtægt o. s. v., og nu havde han myrdet en dame. Jeg besøgte ham i fængslet, og jeg fik et meget dårligt indtryk af ham, hovent og afvisende. Han var nærmest docerende overfor mig, og jeg syntes, at han var en meget utiltalende person. Han var dømt ved nævningetinget, så der var kun spørgsmål om straf. Da vi sad der i lokalet, kom der en politimand og en fængselsbetjent ind:

- Hvorlænge varer det?
- Hvorfor?
- Jo, for hans moder er derude.

Så brød manden sammen. Han blev helt anderledes . . .

Og da jeg så kom i skranken med ham, – han ville absolut overvære sagen i Højesteret, så begyndte jeg med at sige, at han er en af de mest utiltalende personer, jeg nogensinde har været ude for. Han er utiltalende i enhver henseende, han er værre end det, *men* jeg har opdaget, at der er noget andet i ham alligevel. Og så skildrede jeg det. Det gjorde meget mere indtryk, end hvis jeg havde begyndt at fortælle, at denne morder var kommet til dit og dat, og at han egentlig var en pæn mand. Man skal ikke skjule personen. Man skal tværtimod give et indtryk af ham, så man kan sige: der er noget ved den mand, han er sådan og sådan, men jeg finder kernen i ham, den ligger der alligevel.

Nåh, han blev nu dømt alligevel til livsvarigt fængsel, for han havde som sagt begået alt muligt.

Men det er det ene, De skal gøre, det er altså at sætte Dem ind i personen. Det er ikke alene strafferetligt set, men det er også almenmenneskeligt set uhyre interessant, at man ikke nøjes med at møde frem og sige: Jeg gør opmærksom på, at tiltalte er kun 23 år o. s. v., og jeg anmoder om, at de formildende omstændigheder må blive taget i betragtning. De formildende omstændigheder skal være sådanne, at de begrundes ved personen og ved de handlinger, han har gjort. Efter at man har talt med ham, sat sig ind i ham, så kan man skildre ham, og *man kan finde noget godt i alle mennesker*, ikke mindst i forbryderne. Der er mange af dem, som efter

mit kendskab er bedre mennesker end vi, der sidder her, når det kommer til stykket.

Jeg kommer nu til et andet punkt, som også jeg ser meget mørkt på i fremtiden. Det er *sanktionens*, straffens art.

I gamle dage var det en kunst, hvis man kunne få en forbryder erklæret for sindssyg. De husker det måske særlig fra amerikanske og engelske domstole, men i sin tid også herhjemme. Når en mand var velsitueret, velhavende o. s. v., så blev der gjort et mægtigt arbejde for at få ham erklæret sindssyg. Man fremskaffede så en lægeerklæring på, at han var sindssyg, og så søgte anklagemyndigheden ved andre lægeerklæringer at godtgøre, at han ikke alene ikke var sindssyg, men en stor begavelse. Hvis domstolene fulgte forsvarrets påstand, betragtede man det som en sejr for forsvaret. Hvorfor? Fordi fængslerne dengang var dårlige. Man havde det ikke godt i fængslerne, det var meget hårdt. Derimod havde klienten den chance, når han kom på en sindssygeanstalt, at så kom han nok ud efter kort tids forløb. Det var der ingen, der lagde mærke til, og selvom han var dømt som sindssyg, så kunne han godt være meget fornuftig. Det har sat sig fast. Endnu den dag i dag er der en vis tendens til at tro, at hvis man kan få erklæret en mand for psykopat, eller sindssyg eller åndssvag o. s. v., så er det en fordel, så kommer han ikke i fængsel. Det er ikke rigtigt. Der findes ikke en mere inhuman straf end forvaringsstraffen. Den er godt begrundet i, at den, som har gjort sig skyldig i forbrydelser, som erklæres at være af en ganske særlig art, og som har nogle psykopatiske træk o. s. v., han skal forvares. Man kan jo frygte for, at han kommer ud, så gør han det igen, og han skal behandles efter særlige regler. Men, når De lærer forbryderne at kende, så vil De få kendskab til, at intet er værre for dem end den ubestemte straf. Når en mand dømmes til 8 måneders fængsel eller 5 års fængsel, så ved han, at han skal kun være der i så og så lang tid, når han opfører sig ordentligt. Han ser livet foran sig, og de muligheder, der er, og han holder ud. Den, der bliver dømt til forvaring eller til arbejds- eller til ungdomsfængsel på ubestemt tid, han lider, lider fra dag til dag kun af een tanke: hvornår kommer jeg ud? Jeg husker fra det sidste nordiske juristmode en samtale med nogle svenske jurister, som var kommet for at se ungdomsfængslet. Da de kom hjem, så sagde de: Ja, de har det jo glimrende i ungdoms-

fængslet – det har de også – og de har intet at klage over, men de sagde alle som een: vi kan ikke holde det ud, for vi ved ikke, hvornår vi kommer ud. Bare man ville sige os, hvornår vi kommer ud. Vi har en chance for at komme ud efter en undersøgelse efter 5 års forløb, eller hvormeget det er, men vi *ved* ikke, om vi får den opfyldt. Vi kan ikke holde dette ubestemte ud. Det var også rigtigt ud fra strafferetlige hensyn, at man fastslog, at man ikke sådan kan bestemme, om de unge skal have et eller to og tre år. De skal opdrages, og når vi så ser, at opdragelsen er tilstrækkelig, så kan han komme ud. Men det er en inhuman straf, den ubestemte tid. Vil man anbringe de unge i ungdomsfængsler, så skal man knytte en bestemt tid til opholdet. For de unge mennesker er den ubestemte straf en langt, langt hårdere straf end almindelig fængselsstraf. De danske fængsler er nu således indrettet, at det absolut ikke er nogen lidelse i nogen retning, udover frihedens berøvelse, at være i et fængsel. De skrækkelige fængsler og de frygtelige sindssygeanstalter, som man havde i gamle dage, de findes ikke mere. Fængslerne begynder nu at blive åbne, hvad der er en stor gevinst. Jeg har haft en del med fængsler at gøre. Jeg besøgte et sted, hvor fangerne gik frit omkring, grænsen var nogle hække. Det var fanger, som var dømt for alvorlige forbrydelser, røverisager og den slags. Jeg sagde til en af dem: De kan jo løbe væk? Næh, sagde han, her løber vi ikke væk, for her *kan* vi løbe væk, men det gør vi ikke. Det er nemlig også et menneskeligt moment, som er vigtigt: når man kan flygte, så hindres man i det af en vis æresfølelse, men når man ikke kan flygte, så hidses man op til bare at forsøge på at flygte. Derfor er de åbne fængsler i mange henseender af stor betydning.

Jeg kommer så til *proceduren*, som interesserer så meget, og som netop er aktuel for øjeblikket. Den har man jo også mange regler om. Man har objektiv procedure, subjektiv procedure o. s. v., men procedure er afhængig af den, der procederer. Det lyder måske mærkeligt, men det er nu altså min mening, enten kan man procedere, eller også kan man ikke procedere. Man kan prøve på det, men man kan ikke. Det er noget, som man er født med. Det er ikke noget, som man juridisk kan studere. Det er nu engang en evne, men de fleste jurister har den, og i deres juridiske studium lærer de så meget mere af den tvivl, som jeg talte om, at de efter-

hånden egner sig til procedure. Det er besynderligt, at medens man interesserer sig så levende for forsvarernes procedure, så er der aldrig nogen, der har interesseret sig levende for anklagerens procedure, undtagen lige for tiden. Hvorfor holder jeg foredrag for for-

C. B. Henriques. I baggrunden Axel Bang
Tegning af Carl Jensen 1923

svarerne? Hvorfor holder jeg ikke foredrag for anklagerne? De kunne i aller højeste grad trænge, ikke til mit foredrag, men til foredrag. Forholdet er det, at forsvareren kommer bagefter. Forsvareren har det ligesom i civile sager, han taler som nr. to, så kan det ikke undgås, at ens tale bliver påvirket af tale nr. et. De danske anklagere opfylder ikke retsplejelovens bestemmelser. Det er meningen, at anklageren ikke alene skal fremstille tiltaltes dårlige sider, o. s. v., o. s. v., men han har også en pligt til at fremhæve det modsatte. Han må være objektiv i den forstand, at han fremhæver både – og. Anklageren skal passe på, at den tiltalte ikke bliver dømt, som i og for sig burde være frikendt. Herhjemme er anklagerne gennemgående således, at de kun går løs på det skarpe.

De fremhæver slet ikke med lige så stor styrke det, der kunne tale for den tiltalte. Jeg vil her sige, at forsvarerne har en meget stor opgave. De må ikke følge anklageren i hans ensidige måde, de skal tværtimod indrømme, hvis det er rigtigt, at tiltalte har gjort det på den og den måde, at hans forhold kan være sådan og sådan, men de skal samtidig søge at forklare og mildne det, som tiltalte har gjort. Det gælder om at vække dommernes tillid. Men mange af anklagerne, som de nu er, vækker ikke dommerens tillid, ved deres voldsomhed, ved deres seen bort fra de mange momenter, der kunne tale til fordel for tiltalte. Det må forsvareren gøre. Forsvareren skal vække dommernes tillid, således at dommerne ser, at forsvareren ikke er ensidig.

Lad Dem ikke påvirke af anklagerens, efter min mening, altfor voldsomme angreb. Men De skal mildne angrebet ved at sige, at deri og deri kan anklageren have ret, *men* o. s. v. For derved vækker De dommerens tillid, og også de læge folks tillid. De tror jo bare, de lægfolk der sidder i retten som nævninge eller som domsmænd, at anklageren skal slå løs og løs og løs. Så siger de til sig selv: han vinder. Bagefter siger de om forsvareren, åh, det er en dejlig mand, der er ikke noget i vejen o. s. v., o. s. v., og så halverer vi. Men de skal have indtrykket af, at forsvaret det er virkelig det, som de kan stole på. Man kan i en procedure ikke stole på andet end en mand, der ikke er ensidig, og som er objektiv i den forstand, at han ikke er bange for at sige, at tiltalte er ikke, som han skulle være, men dit og dat.

Det er meget nødvendigt, derfor ville jeg ønske, at anklagerne gik i skole, ligesom vi nu lader forsvarerne gå i skole, og at de lærte noget mere. Jeg ved, for jeg var jo med den gang, da retsreformen blev fastlagt, at det var tanken, at man ville have en objektiv anklager, ikke en anklager, der blot slår løs, og som kun kan sige, at det er forkert, hvad du siger. Man har ikke det indtryk, at anklageren er virkelig objektiv. Forsvareren står lige mod anklageren. Forsvareren har den samme position; hvis han er privat engageret, kan det være noget anderledes, men i virkeligheden er forskellen mellem privat engageret og beskikket nu meget ringe.

Jeg kommer til sidst til det, som nu har så megen aktuel interesse – *krydsforhøret*. Det kommer kun frem i de sager, hvor der ikke er beviser, hvor det gælder om at finde beviset, hvor der ikke er

tilståelse, hvor det gælder om at finde, om beviserne holder eller ikke. Jeg har med glæde set de for mig yngre højesteretssagførere, der har procederet i den sidste sag, vise stor dygtighed i deres krydsforhør. Men min ledetråd for forsvaret i krydsforhøret er en anden, den er allerede fra mange herrens år før retsreformen skulle komme. Den var allerede dengang så udtalt, så det er ikke noget nyt for mig.

I krydsforhør, som jo i almindelighed finder sted i civile sager, men som dog også findes i kriminelle sager, gælder det om *ikke* at få vidnerne til fjende. Det gælder om at få vidnet til ven. Jo farligere vidnet er, jo mere man må antage, at han vil gå imod én, jo mere skal man søge at vinde ham. Et halsstarrigt vidne, som i krydsforhøret opfatter forsvaren som fjende, bliver mere og mere fjende. Han bliver indelukket, og siger måske ofte ting, som han i og for sig ikke ellers ville sige, fordi han kæmper. Men et vidne, som behandles som en ven, som en hædersmand, han taler. Og man får ligeså meget, og meget mere ud af ham. Jeg holdt engang foredrag i Sverige for Högsta Domstolens medlemmer, da de skulle indføre den mundtlige retsreform, som vi har. De var meget ængstelige, særlig for krydsforhøret. De talte til mig om det, som man ser i England og Amerika, man ser, hvordan vidnerne bliver behandlet: de bliver jo klædt af. Det er jo skrækkeligt, som de behandler vidnerne, og det er vi meget bange for. Jeg sagde, ganske som jeg siger til Dem her, at det er en fejl. Man kan krydsforhøre uden på nogen måde at genere vidner og parter. Jeg nævnede et eksempel: En mand har solgt sin forretning til en anden. Køberen siger til ham: Må jeg se Deres kunder. Jo, med glæde. Han så alle kunderne. Og så købte han forretningen. Det viste sig imidlertid bagefter, at halvdelen af kunderne ikke kom mere. Det kunne han ikke forstå, og han gav sig til at undersøge det. Det viste sig, at halvdelen af kunderne var fra en og samme institution, som netop lå i flytning. Alle funktionærerne havde handlet i forretningen, men på grund af flytningen manglede der 50 kunder. Det er dog for galt, tænkte han. Jeg troede, at de alle var kunder. Jeg vil have erstatning.

Lad os nu tage sælgeren i krydsforhør, sådan som det gøres i civile sager. Hvis det havde været mig, der skulle krydsforhøre ham, så ville jeg begynde med at sige:

- Jeg har hørt Dem omtale som en agtværdig købmand.
 - Ja, det tror jeg nok, man kan sige.
 - Jeg har også hørt Dem omtale som en mand, der ikke narrer folk.
 - Det kan De være overbevist om, det gør jeg ikke.
 - Nej, sådan har jeg også forstået det, og det har jeg også hørt, og derfor vil jeg spørge Dem: Hvis nu køberen havde sagt til Dem: er der noget mærkeligt ved disse kunder, så ville De, efter hvad jeg kan forstå på hele Deres karakter, øjeblikkelig sige til ham, jo det er der, for de 50 af dem er fra en og samme forretning.
 - Ja, det ville jeg absolut have sagt.
- Så sagde jeg: Ja, så behøver jeg ikke mere, og domstolen heller ikke mere.

Det er klart, når manden selv erkender, at han i virkeligheden burde have gjort ham opmærksom på sammenhængen.

Havde jeg begyndt med at forhøre ham på den måde, at jeg havde sagt: De er en røver, De har narret manden, jo De har. Hvorfor snød De ham og alt det der, så havde jeg fået en modstander, der havde sagt: Jeg har ikke på nogen måde narret ham. Han har bedt om de og de oplysninger, og jeg har givet ham dem o. s. v. Jeg havde gjort ham til fjende. Jeg gjorde ham til min ven, og jeg fik netop det ud af ham, som jeg ville, når det foregik på den måde, jeg spurgte. Og det er nødvendigt ved krydsforhør, også af hensyn til, at publikum efterhånden ellers ville blive bange for vidneførsel. Når publikum nu ser en skarp vidneførsel, så bliver folk ængstelige for at være vidner, og de taler ikke, de siger ikke det, de skal. Nu vil jeg straks om den sag, vi følger med så stor interesse for tiden og om krydsforhørene under denne sag sige: Det er slet ikke vidner, det er parter, der står i skranken. Det er jo et ministerium på den ene side, og et selskab på den anden side. Det er en fuldkommen civil sag. Det er jo rent vrøvl, at den er blevet kriminel sag. Det er en civil sag om oplysningspligten fra den ene eller den anden side. Dem har vi haft hundreder af*).

En mand sælger sin ejendom, og siger, at det er den dejligste ejendom, der nogensinde har været her i dette land, og bagefter siger køberen: ja, men du sagde, at det var den dejligste ejendom, men der er jo den og den fejl. Så spørger man: Hvem skal oplyse,

*) Danish-milk sagen, der endte med frifindelse ved Østre Landsret.

skal køberen undersøge, eller skal sælgeren undersøge. Men man ved, at den, der sælger, han roser, og den, der køber, han dadler. En klient kom op til mig og sagde, at han gerne ville købe en ejendom, men den var så rædsom forfalden. Så var der ikke andet svar: Så lad være med at købe den. Sådan er det jo i handel ogandel, det ved man jo.

Men gennemgående råder jeg Dem til også at følge den linie, jeg før angav ved krydsforhør i civile sager, som er morsomme og interessante. Gå den vej, gå ikke den modsatte vej. De får ellers kun fjendskab og ikke-talen o. s. v. ud af det.

En anklager kan være mere eller mindre ensidig, men bryd Dem ikke om, at han er ensidig. Bliv ikke ensidig af den grund, tværtimod. De vinder dommeren, De vinder dommerne ved et objektivt forsvar. Det *var* hensigten med retsreformen, at både anklager og forsvarer skulle kunne fremstille begge sider af en sag. Ingen af dem skulle skjule de virkelige forhold. For en domstol består ikke af idioter. Man må aldrig glemme, når man procederer for en domstol, at dommerne kan jo se selv. De lader sig ikke imponere. Når man så siger til dommerne, sådan er det, og når de selv ser det, så siger de til sig selv, jamen, han har jo ret, og så vil jeg høre på den mand. Sådan går det altid i den civile procedure.

Lad mig ganske kort resumerer: Forsvaret i bevissager er *bevis*, og *ikke overbevisning*. Ikke tro på sandheden, retfærdigheden, men på beviserne. Er der ikke bevis, så skal den tiltalte, om han så har myrdet hele landet, frikendes.

Man kan aldrig vide, om man har noget bevis eller ej, og i de sager, hvor De må anerkende tilståelsen, da betyder det uhyre meget for den tiltalte, at De passer på sanktionerne.

Udviklingen går for bevisernes vedkommende mere og mere i retning af det lovbestemte bevis, og med hensyn til sanktionerne til de ubestemte straffe, ud fra grundsætninger, som jeg ikke skal bestride, men som ikke tænker på det inhumane.

De har en stor opgave overfor domstolene. I Deres procedure: vær ikke ensidig, jo mere hidsig anklageren er, jo roligere og objektivere skal forsvareren være. Så virker han tusinde gange bedre end den voldsomme anklager. Det kan vi jo se i den sag, som vi nu følger, der er anklageren jo ret aggressiv, der er ingen tvivl om, at det virker i modsat retning.

Det er mit råd til de unge, der skal blive forsvarere: Det er interessant, – det er ikke svært lønnende i almindelighed, det skal jeg villig indrømme, – men det er interessant, idet man lærer menneskene at kende, og man får øvelse i procedure. Det gavner jo også ens forretning, at man har ord for at være en god forsvarer. Man udfører en menneskelig opgave.

Forsvarergerningen er en interessant opgave.«

C. B. Henriques har aldrig opfattet sin forsvarergerning som endt, når proceduren var slut, dommen faldet. Han har interesseret sig levende for dem, der blev dømt, og som måtte vandre i fængsel.

Den 22. maj 1906 godkendte generalforsamlingen i Fængsels-selskabet for København valget af *C. B. Henriques* som bestyrelses-medlem. Han afløste sin fader, grosserer *Benny Henriques*, der fratrådte efter eget ønske, og som ved sin fratræden blev optaget som æresmedlem af bestyrelsen.

Dette blev indledningen til det meget store arbejde, som *C. B. Henriques* gennem 50 år med aldrig svigtende interesse har udført for løsladte fangers genrejsning, eller som det nu kaldes resocialisering. Indtil Københavns fængselselskab i 1951 gik ind i sammenslutningen af alle fængselselskaber, har han været medlem af bestyrelsen, i mange år selskabets kasserer og senest dets formand.

Et kapitel for sig selv er *C. B. Henriques'* tilknytning til optagelseshjemmet »Lyng«. Man skal have oplevet at se højesterets-sagføreren under et besøg på optagelseshjemmet for at blive klar over den kærlighed, han nærede til hjemmet, og den trofasthed og støtte, han altid har vist det.

RETTENS PLEJE

Kampen for retsreformen

Det lå i luften i 1849: en fri forfatning krævede også en moderne retspleje. Den grundlovgivende forsamling var klar over skavankerne ved den gamle ordning. I de *borgerlige* sager var proceduren *skriftlig*. Parternes sagførere vekslede indlæg for en praktisk set passiv dommer. Kun i Højesteret var proceduren mundtlig. I København foregik f. eks. vidneafhøringen i særlige vidnekamre, hvorefter udskrift af protokollen indgik i sagens akter.

Indenfor *strafferetsplejen* var det karakteristisk, at dommeren også varetog strafforfølgningen med tilvejebringelse af bevismaterialet imod sigtede, således at dommeren ikke behandlede den sigtede som part, men som genstand for undersøgelsen. Forhørene foregik som regel for lukkede døre, og varetægtsfængsel blev hyppigt anvendt. Det var den berygtede *inkquisition*.

Man sigtede mod store mål. Dommeren skulle lede retten og dømme, men ikke fungere som politi, og den langsommelige og utilfredsstillende skriftlighed skulle afløses af mundtligheden. Man tilstræbte en retsreform.

Men rettens vej er lang og trang, længst, når den selv skal ændre sin gang. Junigrundloven kunne kun give »løfteparagraffer«: adskillelse mellem retspleje og forvaltning, gennemførelse af *offentlighed* og *mundtlighed* ved hele retsplejen og anvendelse af jury i misgerningssager og politiske sager.

Men de ønsker om modernisering, der efter århundredets midte kom til orde bl. a. med den senere justitsminister *Nellemann* som bannerfører, tog videre sigte: Foruden en virkelig *anklageproces* efter engelsk forbillede, ønskede man i hele retsplejen gennemført principperne om *mundtlighed*, *umiddelbarhed*, (bevishandlin-

gerne skulle foregå for den dømmende ret) og *bevisbedømmelsens* frihed.

Mundtlighed blev allerede gennemført ved So- og Handelsretten, der blev oprettet i 1861 i København, men den betydning, man havde tilsigtet, kom først frem, da den energiske retsformand *J. H. Koch* tiltrådte i 1905.

Der skulle imidlertid gå mange år, før junigrundlovens løfteparagraffer blev opfyldt. Retsplejeloven af 1916, der trådte i kraft 1. oktober 1919, er resultatet af et langvarigt reformarbejde.

I denne reform- og brydningstid, hvor sagførerne aktivt interesserede sig for retsreformens gennemførelse, er en væsentlig del af *C. B. Henriques* manddomsgerning faldet. Han har ydet betydningsfulde bidrag til debatten. Han har deltaget levende interesseret i diskussionerne på sagførermøderne og i »Juridisk Forening«, indtil retsreformen endelig blev en realitet, og han er den blandt sagførerne, som har ydet den største indsats for at fore loven ud i livet.

Fra skriftlig til mundtlig procedure

Før retsplejeloven foregik den civile retspleje skriftligt: parternes sagførere mødte til stadighed i retten og afleverede skriftlige indlæg.

Det medførte *vidtløftighed* og *langsomhed* i retssagernes behandling.

Vidtløftigheden stod i forbindelse med sagførernes ængstelighed overfor de gældende procesregler, som tvang dem til gang på gang at gentage, hvad der allerede tidligere var anført og til at inddrage i sagen alt, hvad de i deres vildeste fantasi kunne tænke der ville komme i forbindelse med sagen. »Iøvrigt tager jeg ethvert forbehold«, forekom som en stående vending. »Vi kender alle disse 3, 4, 5 indlæg med gentagelser og personlig polemik, som det er os en lidelse at studere, uden at de bringer os nogen bistand til retsspørgsmålets løsning«, var dommernes syn på den skriftlige procesform.

Langsomheden var en følge af den i praksis næsten ubegrænsede adgang til anstand. I 1910 kritiserede højesteretspræsidenten, dr. jur. *Niels Lassen*, at en underretssag først var færdig efter 5 års skriftlig procedure: »Hvor urimelige var ikke disse årelange pro-

cesser om tilbageleveringen af en ko, som først fandt deres afgørelse længe efter, at koen var død». *C. B. Henriques* fandt, at den skriftlige procesform ikke tillod nogen fornuftig kontrol med anstande.

C. B. Henriques var en ivrig talsmand for den mundtlige procedure. Hans virke i Sø- og Handelsretten og i Højesteret havde overbevist ham om, at den skriftlige procedure var en ørkenvandring. Derfor var han også på vagt overfor forsøg på at ændre procedureformen i Højesteret, således at skriftlige indlæg fik indpas samtidig med den mundtlige fremstilling. Da professor, dr. jur. *L. A. Grundtvig* i 1912 kritiserede en højesteretsdom i en sag, hvori han havde afgivet responsum, medførte dette en kraftig polemik i Ugeskrift for Retsvæsen med rettens præsident, dr. jur. *Niels Lassen*. Fra skrankens side blev Grundtvigs kritik imødegået af *N. H. Bache* og af *C. B. Henriques*.

Spørgsmålet skriftlig eller mundtlig procedure var uddebatteret, og indførelsen af den mundtlige procedure mødte i realiteten ingen modstand, da retsplejeloven blev vedtaget. Men en så revolutionerende retsreform, hvor man i virkeligheden vender tilbage til de primitive stadier af rettens udvikling: en retspleje, der udøves af frie mænd på tinge, kræver en betydelig omstilling både hos dommere og sagførere, og den koster erfaringsmæssigt lang politisk kamp. *Finland* kæmper stadig for at få gennemført en moderne retspleje, og i *Sverige* forsvandt den skriftlige procedure først fra 1948. Inden dette lykkedes, holdt *C. B. Henriques* – det var i 1944 under landflygtigheden – foredrag for medlemmer af de svenske Hovretter og af Sveriges Advokatsamfund for at delagtiggøre dem i sine personlige erfaringer og for at pege på de »børnesygdomme«, som man må vogte sig for i den moderne retspleje.

Parts- og vidneafhøringer

C. B. Henriques holdt allerede i 1904 foredrag om partserklæringer og partsforhør på grundlag af civilprocesudkastet. Foredraget fremkom året efter som en afhandling i Ugeskrift for Retsvæsen. Tiden har selvfølgelig bleget polemiken mod fortiden, men behandlingen af parternes stilling er aktuel den dag i dag:

»Med hensyn til parternes stilling under forhøret er reglerne meget forskellige rundt om: I England behandles den afhørte part helt som vidne, i Tyskland stik modsat, han kan slet ikke straffes for usandhed under afhøringen. I vort første udkast var der hverken tale om vidne- eller straf, i det nu foreliggende anvendes vel ikke vidnereglerne, men der foreskrives dog straf for løgnagtige svar. Heller ikke dette spørgsmål drejer sig blot om effektiviteten ved forhøret, men er udsat af to forskellige principper med forskel i afhøringsmåden. Efter min mening er nu straf i modstrid med afhøringsens natur; parterne »bør« jo ganske vist tale sandhed, men de kan som regel ikke tale *objektivt* sandt. Den nyeste tids psykologiske eksperimenter har vist, at et upartisk vidne allerede dagen efter den omforklarede begivenhed næppe kan skildre den med fuldstændig objektiv sandhed – så meget mindre parterne, for hvem sagen spiller i ganske usandfærdige farver. Og dette er jo netop *krydsforhørets basis, at parten ikke taler sandhed*, dette stadig objektivt forstået, så det gælder om at få ham til at kolidere med faste fakta, hvorved retten bliver klar på, at han må se galt på sagen. Da der i sin tid på det første skandinaviske juristmøde var diskussion om indførelse af partsafhøring, blev det af daværende højesteretsadvokat *Octavius Hansen* hævdet, at man burde undgå at indføre disse upålidelige partsforklaringer; hertil svarede imidlertid *Nellemann*: Nej, lad os blot få partens erklæringer frem, lad os få ham til at svare, så at han, når han forlader retten, må sige til sig selv: Det skulle jeg ikke have sagt! Men skal dette princip være det grundlæggende, så passer straffesynspunktet slet ikke her. England anvender ganske vist dette synspunkt; men man må på dette som så mange andre områder være meget forsigtig med at ville overføre regler fra engelske forhold, som i mange punkter er former, der ikke dækker over realiteter. I England aflægges eden før krydsforhøret og har nærmest karakteren af en højtidelig introduktion for retten; taler parten usandhed, fortolkes dette imod ham, men om han skal straffes derfor, har under sagen ingen interesse, og det sker ej heller, selv om man tør sige, at han har talt »subjektivt« usandt. Og man når, hvad partsforhøret tilsigter: At give dommeren et indtryk. Vil parten ikke udtale sig, standser man og fremhæver hans vægring til hans ugunst, men tvinger ham ikke – som et vidne – til at tale; indtrykket af manden får man enten ved hans tale eller ved hans tavshed overfor spørgsmålene, og dette er krydsforhørets grundtanke og ingenlunde at »tvinge« til »sandhed« – kun at nå dertil ved indtrykket af partens optræden i forhøret.

Og i 1919, efter at retsplejeloven var vedtaget, vendte C. B. *Henriques* påny tilbage til spørgsmålet om afhøringen, nu både af vidner og af parter. Hans bemærkninger om vidneafhøringen, og særligt om »krydsforhøret«, er vistnok den eneste foreliggende vejledning i afhøringens teknik:

»Den tidligere måde at afhøre vidner på var i flere henseender i strid med selve det, man skulle opnå ved vidneførsel. Undersøger man den virkelige betydning af denne, tør man vistnok sige, at overhovedet det at føre vidner for en dommer, der ikke selv skal dømme i den sag, hvortil vidnets udsagn bruges, er uden værdi, thi selv om man tænkte sig vidnets ord stenografisk optegnede i protokollen, manglede dog det mest væsentlige.

Og hvorfor? Kan man forlange mere end alle vidnets ord nøjagtig nedskrevne. Grunden er den, at det væsentlige ikke er, hvad vidnet siger, men hvorledes vidnet siger det, der udgår fra dets mund. Et vidne kan stå og sige sine sætninger tilsyneladende sikkert og flydende, og dommeren, der hører vidnet, kan føle og forstå, at alt, hvad der siges, er upålideligt. Protokollen viser tilsyneladende et sikkert og klart vidne, men dommeren, der har set vidnet og hørt, hvorledes det taler, ved bedre besked. Man kan give vidnerne karakter; f. eks. de, der taler flydende og sikkert – og hvor netop dette for dette vidne er betegnende for tillærthed; de stammende, hvad der kan kendetegne usikkerhed, eller omvendt, generthed; de, der siger lidt, hvad der kan være kendetegn på forsigtig pålidelighed etc. etc., men hvad lærer protokollens ord, selv om de er stenografisk nøjagtige, herom?

Når man vil undersøge det gamle spørgsmål om, hvad der er det rigtigste, at parterne afhører vidner, eller at dommerne gør det, så tror jeg, man skal svare, at det kommer an på, hvorledes parterne eller dommeren forhører. Det kommer an på personen. Der hører evne til at spørge, enten har man den, eller man har den ikke. Men reglen er altså nu, at det skal være sagførerene, og det gælder da at få det bedst mulige ud deraf. De forsøg, der er gjort gennem at få forhøret (særlig vedrørende partsforhør) lagt over på dommeren, tør vel betragtes som mislykkede og i positiv strid med lovens ord. Vi må ikke begynde den nye procedure med at forkvakle den ud fra principper om dommerens særegne evne til forhør eller omvendt. Vi må hellere holde os til, at parterne skal krydsforhøre og se at få det bedste ud heraf.

Kan man da opstille regler for *krydsforhør*? Kan man give en vejledning heri? Der gives efter min mening to former for krydsforhør.

Den ene går ud på at overvælde et vidne, at søge ved spørgsmålenes art og kunst at voldføre det, drive det hen i en bestemt retning ved »drevne« spørgsmål, listige spørgsmål – at stille vidnet i gabestokken, få det til at blive latterlig, og derved svække dets autoritet overfor domstolen. Jeg vil kalde det *den engelske metode*. Jeg kunne også minde om vor nuværende kriminelle forhørs måde overfor de tiltalte. Her er meget af denne metode. Den kan føre til målet, men den kan også føre til et falsk billede af vidnet.

Den anden vej, man kan gå ved vidneførsel, er kort sagt: At få vidnet til at tale og skildre. Det gælder så langt fra at »forlede« og »forvirre« det, at man tværtimod søger at berolige. Man passiarer med vidnet, og de spørgsmål, man stiller, har netop kun det formål igennem passiareren at få det rigtige billede frem.

Det må derfor straks slås fast, at krydsforhør kan og bør drives på en måde, der egner sig for dansk procesmåde, og som efter min mening er værdifuldere end den foran nævnte metode. Ved denne form, at sagføreren får ved sine spørgsmåls art og form vidnet til at udtale sig på sin egen måde om de punkter, der har interesse for sagen, får dommeren et virkeligt indtryk af vidnet og derigennem også mulighed for at vurdere værdien af hans svar. Og det er, som før sagt, det, det kommer an på.

Man kan ikke sige, at sagførernes kunst og lejlighed til dygtighed bliver mindre end under den anden metode. Den virker måske ikke så meget på publikum; det er jo også her i Danmark oplært med beundringen for den »snedige« forhørsdommer, så må sagførerne – ligesom nu dommerne – undvære dette bifald. De forhørsdommere, der ikke er blevet roste for deres »dygtige« forhør, kan trøste sig med, at de har været de dygtigste, selv om reklamen har båret de andre frem. Thi det er en stor kunst at fyldestgøre vidneførselens idé, d.v.s. samtidigt med, at man har sit mål fremfor sig, dog stadig først og fremmest at arbejde for, at dommeren får det rigtige indtryk af vidnet, og at dette ved sine egne ord kommer til klart og fyldestgørende at sige, hvad det ved, således at det bliver klart for dommeren, hvad det ved, hvad det ikke ved, og hvad det skjuler.

Det gælder om at få det vidne, der taler til gunst for den part, man repræsenterer, til at virke pålideligt overfor dommeren. Ofte må man derfor stille sig tvivlende overfor sit eget vidne og ved sine spørgsmål blotte tilsyneladende modsigelser. Derved ægger man vidnet til at klare for sig og derigennem bekræfte sine udsagn. Jeg kan tage som skoleeksempel, at et vidne forklarer om en mundtlig handel, at han hørte samtalen mellem køber og sælger og ved sin fremstilling

af, hvad der blev sagt imellem disse, hævder, at han fik det indtryk, at de var enige. Vil man nu have, at vidnet skal virke på dommeren, er den rigtige forhørsmetode at søge at finde punkter i vidnets fremstilling, der kan give det anledning til yderligere bekræftelse af dets opfattelse. Spørgsmålet vil f. eks. kunne være, om vidnet overværede hele samtalen og ikke fjernede sig under denne. Hvis nu vidnet må erkende at have været borte en ganske kort tid, vil dette give anledning til et spørgsmål, om der ikke da kan have passeret noget, der vanskeliggør at drage de slutninger, vidnet drager. Her vil vidnet så kunne vise overfor dommeren, hvor sikkert og stærkt det formår at begrunde sin opfattelse af, at den sidste del af samtalen mellem køber og sælger klart og tydeligt viser, at mellemprioroden ikke kan svække det, der blev samtaleus slutning.

Det gælder altså ikke om at skjule, men tværtimod at oplyse og at sætte vidnet på prøve.

For modpartens sagfører gælder det, når turen kommer til ham, derfor heller ikke at skræmme eller true. Tværtimod, på forhånd vil vidnet reagere imod ham. Det gælder om at vinde vidnets velvilje, for at også han kan få det til at tale. Han vil jo ved sine spørgsmål have vidnet til at skildre begivenhederne i den ånd, han mener, det vil gavne hans parts interesse, men han vil kun opnå dette, når dommeren får indtryk af, at vidnet ikke er skræmmet eller truet her-til, men skildrer af egen vilje og med egne ord.

Naturligvis er sådanne almindelige regler lettere at give end at følge. Men jeg tror, at hvis tendensen i vidneforhørene blev således, ville sagførerne løse deres opgaver på den rette, jævne og tiltalende måde og samtidig begrave den forhørs måde, nogle af de danske forhørsdommere hidtil har udøvet, og det var af det gode.

Men desværre, der klæber ved den nye retspleje en svaghed, der ser ud til at kunne ødelægge det meste af det, man skulle opnå ved den forberedende vidneførsel. Jeg tænker her på – protokollationen.

Svagheden ligger jo først og fremmest i det brud på den umiddelbare procedure, som den forberedende procedure ved underretterne i sager, der endelig skal påkendes ved landsretterne, gør. Jeg skal ikke komme nærmere ind på det uheldige i dette system, men holde mig til vidneførselen. Her ser vi altså igen vidneførsel for en dommer, der ikke skal dømme i sagen. Denne skal jo påkendes af landsdommerne, der ikke ser vidnet og kun kan læse dets ord. Disse skal så vidt muligt gengives ordret.

Allerede her må vi standse. Man kan, som vi før har set, ved skriftlige spørgsmål forsøge at gengive vidnets ord, og dog viste det sig

ofte umuligt, og man nøjedes med ja, og ja i det hele, og vidnets ord er kun en ringe værdimåler for vidnets virkelige betydning for dommeren.

Men dertil kommer, at krydsforhøret gør det umuligt at protokollere vidnets ord. Krydsforhøret gør vidneførslen levende, men protokollationen er et dødt arbejde. Man kan ikke – eller dog meget vanskeligt – gengive de hurtigt krydsende spørgsmål og svar. Ingen af dem er tilstrækkeligt formede til egentlig gengivelse. Det turde ikke være et paradox at hævde, at krydsforhør og protokollation er en *contradictio*. I al fald bliver det ikke andet end et stort arbejde for at ødelægge noget godt. Men hvad i alverden skal man gøre, når vi nu får denne forberedende procedure og altså må præsentere den vidneførsel, der skal foregå her, for den bagefter dømmende landsret. Det er i forvejen et slidsomt og utaknemmeligt arbejde for sagførere og dommere ved underretten, dette at oplyse en sag, føre vidner etc., og så lade det hele spadserere til landsretten, hvor hele bedømmelsen finder sted. Skal så også hele krydsforhøret »protokolleres«, bliver det et tyngende, langsomt, kedeligt og ret unyttigt arbejde. Med rette ser man ikke med blide øjne på den forberedende procedure rundt i landet.

Det er vel ikke sandsynligt, at den vil få en lang levetid. Det vil måske ikke vare længe, før man går over til *flyvende* landsretter, noget, der ville løse vanskelighederne, og i og for sig var såre naturligt. Men hvorom alting er, vi skal indtil videre arbejde med denne forberedende procedure, kan man da ikke få noget bedre ud af den, end det synes. Det synes jo nemlig at blive værre end før. Vidneførselens værdi bliver efter min mening endnu ringere end før, og det er jo ikke noget fremskridt.

Når man nu betænker, at en dommer, der selv skal bedømme sagen, og for hvem vidnerne i overensstemmelse med den umiddelbare procedure føres, træffer en afgørelse efter det indtryk, vidnet gør på ham, forekommer det mig, at den underdommer, der leder den forberedende procedure, ligeledes bør kunne manifestere det indtryk, vidnet gør på ham. Hvis han protokollerer, at vidnet taler tøvende, åbent, modsigende sig, fjendsk o.s.v., giver han den samme karakteristik til protokollen, som den dommer, der selv skal bedømme vidneførslen, føler hos sig selv og bedømmer efter. Derved ville vidneførslen blive af betydning, den forberedende procedure få interesse såvel for dem, der foretager den, som for den dømmende ret. Men derved vilde uvilkårlig også protokollationen blive indskrænket. For det første ville man slet ikke protokollere de vidner, om hvem alle

hurtigt bliver enige om, at deres erklæringer er ganske uden interesse, og det er ofte de fleste vidner. Og dernæst ville følgen af dommerens til parterne ytrede karakteristik af visse vidner blive, at man ikke ønsker dem protokollerede. Når de nemlig skulle være en støtte for ens sag, og dommeren mener, at de gør på ham et upålideligt indtryk, ville parten ofte være enig i, at de udgår, således at han giver slip på dette bevis. På den anden side ville nu sagførerne ved underretten også under den forberedende procedure få brug for hele krydsforhørets kunst, for at få vidnerne til at virke pålideligt på dommerne.

Jeg ved meget vel, at sagførerne vil synes, at man her er inde på en farlig vej; jeg tror dog, det efter forholdene er den rigtige. Man må jo ikke glemme, at det, underdommeren her gør, det gør han i sager, hvori han selv dømmer. Hvorfor skulle han ikke kunne betros det samme under den forberedende procedure? Man kan ikke sige, at landsretten får en ringere betydning, fordi den bliver bunden ved underretsdommerens bedømmelse af vidnet. Thi ved den farveløse – forøvrigt ret umulige – protokollation af krydsforhøret, bliver landsretten jo også bunden, blot at den bindes af nogle ord, hvis værd den selv ikke er i stand til at bedømme. Nu bliver den bundet af noget, der har et reelt indhold. Ligesom den kan bindes af sagkyndighed i teknisk henseende, bliver den her bundet af den eneste sagkyndige overfor vidnets udtalelser, nemlig af den, der har hørt vidnet.

Man kan naturligvis også gå den vej, at dommeren rekapitulerer sit samlede indtryk af vidnet og vidnets udtalelser, altså hvad han har fået ud af at høre vidnet. Derved ville han ikke direkte men indirekte give en karakteristik af dette og dets udtalelser.

Overfor disse forslag kan man ikke påberåbe sig »såvidt mulig« at optegne vidnets ord. Thi dette kan man ikke gøre under krydsforhør, og derfor må det opgives. Og dette er som sagt kun godt.

Som yderste nødhjælp har man jo iøvrigt ny førelse af vidnet for landsretten. Hvis altså sagføreren føler sig forurettet ved underdommerens gengivelse af vidnet, – jeg tror, det bliver i meget få tilfælde –, kan sådan ny førelse jo finde sted. Noget særligt godt af denne dacapo-forestilling venter jeg mig nu ikke. Men den er jo dog mulig og vil vel også forekomme i ikke så få tilfælde.

Efter tillægsloven slipper man jo for protokollation, når der ikke er udsigt til appel ved domsforhandling. Der er her gjort gældende fra sagfører-side, særlig ved underretterne, at man dog ikke af hensyn til sine mandanter tør gå ud fra, at de ikke vil appellere, og derfor må sikre sig protokollering. Jeg tror dog ikke, at der vil opstå vanskeligheder. Skulle en part virkelig mod forventning ville appellere, er det

jo dog i ganske forsvindende få tilfælde, at den hele afgørelse beror på et vidneudsagns ord. Og i disse få tilfælde vil man nok for sikkerheds skyld protokollere de særlige ord, der har særlig betydning. Men i de fleste tilfælde vil der ikke være nogen stor risiko, selv om mod forventning appel institueres. Det indtryk, vidnerne har gjort på dommeren, kan ikke forandres. Thi det samme vil de sikkert gøre på appeldomstolen, hvis de kommer frem der. Appellen vil derfor i al almindelighed baseres på andet end vidnerne, må i al fald vindes på andet grundlag. Dertil kommer, at det dog er det sædvanlige, at sagførernes råd om eventuel appel bliver det afgørende, således at risikoen er ringe.«

Inkvisitionen og dommer Thorup

I et foredrag i 1907 »Om rettens pleje« gennemgik C. B. Henriques bestemmelserne om den kriminelle retspleje i justitsministerens lovforslag, der udtrykkelig fastslog, at forhøret ikke må være inkvisitorisk.

»Det betyder måske ikke så meget at forbyde dommeren at inkvirere. Det er ikke så nemt at påbyde en bestemt forhørs måde, en dygtig forhørsdommer vil altid forhøre *godt* og væsentligt *ens*, hvilket system man end har – og omvendt. Ethvert forhør, hvis formål kun er at få en tilståelse, er slet. Dommeren skal samle stoffet, og så længe som muligt gå udenom tilståelsen. Lovens ord om forhørs måden får da ikke så meget at sige, men det skader dog ikke – og kan gavne overfor en dommer, der ikke har det rette syn på sin opgave – at slå fast, at forhøret ikke må være inkvisitorisk.«

Efter at retsplejeloven havde indført en selvstændig anklagemyndighed, der foretager afhøringer af tiltalte, der møder sammen med sin forsvarer, bortfaldt det gamle straffeprocessystem, hvor dommeren også ledede undersøgelsen og foretog afhøringen. Inkvisitionen – dommerens hårdhændede afhøringsmetode, som regel for lukkede døre, og med uindskrænket anvendelse af varetægtsarrest for at fremtvinge tilståelse – gik samtidig i graven.

Men knapt et par måneder efter, at det nye system var ført ud i livet, blev en byretsdommer kritiseret kraftigt, fordi han tilsyneladende ikke havde glemt det gamle uhyggelige inkvisitoriske prin-

cip. Det var byretsdommer *Viggo Thorup*, der hidtil havde ledet 7. kriminalkammer, hvor han havde behandlet en række alvorlige kriseforseelser, bl. a. det såkaldte »klausulæderi«. Thorup havde foretaget en meget hurtig og energisk undersøgelse af det svensk-danske vekselersfirma *Kassmanns Eftf.*, der var anmeldt for underslæb, og den svenske dommer *Johanson* blev under et ophold i København fængslet på et løst grundlag. Anklagemyndigheden kunne ikke opretholde sigtelsen, og Thorup blev genstand for en voldsom kritik i pressen, fordi han havde overført sine kriminalkammermetoder til byretten.

Det er herhjemme usædvanligt, at en dommer kritiseres offentligt af en dommer (eller embedsmand), og det var derfor opsigtsvækkende, at Thorups forhørsmetoder blev kritiseret af civildommer, senere rigsadvokat, *Aug. Goll*, der førte en både elegant og skarp pen:

»Offentligheden har i disse dage »nydt« de Kassmannske forhør. Hvilken fest for farisæerne! Hvilken guldgrube for dramatikerne! Hvilke »acteurs«! Hvilken sceneinstruktør!

Det er på dette sidste punkt, der bør nedlægges en indsigelse.

Den dommer, der forestod folkeforlystelserne på domhuset, har i årevis stået som leder af en retspleje, for hvilken glemselens tæppe uigenkaldelig burde være faldet den 1. oktober 1919. Hvor er det da muligt at se det afdøde system gå igen november s. å.? Og på ingen måde som et genfærd, fra hvem alle gysende vender sig bort. Nej, bred og stor og vel til mode, tiljublet af tilskuere som af presse.

Hvad skal man sige om en sådan retspleje, der intet har læst og intet lært, – en retspleje, hvor dommeren fuldstændig identificerer sig med anklageren, skønt dennes officielle repræsentant sidder ved hans side og ved sin blotte tilstedeværelse burde minde ham om, at han som dommer har andre, mere ophøjede pligter, – en retspleje, hvorunder defensorerne næppe kan komme til orde overfor disse anmasselser, skønt netop på dette punkt retsplejeloven havde ment at lægge hovedhjørnestenen for det rettens tempel, den havde tænkt at bygge, – en retspleje endelig, hvis leder synes at have glemt, at også de såkaldte »velstillede« i samfundet har en slags ret, som burde være en dommer så meget mere magtpåliggende,

fordi der nu om stunder intet presseorgan er til at værne om deres rettigheder, og som bl. a. må medføre et billigt krav for dem på ikke at blive behandlet med tilsidesættelse af lovens garantier, under former, som man ikke ville falde på at byde nogen arbejder, endsige dem, der står lavere på samfundsstigen. Lighed for loven må dog kunne fordres af al retspleje, endsige af vor hypermoderne retsplejelov af 1. oktober d. å.

Den ånd og tone, den form og realitet, som er retsplejelovens mål, kan ikke være tjent med slige mislyde, slige udvækster. Skal det, der er foregået i disse dage, være den standard, under hvilken dansk retspleje skal samles, så er reformen intet værd, så er alle forhåbninger tilintetgjort: de gamle læderflasker har ødelagt den nye vin.

I Kina er det en yndet folkeforlystelse at gå hen i fængslerne og se de dømte forbrydere udstå deres pinefulde straffe. Hos os har man det efter retsplejeloven meget bekvemmere: man behøver ikke at vente på den formalitet, der hedder en dom. Dagen efter, at politiet har taget synderen ved vingebenet, begynder allerede skuespillet.

Og hvad man end kan sige om det: kedeligt er det ikke.«

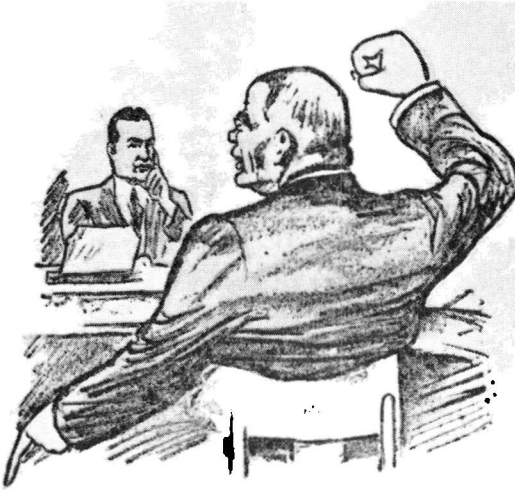
Den 5. december 1919 havde Det danske Sagførersamfund holdt sit konstituerende møde i København, og det blev skuepladsen for en demonstration mod Thorups aggressive optræden overfor sigtede og anklagede og deres forsvarere. *C. B. Henriques* hævdede, at Thorup havde krænket selve retsideen.

Efter *Aug. Golls* skarpe kritik udtalte *C. B. Henriques* sig i tilslutning hertil:

»Jeg tør sige, at hvad *Aug. Goll* har skrevet i *Nationaltidende*, ville kunne være udtryk også for sagførerhverdens harme, herpå tydede stemningen på sagførermødet. *Golls* udtalelser er dommerens afstandtagen fra den art »dommere«. De tjener *Goll* til ære og kommer ikke uventet for dem, der kender ham og hans årgamle kærlighed til og forståelse af et dommerhverv.

Vi sagførere så i den nye retsplejeordning vor betydning under den kriminelle undersøgelse i vor adgang til som defensor at bistå tiltalte og – dommeren til sagens oplysning. Anklager og defensor

er nok modstående kræfter, men de mødes dog begge i arbejdet på at få sandheden frem. Dommeren, hvad enten han arbejder under efterforskningen (og det skal jo nu være hr. Thorups nødanker) eller under forundersøgelsen, skulle i sin ledelse benytte begge disse

C. B. Henriques afgiver vidneforklaring i Thorupsagen for dommer Troels-Lund
Tegning af Carl Jensen

kræfter til – med tillid fra *alle* sider – værdigt, roligt og taktfuldt at samle oplysningerne, upartisk at kontrollere dem, ærligt at protokollere dem. Se ordene i retsplejelovens § 767: »Under afhøringen skal dommeren tiltale sigtede med ro og værdighed Intet spørgsmål må fremsættes således, at noget, der er benægtet eller ikke vedgået, forudsættes som tilstået. Løfter, urigtige foregivender eller trusler må ikke anvendes. Ej heller må afhøringen forlænges i det øjemed at fremskaffe en tilståelse.«

Dette er billedet af den sande dommer.

Se så på hr. Thorup. Ro, værdighed, løfter, trusler! Se hans stilling til anklager og defensor. Han erkender selv at være anklager (og tror, at således skal en anklager bære sig ad), og han behandler defensor, som om han var en uvedkommende, der har

trængt sig ind, hvor han ikke hører hjemme. De tiltalte hånes og spottes, tituleres uhøfligt som allerede dømte eller dumme etc. etc.

Denne »dommer« har i årevis arbejdet for lukkede døre. Vi kan nu forestille os behandlingen, og vi imponeres ikke af, at han ikke har – fejlet.

Sagførerne vil imidlertid lige så lidt tåle denne form for dommergerning som dommerne selv. Defensorerne skal ikke finde sig i, at deres smukke og meget anstrengende arbejde lønnes på den måde. Vi ønsker ikke, at retsplejen benyttes som skuespil, til brug for sensation, der går ud over enhver, han være nok så skyldig.

Jeg skal blot sige til Aug. Goll – også sagførerne – det tør jeg sige efter stemningen på deres store møde – også vi forlanger en ende på dette skuespil. Skuespilleren må tage en anden rolle, og tæppet må gå ned. Nu har der jo været applaus nok!»

C. B. Henriques havde som forsvarer gentagne gange følt sig forulempet af Thorups fremgangsmåder, også i kriminalretten. Bl. a. var C. B. Henriques forsvarer for grosserer *Carl Bojsen-Thøgersen*, der af Thorup var blevet dømt i 1916, og som appellerede dommen til Højesteret. Under de fornyede forhør blev Bojsen-Thøgersen nægtet adgang til at tilkalde sin forsvarer, hvad der gav anledning til skarpe sammenstød mellem Thorup og C. B. Henriques.

Det var om denne straffesag *Jul. Schovelin* skrev bogen »Inkquisitionens sidste offer«. Thorup var nu blevet landsdommer, og efter justitsminister K. K. Steinckes ordre anlagde det offentlige injurieg, hvorunder C. B. Henriques blev ført som vidne. Han betegnede sin stilling som forsvarer som »en humbugsstilling«. *Jul. Schovelin* blev idømt 3 måneders fængsel, der blev afsonet i Æbeltoft arrest.

Retsplejeudvalget

Retsplejeloven af 1916 var resultatet af et langvarigt reformarbejde. Alligevel nærede man ikke illusioner om, at loven ville få nogen endelig form. Man forudså tværtimod en videre udvikling, når først loven var ført ud i livet. Allerede justitsminister *Alberti* indsatte i sit sammenarbejdede lovforslag af 1902 en bestemmelse om, at der samtidig skulle skabes et rådgivende organ:

Retsplejeudvalget, der havde til opgave at drøfte ændringer og tilføjelser til loven, som der måtte vise sig trang til. I motiverne hed det, at mange let afhjælpelige mangler har holdt sig i årevis, alene fordi ingen af dem, der vidste besked dermed, har anset sig for kaldet eller kompetent til at tage initiativet til forandring. Det skulle hjælpe til at fjerne fejl og mangler ved loven, tjene til at lede praksis ind i det rette spor og standse begyndende misbrug i fødselen og fremme samvirket mellem retterne og sagførerne. Men forslaget om et sådant udvalg medførte alligevel kamp på rigsdagen, fordi man mente, at det var et indgreb i lovgivningsmagtens kompetence til selv at beskæftige sig med ændringer i loven. C. B. Henriques hilste et sådant udvalg velkomment i en anmeldelse i 1908: Måske har man nu fået blik for, at det dog ikke er så galt, om de praktiske jurister får lov at give deres anvisninger i så henseende. Rigsdagsmændenes kendskab til den civile og kriminelle proces har ikke vist sig at være overvældende.

Han drømte sikkert ikke om, at han skulle være medlem af et sådant udvalg, da dette trådte ud i livet i 1919.

Efter henstilling fra nogle af de sagforere, som var valgt, indkaldte højesteretspræsident dr. jur. *R. S. Gram* til det første møde.

– Vi vidste jo ikke, hvordan det skulle konstitueres, og hvem der skulle være formand. Men højesteretspræsidenten indkaldte til et møde. Han trådte frem og sagde:

– Jeg har tilladt mig at indkalde til dette møde, vi skulle jo . . .

Så sagde *Bache*: »Ja, det er helt korrekt, for der er ikke nogen højesteretspræsident i *Retsplejeudvalget*. Vi er alle lige.«

Men så kom spørgsmålet: Hvem skulle være formand? Så sagde en af dommerne: Ja, det skal vel højesteretspræsidenten være. Der-til sagde *Bache*: »Det kan jeg slet ikke erkende. Jeg mener ikke, at højesteretspræsidenten er nogen som helst anden, end vi andre her, og jeg må sige, at jeg kan ikke se, at der er nogen grund til på forhånd at fastslå, at han skal være formand. Jeg mener, at vi må gå frem på almindelig måde og stemme, på hvem vi vil.«

Så rykkede *Gram* frem: »Ja, jeg må give *Bache* fuldstændig ret, og jeg har kun en ting at beklage mig over, og det er, at jeg sagde til min kone, da jeg gik hjemme fra: Nu skal jeg være formand i *Retsplejeudvalget*, og det bliver en rædsel for mig at komme hjem

og fortælle, at jeg ikke blev det. Men jeg må give *Bache* ret i, at jeg ikke har noget særligt mandat til at være formand.»

Når man nu så de andre dommere fra landsretten og byretten, så havde de jo dengang i hvert fald en så sikker fornemmelse af, at når højesteretspræsidenten var til stede, så skulle han være formand, og det virkede stærkt på dommerne, den måde, hvorpå *Bache* tog sagen. Det var mig, der skulle klare situationen, hvad jeg ofte har måttet gøre for *Bache*, og så sagde jeg: »Jeg giver også *Bache* fuldstændig ret, men jeg synes, at der er én her i salen, som er udmærket egnet til at være formand, han hedder dr. juris *Gram*. Det er en pæn mand, og ham synes jeg godt, at vi kan vælge.«

Bache syntes også godt om dette forslag, og så blev dr. *Gram* valgt til formand.

Det blev ikke højesteretspræsidenten, men dr. jur. *Gram*. Det er meget betegnende for *Bache*. Han var meget selvstændig, han ville ikke være under nogen. Han ønskede at fastslå, at højesteretspræsidentens valg ikke var en selvfølge, da medlemmerne blot mødtes som jurister.

N. H. Bache blev valgt til næstformand – han var et år ældre end *C. B. Henriques*. – Men *Bache* udtrådte i 1928 ved nyvalg, og *C. B. Henriques* blev da næstformand. Af de oprindelige medlemmer i Retsplejeudvalget var *C. B. Henriques* den, som sad længst, nemlig til valget i 1943, altså i 24 år.

Formanden for Retsplejeudvalget, højesteretspræsident, dr. jur. *Troels G. Jørgensen* har sagt om *C. B. Henriques*, at han satte præg på forhandlingerne ved sin bonsens og levende interesse, ligesom når han plæderede.

Retsplejeudvalget blev ophævet ved lov nr. 130 af 28. april 1955.

Retsrådet

Retsplejelovens fædre havde selv regnet med, at lovens gennemførelse i praksis ville støde på mange problemer, som ikke var forudset, og som krævede en hurtig løsning. Det var derfor i loven bestemt, at der skulle nedsættes et »*Retsråd*« fra 1919 til udgangen af 1924, der havde til opgave – mundtligt eller skriftligt – at yde råd og vejledning om den nye ordning til dommere, sagførere og

andre, som var knyttet til retsplejen. Retsrådet skulle derfor holde møde mindst en gang om måneden.

Retsrådet bestod af 5 medlemmer med *C. B. Henriques* som formand.

Retsrådet har afgivet 273 udtalelser, der alle er offentliggjort i *Ugeskrift for Retsvæsen*. Dets virksomhed indskrænkede sig imidlertid ikke hertil, idet det tillige ofte tog initiativet til lovforslag, som senere blev gennemført, ligesom *Retsrådet* ofte gennemarbejdede lovforslag.

Dommerfuldmægtigenes privatpraksis

Jens Kragh Høst, der i 1792 havde fået bestalling som prokurator ved Hof- og Stadsretten, blev i 1801 assessor i retten. Han optrådte imidlertid senere som prokurator ved en jydsk underret, og Højesteret dømte ham derfor i 1807 til at have begge embeder forbrudt. For første gang blev det statueret, at dommer- og sagførergerning ikke kunne forenes. Senere blev det fastslået i kgl. resolution af 3. august 1816, at en sagførers bestalling skal tilbagekaldes, når han beskikkes til dommer eller øvrighedsperson, og at ingen dommer eller øvrighedsperson må meddeles bestalling.

Det stod herefter fast, at en dommer ikke kunne drive sagfører-virksomhed. Men udviklingen i Danmark frembyder i ca. 150 år, lige til loven af 15. april 1930, det ejendommelige træk, at underdommernes privat antagne dommerfuldmægtige (retsbetjentfuldmægtige), der ved konstitution beklædte dommersædet, kunne udføre private juridiske forretninger, eller med andre ord også optræde som sagførere.

C. B. Henriques angreb denne uhyrlighed i 1907:

»Men ved siden af denne kvaksalver-konkurrence står en ganske anden kyndig konkurrence, typisk for vort land. Her hjemme ynder man som bekendt princippet om ringe lønninger for embedsmænd og da særlig for alt, hvad der har med domstolene at gøre. I stedet for henviser man vedkommende embedsmand til enten at skaffe sig den et steds fra, eller også, – således som det sker med dommerfuldmægtigene, – henviser man dem til sagførergerning. Dette er i og for sig en uhyrlighed, det er forresten endnu mere. En uhyrlig-

hed i et land, hvis dommerfuldmægtige samtidig med deres virksomhed, driver »forretninger« for klienter. Princippet dommer og sagfører for en part i en person er en nydelig, for retfærdigheden ophøjet tanke. Man forstår også, at konkurrenten til sagføreren er godt handicappet her. Sagføreren finder i sig selv som dommer ikke naturnødvendigt nogen antagonist. De videre konsekvenser af dommerfuldmægtigens sagførergering vægrer jeg mig her ved at trække, desværre har eksempler fra de senere tider vist faren, en fare, der rummer ubegrænsede kalamiteter, fordi det kan dreje sig om misbrug af »publica fides«, af den embedsmæssige sikkerhed, – og begynder den at hælde, så er det ikke længere spøg.«

Den danske Sagførerforening afholdt almindeligt sagførermøde i Aarhus i september 1908 – det var i samme måned, hvor *Alberti* havde meldt sig. Formanden *Asmussen* kritiserede det lovforslag til retsreformen, der fornylig var gennemført af *Alberti*, og som lod den bestående ordning fortsætte uændret.

Og så tog *C. B. Henriques* ordet:

»Vi behøver ikke at skjule, at selv om vi kender personlig fortræffelige retsbetjentfuldmægtige, er de mennesker i en stilling, som er og bliver uholdbar, og det må være klart overfor offentligheden, at dér har vi sagførere en mission, og dér har vi lov til at sige, at vi betyder noget for samfundet. Man kan klage over sagførerne og over deres moral, det får være – der kan klages over alle stænders moral – men i eet punkt kan man ikke sige andet, end at dér tager *vi* en moralsk sag op, nemlig ved at være med til at opfordre vore medborgere til at forbyde denne sammenblanding af dommeres offentlige og private forretninger. Se, det er et punkt, hvor jeg kan blive ivrig, det er et punkt, hvor de begivenheder, der indtræder rundt omkring i landet, driver mig frem. Jeg kan ikke holde ud at se for mine øjne denne sammenblanding af en dommers stilling med privat praksis, og jeg forstår særdeles vel, at provinssagførerne må lide ganske skrækkeligt herunder. Det må være skrækkeligt for dem at se hæderlige retsbetjentfuldmægtige i disse tvivlsstillinger.«

Sagførermødet nedsatte et udvalg på 7 medlemmer, der skulle indsamle de anker, der kunne rettes mod dommerfuldmægtigenes

privatpraksis: *C. B. Henriques, Oldager, Varde, Jensen, Odense, Schultz, Kalundborg, Linde, Fredensborg, Deigaard, Herning, og Bang, Maribo.*

Foreningen af Amts- og Retsbetjentfuldmægtige i Danmark protesterede imod udtalelser, der var fremkommet på sagfører-mødet om, at deres virksomhed var »en skamplet på dansk retspleje«. Foreningen henviste til, at medlemmernes adgang til at udføre private, juridiske forretninger havde historiens ret, at virksomheden var forudsat af lovgivningsmagten, at det var besynderligt, at en med dem konkurrerende stand etablerede et slags velfærdsudvalg til at indsamle anker imod konkurrenternes private, lovlige næringsområde, og endelig mente foreningen, at den danske retspleje ikke havde været dårlig forvaltet, forsåvidt angik den del, der skyldtes fuldmægtigenes arbejde. Protesten blev forelagt *Foreningen af Underretsdommere*, der tiltrådte den.

C. B. Henriques svarede som formand på udvalgets vegne:

»Den forening af offentlig og privat virksomhed, som her finder sted, er i den mest fundamentale strid med ordentlig retspleje. Det skulle ikke synes at tiltrænge nærmere påvisning, at den, der står som udøver af en udstrakt privat praksis blandt jurisdiktionens befolkning – en praksis, der netop står i nøje forbindelse med og hører under, hvad der fra embedets side skal afgøres og kontrolleres – ikke just er den, i hvis hænder afgørelsen, kontrollen og retsplejen bør lægges.

De henviser til historiens ret: Vi kan være enige med dem i, at institutionen har bestået længe, altfor længe.

For os er det foreliggende ingenlunde et rent sagførerspørgsmål. Befolkningen forvirres – således som af justitsministeren i rigsdagen fremhævet – under den nuværende tilstand, men d’herrers skrivelse viser en bristende evne til at se objektivt på forholdet. Fraset spørgsmålet om de betingelser for en større indtægt, der nu er tilstede for første fuldmægtigene, et hensyn, som de dog ikke kan påberåbe dem under en drøftelse af, om den nuværende tilstand samfundsmæssigt set er heldig, så har vi dog ikke troet det muligt, at de offentligt tør udtale dem mod at blive statsansatte med passende lønninger, uden at skulle være henvist til i det væsentligste at leve af privat erhverv, og vi mener tilmed, at en sådan ordning vil blive ensbetydende med en væsentlig forbedring

af et overvejende flertal af retsbetjentfuldmægtigenes økonomiske kår.«

C. B. Henriques bemærkede endvidere, at når dommerne så med glæde på, at deres fuldmægtige i stedet for at være fastansatte embedsmænd, i virkeligheden levede af privat virksomhed, så var det en retstilstand, vistnok ikke kendt udenfor Danmark, og det til held for den øvrige verden.

I 1909 holdt *C. B. Henriques* foredrag i »Juridisk Forening«:

»Når man overhovedet skal skelne mellem sagførergerningen og embedsmandsgerningen, så plejer man i andre lande og verdensdele at se forholdet således, at embedsmanden aldrig skal stå eller må stå i noget privat afhængighedsforhold eller tjenesteforhold til borgerne, medens sagføreren på sin side for betaling skal hjælpe borgerne i deres sager og til deres ret. Såsnart man bryder denne bestemte skranke, begår man et brud på det mest fundamentale i enhver retsstat.

Man ser rundt omkring embedsmændene sognefogder, politibetjente som agenter for retsbetjentfuldmægtigenes forretninger. En stor del af deres arbejde går ikke med at påse statens tarv, men for alles vedkommende med at skaffe forretninger til fuldmægtigene. Sporer man dødsfald og skifte, sporer man auktioner, så meldes det af embedsmænd til embedsmanden. Som en afveksling, så engang imellem en embedstjeneste, et mord eller så, som vækker rædsel, og bliver som en ganske mærkværdig begivenhed for fuldmægtigen, sognefoged og betjent, der ellers ikke er vant til så intensivt at beskæftige sig med statens gerning. Betjenten får et bedre klap på skulderen, når han kommer hjem med en god forretning til fuldmægtigen, end når han kommer hjem og besværer ham med en embedsgerning, som aldrig er morsom, og som ikke giver noget af sig.«

Den mangeårige strid mellem sagførerstanden og Justitsministeriet var ved at indtræde i en krise på det ekstraordinære sagfører-møde i 1920, hvor man drøftede spørgsmålet om *boycott* af stillingerne som beneficerede sagførere og offentlige anklagere, så længe spørgsmålet om dommer- og politifuldmægtigenes private praksis ikke var løst tilfredsstillende. Det var jo nemlig ikke sket

Axel Andreassen 1920.

C. B. Henriques, Otto Liebe og Axel Bang

ved retsplejeloven. Det var umiddelbart efter genforeningen med Sønderjylland, og her havde man i den tyske tid aldrig kendt en tilsvarende sammenblanding af embedsvirksomhed og forretning, og dette gav anledning til, at spørgsmålet påny blev taget op.

Der blev på sagfører mødet fremsat en resolution om boycott, men denne blev forkastet med overvældende majoritet, efter at *Otto Liebe* og *C. B. Henriques* bl. a. havde fremhævet, at det ikke drejede sig om et fagligt sagførerspørgsmål, men et politisk lovgivningsspørgsmål. Allerede i 1919 havde Justitsministeriet nedsat en kommission til overvejelse af spørgsmålet om statsansættelse af dommerfuldmægtigene, således at deres adgang til privatpraksis bortfaldt.

Først den 15. april 1930 lykkedes det at gennemføre den nye lov, men til gengæld skulle statsansættelse af fuldmægtigene gennemføres senest den 1. april 1935. I modsætning til det tidligere forslag indeholder loven af 1930 nogle mindre heldige regler om ydelse af retshjælp på dommerkontorerne mod et vist gebyr, der skal tilfalde statskassen.

Sagkundskab og retspleje

Dette emne kaldte C. B. Henriques frem i 1954:

»Man er efterhånden blevet mere og mere snobbet herhjemme. Hvorfor i alverden er det pludselig som noget nyt, hvad sagkundskaben betyder for domstolene, fordi der er nogle overlæger, der optræder som sagkyndige. Sagkyndige optræder i en masse retssager, og sagkyndige er alle de, som har et bestemt fag, hvori de arbejder. I masser af civile sager, som folk desværre ikke interesserer sig så meget for som for straffesager, skont de ofte er meget mere interessante, optræder syns- og skøns mænd i den ene eller anden form, organisationer af faget, teknikere o. s. v., o. s. v., og der har aldrig været særlig tvivl om, hvorledes domstolene stod til disse sagkyndige skøns mænd eller andre sagkyndige.

I en strid om gadefejning, om den har været forsvarlig eller ej, henvender man sig ikke til en professor men til en kyndig mand af faget, som man hører om hans mening om den omtvistede gadefejning, og man hører derved forskellige meninger, idet gade-

fejerne er lige så uenige som overlæger, og det interessante for jurister og domstolene er at finde ud af et resultat baseret på en nøje overvejelse af, hvad de hører fra de sagkyndige, deres forudsætninger, deres arbejde o. s. v.

Det er juristens opgave og hans evige tvivl, han begynder ikke med at stole på sagkundskaben. Det rigtige er, at han hører deres begrundelse og deres arbejde, måske også, hvor de skulle have udført et arbejde, som retten måske ikke finder tilstrækkelig overvejet eller udført og de andre omstændigheder, som gør, at man kan lægge mere eller mindre vægt på de sagkyndige. Deres mening kan være postulater, de kan have ladet sig narre o. s. v., men som jeg sagde før, der er ingen forskel på de sagkyndige, enten de er akademikere eller gadefejere. En professor kan højst feje for sin egen dør, men han kan ikke bedømme, hvorledes der skal fejes for en andens dør. Det er af stor betydning, at de sagkyndige ikke nøjes med responsa, som det bruges så meget herhjemme.

Det er helt anderledes, når man hører begrundelser og hører deres arbejde og ser deres person; det kan være, at de sagkyndige er fanatikere, påvirket i den ene eller anden retning. Det kan være, at de er ganske overfladiske. Nok er det, at det er netop rettens sag at bedømme, og det er det, en domstol kan. Sagkyndige er dejlige mennesker, men de skal ikke være dommere. De skal være vejledere for dommerne, og dommerne skal få indtryk af dem og deres arbejde.

Der er mange arter af sagkyndige, som må være meget ubestemte, fordi forholdet for dem er så ubestemmeligt. Jeg plejer at sige, at meteorologer, veksellerere og psykiatere skal man være forsigtig med. En meteorologs store sagkundskab kan Vorherre pludselig forstyrre, idet Han sender et lavtryk ind, som ingen dødelig kan regne med. Veksellereren spørger man, om kursen stiger eller falder. Han har rigtigere argumenter for, at den vil stige, og pludselig er der en, der kaster papirer ud, så kursen synker. En psykiater kan have hele sin lærebog og alle sine undersøgelser og adjektiver i den skønneste orden, men den mand, han har undersøgt, kan have narret ham fuldstændigt med de oplysninger, han har givet ham; eller konklusionen iøvrigt er ganske uden sikkert grundlag.

Det er, når man har med sådanne ubestemte forhold at gøre.

som ikke er afhængig af matematiske formler, at domstolene – og det er *deres* sagkundskab – kan *benytte* og *veje* de sagkyndige i alle fag for at se, hvad der i virkeligheden tør statueres bevismæssigt og materielt. Sagkundskaben er nu ikke i almindelighed matematiske formler. Den er mangesidig, og de sagkyndige kan kæmpe, og kæmpe drabeligt, med hinanden. Der må være nogle, der skærer igennem; her, som i livets andre forhold – de juridiske domstole. Foruden at være sagkyndige er de personer, som her omhandles, mennesker med deres dyder og fejl, og det gælder dem alle.«

C. B. Henriques

SAGFØRERSTANDEN

Sagførerorganisationerne 1869–1919

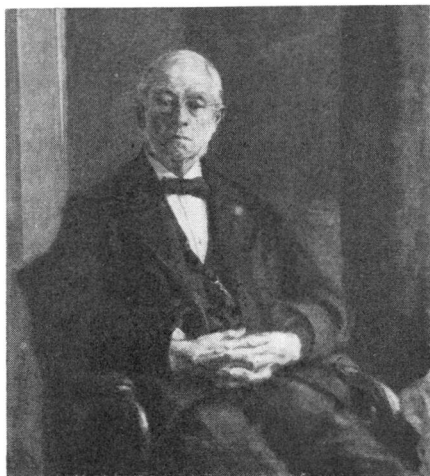
I februar 1869 tog en række yngre københavnske sagførere initiativet til at stifte en sagførerforening, »såfremt et lokale, der kunne stå til foreningens disposition hver dag fra kl. 1 til 4, kunne fås«. Der blev lejet 3 værelser på 1. sal i Vimmelskaftet nr. 38. Indbydelsen til at stifte foreningen blev underskrevet af overretsprokurator *V. Delbanco*, højesteretsadvokaterne *C. S. Henriksen* og *S. S. Nellemann* og overretsprokuratorerne *P. Rothe*, *Chr. Herforth*, *J. L. Simonsen*, *Vilh. Rode*, *Mundt*, *C. F. de Fine Skibsted* og *S. M. Andreasen*. Den 15. april 1869 stiftedes »Sagførerforeningen i København«. Man vedtog at vente med at vedtage love, indtil foreningen havde bestået nogen tid. Man ventede, men love fik foreningen aldrig. Kontingentet var 8 rdl. På det første bestyrelsesmøde valgtes *J. L. Simonsen* til formand, og han var formand indtil sin død 1886, da Sagførerforeningen, for at skaffe et bedre kollegialt forhold mellem hovedstadens og provinsens sagførere, gik ind i en landssammenslutning. Det var med vemod, at man tog afsked med den gamle forening, hedder det i den sidste protokoltilførsel, men man gjorde det i fuld tiltro til, at det ville blive til gavn for sagførerstanden i det hele.

På initiativ af underretssagfører *Henrik Schmidt*, Hjørring, og underretsprokurator, kancelliråd *Andreas Bredstrup*, Randers, var der i 1871 blevet indkaldt til møde på rådhuset i Århus – 83 sagførere gav møde – hvor man stiftede »Den almindelige Sagførerforening« med højesteretsadvokat *S. S. Nellemann* som formand.

I 1881 indledte højesteretsadvokat *Nellemann* forhandlinger om dannelse af en fælles organisation for alle landets sagførere.

Den 24. september 1886 vedtoges sammensmeltningen af »*Den almindelige Sagførerforening*« og »*Sagførerforeningen i København*«.

Den 5. marts 1886 blev der afholdt generalforsamling, hvor der blev forelagt udkast til vedtægter for den nye organisation »*Den danske Sagførerforening*«. Overretsprokurator *Wulff* udtalte under

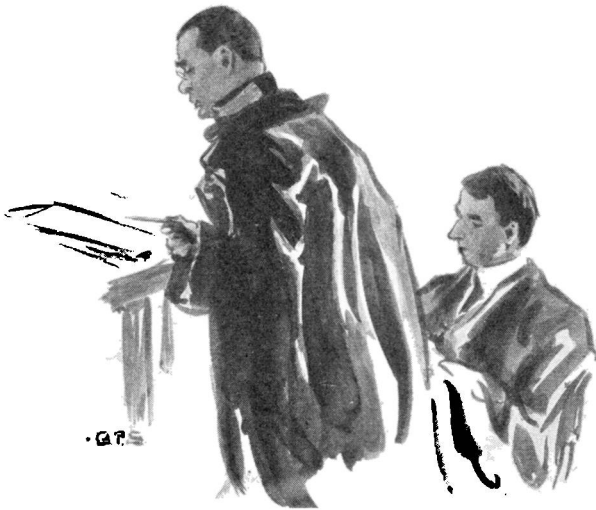
S. S. Nellemann

generalforsamlingen »vi er for mange«, og han foreslog justitsministeren, at han hvert år skulle lade 25 sagførere hænge på Gl. Torv!

Den 20. maj 1886 blev der godkendt vedtægter for »*Den danske Sagførerforening*« på det almindelige sagførermøde i København. Formålet var at »værne om sagførerstandens hæderlighed, hævde dens lovlige rettigheder og understøtte sagførere, deres enker og uforsørgede børn«. Landet blev delt i 5 sagførerkredse, der hver havde sit sagføerråd.

C. B. Henriques blev medlem af det københavnske sagføerråd i 1902. Det var et kampvalg, hvor *C. B. Henriques* sammen med overretssagfører *H. Steinthal* var opstillet som oppositionens kandidater, men hvor kun *C. B. Henriques* blev valgt. *Steinthal* manglede en stemme i at blive valgt. Det var en sensation, at 2 så unge

kolleger var opstillet til valg af medlemmer til sagførrådet. *C. B. Henriques* var kun 32 år, *Steinthal* 33 år. Der gik iøvrigt mange år, før det blev almindeligt også at vælge yngre kolleger. I »*Juristen*« 1932 skrev jeg i anledning af valget til kredsbestyrelsen, at

C. B. Henriques og Oscar Fich

man burde arbejde på at udrydde den forældede doktrin, at der i sagførrådet kun kan sidde sagførere, der enten har prøvet for Højesteret, eller som har nået den alder, hvor man kan gå med langt skæg.

C. B. Henriques var rådsmedlem fra 1902–08.

I 1914 blev *C. B. Henriques* indvalgt i hovedbestyrelsen, hvor der da fandtes adskillige kolleger, som han forinden havde siddet sammen med i sagførrådet for 1. kreds: *Otto Liebe*, som var formand, *C. Winther*, næstformand, *L. F. Koch*, kasserer, og endvidere *Axel Bang* og *Fr. Wolff*. Blandt de mest kendte provins-sagførere sad sagfører *Zieler*, Horsens, og sagfører *Knud Petersen*, Ålborg.

Den danske Sagførerforening sluttede sin tilværelse 1. oktober 1919, da retsplejeloven trådte i kraft, som indførte *Det danske Sagførersamfund*, hvoraf alle sagførere er (tvungne) medlemmer. Sagførerforeningens 5 sagføerråd erstattedes af 11 kredsbestyrelser og hovedbestyrelsen afløstes af *Sagføerrådet*.

Det første almindelige sagføermøde efter nyordningen ved retsplejeloven afholdes 5. december 1919. Det var indkaldt af præsidenten for Østre landsret, *Winther*. Adskillige havde medbragt fuldmagt fra andre kolleger, men dirigenten, *Oskar Johansen*, nægtede at anerkende stemmeafgivning ved fuldmagt. Sagfører *Zieler*, Horsens, foreslog ændring i forslaget til vedtægterne, og man indførte da den nu gældende regel, at en sagfører kan stemme for to kolleger i samme kreds. I det fremlagte vedtægtsforslag var bestemmelserne om pensionering strøget, således at der kun var understøttelsesvirksomheden tilbage. Vedtægterne blev iøvrigt tilrettelagt med den forestående genforening med Sønderjylland for øje.

C. B. Henriques omtalte et eventuelt kompromisforslag angående dommerfuldmægtigenes privatpraksis. Sagføermødet anså det som et principielt, ikke som et økonomisk spørgsmål.

Som stedfortræder for formanden, *Otto Liebe*, valgtes *C. B. Henriques*.

Sagfører *Herforth* udtalte som formand for *Københavns Underretssagførerforening*, at den uden begejstring gik med til valget af *C. B. Henriques*, idet han var fremkommet med en udtalelse om underretssagførerstanden, som var krænkende for denne.

C. B. Henriques svarede, at denne udtalelse skyldtes den omstændighed, at han ikke uden videre havde kunnet gå med til, at underretssagførerne skulle stilles lige med landsretssagførere, særlig hvis det kun var et titelspørgsmål.

– De var suppleant for *Otto Liebe* fra 1919–27?

– Ja, *Liebe* betragtede mig altid som en slags kronprins. Jeg havde arbejdet sammen med ham omtrent fra århundredskiftet. Men jeg blev nu aldrig konge. *Fich* blev formand efter *Liebe* i 1927. Jeg var helt sikker på, at jeg skulle være formand, for *Liebe* sagde altid: »De kommer jo efter mig«. Men jeg må vist have lagt mig ud med nogle kolleger, jeg tror, det var spørgsmålet om dommerfuldmægtigene i den kommission, der blev nedsat om dette

spørgsmål i 1919. Der var jeg inde på, at vi skulle se at lirke sagførerstandens synspunkter igennem.

- De kom aldrig ind i Sagførrådet?
- Nej.

Herr

⚡ Kontinuation af den Henvendelse, som er rettet til Dem om at tegne Dem som Aktionær i en af Sagførere oprettet Auktionsforretning, tillader vi undertegnede, der har fungeret som et foreløbigt Udvalg, os at anmode Dem om at give Møde Fredagen den 6. ds. Kl. 8 Aften i Citys Selskabslokaler, for at der kan tages Bestemmelse om Lovenes Affattelse og Selskabets Dannelse. Et Udkast til Lovene, saaledes som disse af Udvalget ville blive forestaaede, vedlægges.

Kjøbenhavn i November 1903.

***V. M. Amørup. F. J. Engelberg. C. B. Henriques.
Mandal-Bertelson. Frits Ortmann. Vilh. Rievors.
Sophus Sinding.***

Indbydelse til det stiftende møde af A S Sagførernes Auktioner 6.11 1903

Justits indenfor sagførernes egne rækker

Adskillige retsforfatninger, hvor den mundtlige procedure var indført, havde efter midten af forrige århundrede lovfæstet en kraftig sagførerorganisation, der gav sagførerstanden en vidtrækkende disciplinærmyndighed over medlemmerne. – Både i Tyskland og Østrig blev indført »Anwaltskammern«, og justitsminister *Rosenørn-Teilmann* fulgte denne linie ved at gå ind for oprettelsen af et disciplinerråd i forbindelse med det lovforslag, han frem-

satte i 1867, om adgangen til sagførervirksomhed. Det blev imidlertid kraftigt imødegået og afvist af prokuratorerne i en betænkning, som var stærkt præget af fagforeningsånd. Flertallet af højesteretsdommerne udtalte sig iøvrigt imod, at loven overhovedet kom til at omfatte højesteretsadvokaterne. Disciplinærrådet udgik herefter af debatten og blev ikke optaget i loven af 26. maj 1868 om adgang til sagførervirksomhed. Herefter skal sagførerne ikke længere udnævnes af kongen, men beskikkes af Justitsministeriet. Sagførerne var ikke længere embedsmænd. Det ændrede syn på næringsfriheden, som var årsag til laugenes ophævelse, havde også forplantet sig til sagførergerningen.

Da proceskommissionen af 1868 afgav betænkning i 1876, foreslog den en lovordnet sagførerorganisation efter mønstret fra udlandet, først og fremmest Frankrig. Forslaget blev imidlertid aldrig gennemført. Adskillige af forslagets bestemmelser er optaget i den gældende retsplejelov.

Retsplejeloven satte punktum for en hidsig debat, der begyndte i 1867, men på det første almindelige sagføermøde, der blev afholdt efter retsplejelovens ikrafttræden i København i 1919, var der dog stadig efterdønninger. Nogle få sagførere havde stiftet »*Den frie Sagførerforening*«, som havde »til livsmål« at få retsplejelovens bestemmelser om disciplinærmyndighed ud af verden. Den opposition er ikke værd at spille ord på, skrev *N. H. Bache*, den er hverken ung eller bårn af nogen idealitetens ild.

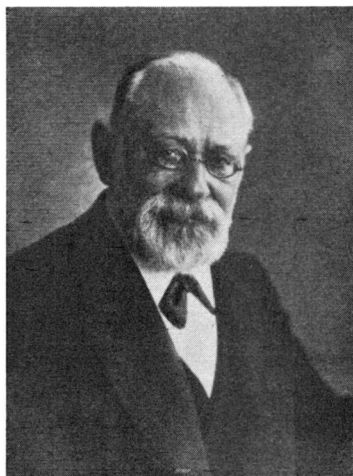
Disciplinærmyndigheden blev i 1932 henlagt til et særligt »*Sagføcernævnet*«.

C. B. Henriques udtalte sig fornylig om Sagføcernævnets kendelser:

– Sammenligner man disse kendelser med kendelser, som andre fag har, når de bliver spurgt, om et af deres medlemmer har båret sig forkert eller ikke forkert ad, så kan det ikke andet end slå en, at de andre fags kendelser er præget af den tro, at det gælder for dem at dække eller beskytte den kollega, der er tale om. Det er udgangspunktet for dem. Det er ikke mærkværdigt, fordi de netop mangler den juridiske træning, der gør det muligt for Sagføcernævnet at være ganske objektivt og nærmest beskytte publikum. Man kan ikke andet end føle sig stolt over Sagføcernævnets objektivitet og forståelse af sin opgave.

Højesteretsskranken

Justitsministeriet bevilgede i 1851 *C. C. Liebe*, – altså den »gamle« Liebe – tilladelse til at aflægge prøve for Højesteret trods stærk modstand fra højesteretsadvokaterne, der gjorde gældende, at antallet af retssager i de senere år var aftaget så stærkt, at der

F. Asmussen

ikke var nogen grund til at forøge antallet af advokater. Højesteret havde imidlertid, da den blev spurgt, anført, at de til foretagelse i efteråret 1851 indstævnedes »ordenssager« beløb sig til omtrent $\frac{1}{3}$ mere end i 1850: 59 mod 45, og hertil kom, at kun 5 af de 7 højesteretsadvokater kunne tildeles ordrer til at udføre »befalede« sager, da kammeradvokaten var fritaget, og da generalfiskalen, *Blechingberg*, havde frasagt sig deltagelsen i sådanne sager. Justitsministeriet tog derfor intet hensyn til den fremsatte protest.

En egentlig forening blev først stiftet den 10. marts 1879.

I de 5 år, foreningen bestod, 1879–1884, har foreningen »censureret« en række prøve kandidater. I et enkelt tilfælde vedtog »udvalget« at modsætte sig en kandidatur, men frafaldt sin beslutning herom, efter at den pågældende havde givet møde for udvalget og udførlig havde redegjort for forskellige forhold, som udvalget

havde fremført overfor ham. Foreningen opponerede imod 3 prøve-kandidater, hvoraf de 2 opgav at prøve for Højesteret, men den tredje prøvekandidat, overretssagfører *P. A. Alberti*, kæmpede imod højesteretsskranken, og han vandt.

Efter foreningens vedtægter skulle ethvert medlem, der erfarede, at nogen ville prøve, anmelde dette til bestyrelsen, der derefter skulle undersøge kandidatens kvalifikationer, navnlig i forretningsmæssig og karaktermæssig henseende. Hvis undersøgelsen ikke faldt ud til gunst for kandidaten, meddelte foreningen ham, at højesteretssagførerne ville modsætte sig, at han prøveprocederede. Hvis den pågældende alligevel fastholdt, at han ville prøve, var medlemmerne forpligtet til at afvise enhver anmodning om hjælp og vejledning til prøven. Han kunne med andre ord ikke få nogen prøvesag overladt, men måtte selv skaffe sig de dertil egnede sager, hvad der som regel var håbløst. Endvidere skulle den højesteretssagfører, der skulle møde for modparten, ikke anmelde overfor Højesterets justitskontor, at han gav møde. Herved opnåede foreningen, at sagen ikke kunne anerkendes som prøvesag, idet de retssager, hvor der ikke mødte sagfører for modparten, måtte anses for uegnede som prøvesager.

Men da *Alberti* i 1880 var 29 år, anmeldte han sin kandidatur som højesteretssagfører. »Skranken« vedtog at modsætte sig, at han prøveprocederede. *Alberti* lod sig ikke skræmme. Han skaffede sig to civile sager fra sin far, overretsprokurator *C. C. Alberti*, den kendte politiker, og *Alberti* var så snu, at han valgte en sag, hvor modparten fik beskikket en sagfører, og herigennem faldt spørgsmålet om, at højesteretssagførerne ikke måtte anmelde, at de mødte, ganske bort, idet retten jo selv havde udpeget den pågældende højesteretssagfører. Den anden sag, *Alberti* valgte, var en sag, der var anlagt imod staten, og heraf fulgte ganske naturligt, at det var kammeradvokaten, der var modpart, og så var spørgsmålet om anmeldelse af, hvem der var modpartens sagfører, ligeledes ganske overflødigt.

Højesteret fandt ikke noget at indvende imod *Albertis* saglige kvalifikationer, og han blev antaget som højesteretssagfører i 1881. Først begivenhederne i 1908 viste, at »Højesteretsskranken«s instinkt havde været rigtigt, men *Albertis* sejr over »Højesteretsskranken« må alligevel skrives på hans meget spinkle kreditside.

Alberti havde åbenbart sejret så grundigt, at foreningen faktisk sov hen i en årrække.

»Højesteretsskranken« livede først rigtigt op igen i 1930, da man frygtede for en ændring af reglerne om adgangen til Højesteret.

Fra 1919 har der været følgende formænd for »Højesteretsskranken«:

1919-29	<i>Otto Liebe.</i>	1944-52	<i>Jacob Gelting.</i>
1929-36	<i>C. B. Henriques.</i>	1952-56	<i>Stig Rode.</i>
1936-41	<i>K. Steglich-Petersen.</i>	1956-	<i>N. J. Gorrissen.</i>
1941-44	<i>Oscar Fich.</i>		

– Da jeg var næstformand i »Højesteretsskranken« i 1912, kom *Liebe* til mig:

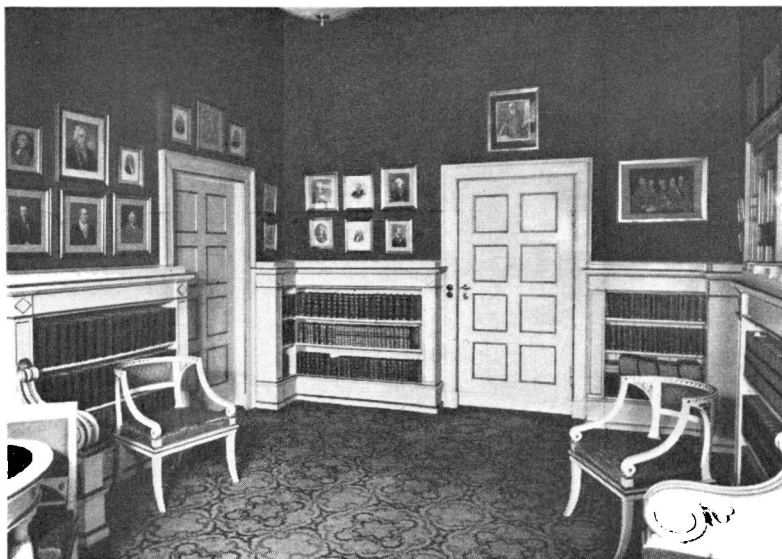
– Nu har vi fået rang. Vi er kommet i 3. klasse, jeg kan ikke huske, nummer et eller andet...

– Hvorfor har vi fået rang?

Jo, det har jeg sørget for, nu er vi i rangklasse.

– Tror De, at der er nogle af højesteretssagforerne, der i og for sig bryder sig om at være i rang?

– Næh, men jeg skal gerne fortælle Dem, hvorfor jeg interesserede mig for det. De ved, at jeg er kongehusets sagfører, og derfor

Et sagførerværelse i Højesteret

kommer jeg jo med ved alle festlige lejligheder, men da jeg ikke var i rangklasserne, så kom jeg jo til at sidde på de bagerste rækker. Der sad jeg altid sammen med kongens amme eller kronprinsens amme. Hun har været meget rar, men jeg kan ikke blive ved og sidde med ammen. Derfor tænkte jeg: Næh, vi må have rang, så vi kan komme op på nogle ordentlige pladser. Derfor er jeg gået ind for, at vi skal have rang.

Det er meget godt og meget morsomt, men jeg tror nu ikke, at kollegerne bryder sig om det, men det gør jo ikke noget.

Det var altså i virkeligheden grundlaget for, at højesteretssagforerne kom i rangklasserne.

Efter den nye ordning har »Højesteretsskranken« haft ikke

ringe betydning i kollegiale tvistigheder og specielt har den betydet meget i forholdet til Højesteret. Nu træder »Højesteretsskranken«s bestyrelse i alle spørgsmål direkte i forbindelse med Højesteret og forhandler om mange vigtige spørgsmål.

– Hvornår begyndte man at samle de fotografier, som findes i advokatværelserne af de gamle højesteretsadvokater og de afdøde højesteretssagførere?

– Det gjorde man, da vi flyttede til Christiansborg. Så blev vi i bestyrelsen enige om, at det ville være morsomt at have en samling af de gamle advokater. Vi henvendte os til sagførerstandens fremragende historiker, *H. Hjorth-Nielsen*. Han samlede det hele.

Vi fik også *Colbjørnsens* portræt. Det har vi lånt af Frederiksborg museet. Højesteretsskranken har arvet et pragtfuldt portræt af *Brock*, udført af en af vore bedste malere, men det skal hænge hos en slægtning, så længe han lever.

»Sagførergården«

På de almindelige sagføermøder har overretssagfører *Axel Bang* gentagne gange slået til lyd for opførelse eller køb af en ejendom med lejligheder til gamle uformuende sagførere og sagførerenker.

I Aalborg 1937:

»Jeg har ved forskellige lejligheder gjort opmærksom på, at der ikke findes noget, der hedder »Sagførernes hus«, hvor vi kunne give vore egne og vore enker en billig eller vederlagsfri lejlighed. Dette savn bør afhjælpes.«

Og i 1941 i Odense:

»Vi har ikke engang et »Sagførernes hus«. Alle andre har råd til at tænke på deres gamle og deres enker.«

Ved sit 50-års sagførerjubilæum i 1933 skænkede *Axel Bang* »Den danske Sagførerforenings Understøttelsesfond« 10.000 kr. i kreditforeningsobligationer: »Det er mit ønske, at renterne tillægges en sagfører eller sagførerenke som årlig understøttelse, og at der ved uddelingen lægges vægt på, at den pågældende sagfører har vist interesse for sagførerstanden.

Skulle der blive rejst et »Sagførernes hus« med friboliger eller boliger til moderat leje for sagførere eller sagførerenker, ønsker jeg

legatet overført til brug ved opførelsen af et sådant hus eller til dets drift, i sidste fald dog således at kun renterne af kapitalen benyttes.«

Axel Bang døde i 1941 og oplevede ikke, at hans smukke og naturlige tanke blev ført ud i livet.

Men den 15. april 1948 mødtes otte sagførere på »Universitetscafeen« for at realisere *Axel Bangs* idé. De otte kolleger var et alsidigt udsnit af sagførerne i København, idet de repræsenterede Understøttelsesfondet, Kredsbestyrelsen, Sagførrådet, A/S Sagførernes auktioner og sagførerforeningerne af 1924 og 1937. Fem af disse, kendte kolleger, er døde: overretssagfører *Hans Madsen* (1950), overretssagfører *Otto Bing* (1951), højsteretssagfører *H. H. Bruun* (1954), overretssagfører *Niels Olesen* (1956) og højsteretssagfører *C. B. Henriques* (1957).

Den 15. april 1948 blev den selvejende institution »Sagførergården« stiftet. Den har til formål at skaffe ældre, værdige og trængende sagførere eller sagførerenker gode og billigst mulige boliger eller friboliger i København. De 8 sagførere, der forinden mødet havde samlet et grundfond på 63.500 kr., konstituerede sig som den første bestyrelse og valgte enstemmigt *C. B. Henriques* som formand. *C. B. Henriques* påtog sig formandshvervet med største glæde. – Jeg har så tit drøftet denne opgave med *Axel Bang*, sagde han.

Umiddelbart efter rettede *C. B. Henriques* i »Sagførerbladet« en manende appel til kollegerne:

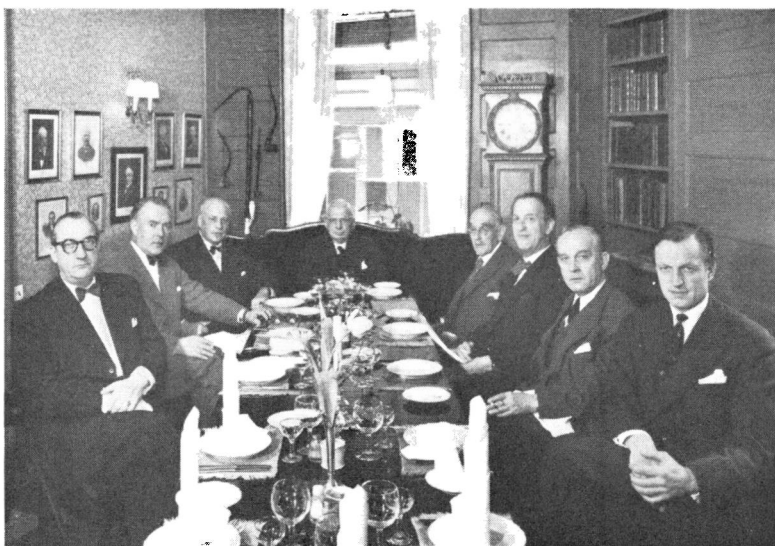
»Vi har så få kollegiale monumenter for sagførere. Her ville det blive et evigt monument, som altid for omverdenen ville stå som en institution, der bliver en pryd for sagførerstanden. Når andre erhverv har skabt et sådant hjem, har det altid i mine øjne højet disse erhverv og erhvervenes anseelse.

Allerede nu glæder det mig at kunne sige, at det tegner lyst, og jeg håber, at alle københavnske sagførere vil være med.«

C. B. Henriques fik ret. Det tegnede lyst. Den 20. juni 1950 erhvervede den selvejende institution ejendommen Nøjsomhedsvej 14-16-18-20-22 for en million kr. Ejendommen har 60 lejligheder. Der bor nu (1957) 3 ældre sagførere og 10 sagførerenker til reduceret husleje, også takket være tilskud fra legater, der helt eller delvist er knyttet til »Sagførergården«:

Sagførergården

Bestyrelsesmøde i »Sagførergården« den 15. 3. 1956, da C. B. Henriques havde 50-års jubilæum som højesteretssagfører

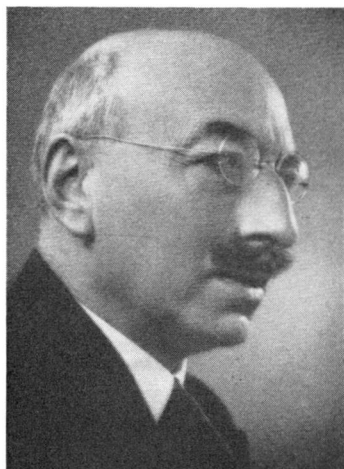
Fra venstre: Eigil Jensen, Axel H. Pedersen, F. Dragsted, C. B. Henriques, Niels Olesen, Erh. Fleisborg, Chr. Frederiksen og Ole Gangsted Rasmussen

Højesteretssagfører *C. B. Henriques* fødselsdagslegat (1950), overretssagfører *Niels Olesens* fødselsdagslegat (1951), landsretssagfører *Chr. Frederiksens* fødselsdagslegat (1952), overretssagfører *Erik Salomons* jubilæumslegat (1952) og landsretssagfører, dr. jur. *Axel H. Pedersens* fødselsdagslegat (1953).

Institutionens egenkapital udgør ved udgangen af 1957 ca. 350.000 kr.

Man valgte C. B. Henriques som den første formand for at få et bannermærke. Det blev mere end dette. Det blev en energisk og initiativrig formand, der aktivt har været med til at samle den betydelige kapital, og det var for ham et hjerteanliggende hver gang, der skulle træffes bestemmelse om, hvilken sagførerenske eller sagfører der skal tildeles en ledig lejlighed.

For nogle år siden blev »Sagførerergården« forevist for nogle kolleger fra provinsen. Vi besøgte sagførerenskerne, der udtalte deres

Otto Bing

Hans Madsen

H. H. Bruun

Niels Olesen

overstrømmende tilfredshed med at bo i de moderne lejligheder. En enkelt havde dog en alvorlig klage:

»Hr. højesteretssagfører Henriques, De er formand, er De ikke?«

»Jo,« kom det langsomt.

»Må jeg så have lov til at gøre Dem opmærksom på, at der her nede på grunden ved siden af leger en usandsynlig mængde børn« – talestrømmen blev mere og mere rivende – »der er måske hundrede, der er måske to hundrede eller tre hundrede. De råber, og de skriger, og de hujer, så det er næsten umuligt at være her i lejligheden om dagen. Tror De ikke, hr. højesteretssagfører, at der kunne gøres noget?«

C. B. Henriques havde under den rivende ordstrøm trukket en af stolene i spisestuen ud og havde sat sig.

– Jo, frue, vi har lige haft bestyrelsesmode. I aften skal alle børnene dræbes!

Vi har aldrig hørt fra den pågældende enke siden.

Jeg sidder i den lune sommeraften og drofter »Sagforergården«'s anliggender med C. B. Henriques. Jeg har mindet ham om denne episode. Der går et langt, varmt smil hen over hans ansigt.

Mindeplader i Sagforergården

DEN FASTE VOLDGIFTSRET

Walter Galenson, der er professor ved California Universitetet i Berkeley, skriver i indledningen til sin bog »The Danish System of Labour Relations« (1952):

»Det er ejendommeligt, at forholdet mellem arbejdsgiver og arbejdere i Danmark hidtil har været genstand for så ringe opmærksomhed i udlandet. I løbet af de sidste 50 år har danske arbejdsgivere og fagforeninger haft, hvad der med rette kan betegnes som det mest detaljerede og fuldstændige system for oprettelsen af kollektive overenskomster.«

Grundlaget herfor var »*Septemberforliget*« fra 1899, der blev resultatet af arbejdsgivernes og arbejderorganisationernes forhandlinger efter en ødelæggende arbejdskonflikt, og som med rette anses for arbejdsforholdenes grundlov. I »*Septemberforliget*« bestemtes det, at stridigheder skulle afgøres af en permanent voldgiftsdomstol. Da imidlertid en konflikt i 1908 truede med at udvikle sig til en stor-lock-out, foreslog et fællesudvalg, det såkaldte Augustudvalg, der var nedsat til overvejelse af, hvorledes langvarige arbejdskampe kunne undgås, at man oprettede »*Den faste Voldgiftsret*«. Den blev oprettet ved lov af 12. april 1910, der er afløst af loven af 4. oktober 1919. Den faste voldgiftsret består af en formand, 3 næstformænd og 6 ordinære dommere, hvoraf 3 er valgt af Dansk Arbejdsgiverforening og 3 af De samvirkende fagforbund. Voldgiftsretten er arbejdsmarkedets højesteret. Dens kendelser kan ikke påankes. Som voldgiftsrettens første formand valgtes dr. jur. *Carl Ussing*, der også havde været formand for det i 1908 nedsatte fællesudvalg om arbejdsstridigheder.

Umiddelbart efter lovens vedtagelse valgte Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse i sit møde den 28. april 1910 *C. B. Hen-*

riques som fast dommer. C. B. Henriques har deltaget i voldgiftsrettens afgørelser fra rettens oprettelse indtil 1943, da han nedlagde sit dommerhverv. En dommerperiode på 33 år, i hvilken der ialt blev indbragt 3406 sager, hvoraf der blev afsagt kendelse i 1160 sager, medens 1499 blev forligt i første retsmøde.

Arbejdsgiverforeningen oprettede i 1912 »Arbejdsgiverforeningens Voldgiftskommission« til at dømme i indbyrdes stridigheder mellem arbejdsgiverforeningens medlemmer. C. B. Henriques blev valgt som formand, og denne post beklædte han ligeledes til 1943. Stridigheder mellem medlemmer indeholder ofte personlige momenter, men »også her forstod C. B. Henriques ved sin autoritet og ved sin forståelse at bidrage til, at denne voldgiftsret kom til at virke efter sin hensigt.«

– 33 år – en menneskealder – som dommer i »Den faste Voldgiftsret«, og en omtrent lige så lang periode som formand for »Arbejdsgiverforeningens Voldgiftskommission« må være udtryk for en ganske særlig interesse?

– Ja, jeg blev straks uhyre interesseret og har altid været det, fordi jeg var med til at skabe grundlaget på dette vigtige område. Jeg lærte en masse mennesker at kende, jeg blev knyttet til Arbejdsgiverforeningen, som uden at kende mig den gang valgte mig til dommer. Jeg tror, at det var *Max Ballin*, som anbefalede mig. Jeg var jo få år i forvejen blevet højesteretssagfører. Min natur har altid været meget uafhængig, og ved den første generalforsamling i Arbejdsgiverforeningen, efter at jeg var blevet valgt, talte formanden, *Kaspar Rostrup*, for mig og udtrykte håbet om, at jeg ville vinde mange sager for Arbejdsgiverforeningen. Så stod *Alex. Foss*, den bedste type, jeg har kendt, øjeblikkelig op og sagde: »Næh, vi vil håbe, at højesteretssagfører C. B. Henriques afsiger rigtige og retfærdige domme.« Han var et mandfolk.

Jeg gav mig naturligvis til at studere arbejdsretten rent teoretisk på grundlag af den litteratur, der fandtes i Tyskland, Frankrig og Schweiz. Det var et særligt retsområde, som man i og for sig slet ikke kendte i Danmark. Vi stod på bar bund. Det var *Carl Ussing* og mig, der skabte hele den danske arbejdsret på grundlag af Septemberforliget. Naturligvis kendte *Ussing* og jeg næsten al den litteratur, der fandtes i udlandet, og vi benyttede den, hvor der var lejlighed til det, men det faktiske forhold er det, at arbejdsretten

er skabt herhjemme af »Den faste Voldgiftsret«'s kendelser fra den første dag, stykke for stykke, kendelse for kendelse.

Det er jo en blandet ret af jurister og fagfolk. Proceduren er ganske som efter retsplejeloven. Der procederes af meget øvede folk fra arbejdsgivernes og arbejdernes organisationer.

C. B. Henriques

Tegning af Hans Bendix

I virkeligheden har vi gennem årene grundlagt en hel arbejdsret, særpræget for Danmark, bygget op på praktiske juridiske kendelser, der har været foregangsregler for andre lande. Det har været en stor lykke, at afgørelserne kunne træffes på denne måde, medens stridighederne tidligere måtte afgøres ved kamp eller ved de almindelige domstole uden den faglige indsigt.

Alle har respekteret de afsagte domme. Der har naturligvis været tilfælde, hvor man har siddet dommene overhørig, men så er den dømte blevet pålagt en ny bod, og det er altid endt med, at dommen er blevet respekteret.

Det er underligt at se på udviklingen på dette område. Det har været en af de mest tilfredsstillende gerninger, en jurist kan have.

Jeg tror iøvrigt, at det med rette kan siges, at domstolen har haft en stor indflydelse på organisationernes mænd og deres an-

skuelser. De har lært at se på sagerne som juridiske spørgsmål, og de har hørt hinandens anskuelser. Det har sikkert gjort dem mere moderate og har medført, at det blev lettere for dem at forstå hinanden. Modstående meninger læres her at kende på en objektiv måde.

Jeg vil tro, at fremtiden er sikret. I hvert fald må en ny institution skabes, hvis man ville ophæve »*Den faste Voldgiftsret*«. Et tomrum kan man ikke have her. Således som organisationerne nu står, kan »*Den faste Voldgiftsret*« ikke undværes.

Det tjener de to modstridende parter i arbejdslivet til den største ære, at de har skabt denne ret og fået den respekteret. Det viser en objektivitet, som man ikke kan prise højt nok.

– Det er jo desværre nu blevet så almindeligt, at voldgiftsdommere, f. eks. i boligretterne, opfatter sig som repræsentanter for den part, som har valgt dem, således at sagen procederes to gange, først af sagførerne og derefter af dommerne. Derimod har man indtrykket af, at De, der altid har hævdet sagføernes uafhængighed, lige fra Deres indtræden i *Den faste Voldgiftsret*, fastlagde den linie, at De ville domme sagligt og objektivt, ganske uden hensyn til, om resultatet var til fordel for arbejdsgiverne eller arbejderne?

– Ja, det er rigtigt, og den linie holdt jeg fast ved. Det gjorde et stærkt indtryk på arbejdernes repræsentanter i retten. Jeg opnåede det, som vel nok er ret enestående, at arbejderne valgte mig som sagfører i deres sager. Jeg førte mange sager for mange arbejderorganisationer mod arbejdsgiverne. Jeg holdt den linie, at jeg ikke kunne møde i en sag, hvor modparten var medlem af Arbejdsgiverforeningen, fordi jeg var dens sagfører.

Det var i hvert tilfælde et bevis på, hvor uafhængig en dommer var, og tillige på, at Arbejdsgiverforeningen var indforstået med, at jeg ønskede at være uafhængig af alle interesser.

– Den første formand, daværende overretsassessor, senere nationalbankdirektør, dr. jur. *Carl Ussing*, ledede fra den første dag »*Den faste Voldgiftsret*« på en så fremragende måde, at hans indsats på dette social-retlige område – hans betydningsfuldeste livsværk – er anerkendt af alle.

Hvad er Deres bedømmelse af dr. jur. *Ussing* som en af de dommere, der har arbejdet sammen med ham i mange år?

– *Ussing* var fremragende til at skrive domme og til at forme læresætninger, grundsætninger i dommene. Nu er det jo blevet meget lettere, fordi man kan henholde sig til alle tidligere afgørelser. *Ussing* var den, der gav Septemberforliget sin virkelige betydning. Det var en nydelse at høre *Ussing* votere, og han var meget myndig i sin ledelse af voldgiftsretten, en fremragende dommer. Der kunne aldrig have været skabt en voldgiftsret af så stor betydning, uden at *Ussing* havde været den drivende, den ledende kraft. *Ussing* betragtede Septemberforliget som et spind af interesser, der afbalancerer hinanden. En maske tabt, og det hele spind kan løbe op.

– Når De lader disse 33 år passere revy i Deres tanker, må det være et overordentlig righoldigt og interessant portrætgalleri, De kan tænke tilbage på?

– Ja, unægteligt. Lad mig først og fremmest nævne højesteretsdommer, dr. jur. *Erland Tybjerg*.

Højesteretsdommerne træder ikke i deres egenskab af dommere frem for offentligheden. Alle – også udenfor dommernes kreds – vidste imidlertid, at dr. jur. *Erland Tybjerg* var fremragende som dommer. Hans væsen var beskedent og tilbageholdende, nærmest generet, og han gjorde så lidt af sig selv som blot muligt. Jeg ved ikke, hvorledes det er gået til, men jeg peger herpå, fordi det viste sig, at trods al dommertilbagetrukkethed, trods al beskedenhed og angst for ydre fremtræden, er der noget, der har lyst over denne mand og har vist ham, selv for dem, der flygtigt kendte ham, som en fremragende, ypperlig dommertype, hvis minde vil leve. Der er noget smukt i, at det indre, når det er virkeligt lødigt, ikke kan skjules af den ydre beskedenhed, men virker dobbelt lødigt på denne baggrund.

Har man haft den lykke i en lang række år at arbejde sammen med *Tybjerg* som dommer i Den faste Voldgiftsret, hvis formand han jo var i en række år, lærte man af personlig erfaring, at der blev skønnet rigtigt om ham som dommer. Ordene om en mand, at han var en retsindig dommer, rummer for mig intet begreb, fordi det sidste ord overhovedet må indbefatte det første, hvis man da ved, hvad en dommer er. Det er andre egenskaber, der gør en dommer fremragende, og også disse besad *Tybjerg*. Det er jo ikke nok at have den juridiske indsigt, bygget op af den juridiske viden-

skab. Det er grundlaget, og denne indsigt besad *Tybjerg* fremfor nogen. Men det er ikke nok. Det afgørende er det juridiske instinkt. Først dette gør det videnskabelige brugbart ved en dommerafgørelse. Instinktet renser det videnskabelige for omsvøb og slagger, det rammer i den konkrete kerne, hvor videnskaben forsigtig må prøve sig frem. Og her var det, at *Tybjergs* åndelige evner var så fremragende. Hans tanke var klar, og den slog sikkert ned på det, det kom an på. Alt det uvæsentlige var som blæst bort, når han voterede. Her udfoldede sig hans fine ironi, hans dejlige usnobbethed og hans skarpe blik ved bedømmelsen af menneskene. Han lå aldrig på maven for den nu alt beherskende sagkundskab, som snart reducerer dommerne til at verificere sagkyndige erklæringer og revisionsberetninger. Tværtimod så han, at de også var farvede – ubevidst – i dens interesse, de talte. Han så dommerens opgave i også her overlegent at være på sin post og nå til egen vurdering.

Hans ironi var mild, som til syvende og sidst mildhed uden blødsødenhed – dommerens ypperste egenskab – prægede ham.

Blandt arbejderorganisationernes repræsentanter i voldgiftsretten kom jeg til at stå *I. A. Hansen* nær. Han lærte efterhånden at dømme rigtigt og objektivt, uden ensidigt at tage hensyn til arbejderne interesse. I begyndelsen mente både arbejdere og arbejdsgivere, at deres stemmeafgivning skulle baseres på egne interesser. Men efterhånden lærte de at dømme som ganske uvildige dommere.

Johs. Kjærbøl var en meget dygtig dommer, og han var absolut upartisk. Han har altid sagt, at han har lært meget af vort samarbejde. Det var nu ikke så underligt, at både *Kjærbøl* og andre af arbejderorganisationernes repræsentanter lærte en del af mig, fordi de godt kunne lide, at jeg gik løs på en arbejdsgiver, når jeg mente, at han havde uret. Det var de ikke vant til at se, at en dommer var objektiv og sagde sin mening ganske uafhængig af, hvem der havde valgt ham. De respekterede mine afgørelser, det må jeg sige, næsten mere end formandens. Formandens votering kom jo bag efter, og så tænkte de altid: han udligner. Med mig havde de på fornemmelsen: han siger ikke andet, end hvad han mener.

Lyngsø satte jeg megen pris på, fordi han var en personlighed. Han var meget lidt afholdt på grund af sit arbejde for Arbejdsmandsforbundet. Han var slet ikke afholdt blandt fagforeningerne.

Den faste Voldgiftsret 1935

Fra venstre: Martin Petersen, C. B. Henriques, Jøls, Kjarbøl, sekretær Steincke, V. Topsøe-Jensen, Otto Meyer, V. Buhl og Einar Jørgensen
 På væggen et maleri af Carl Using

Han havde sat sig den opgave at få de dårligt stillede arbejdsmænd hævet op til samme niveau som fagforeningerne. Derved kom han ofte i modstrid med fagforeningsfolkene, som holdt på, at de faglærte arbejdere havde en privilegeret stilling overfor arbejdsmændene. Han var en meget følsom natur, men han var ikke bange for at stikke et eller andet ud, når det gjaldt om at nå et resultat. Men han var følsom og meget klog.

Vi havde engang afsagt en kendelse, som gik ud på, at det var ulovlig sympatistrejke, når danske havnearbejdere støttede havnearbejderne i Finland. Vi anerkendte kun sympatistrejke ved lovlige strejker, og vi var ikke i stand til at bedømme, om de finske havnearbejders strejke var lovlig eller ikke. Lyngsie blev rasende. Han deltog ikke i voteringen. Han skrev nogle artikler i »Social-Demokraten«, hvor han nærmest beskyldte Voldgiftsrettens medlemmer for at være bestukne af Finnerne. Det var typisk for ham. Voldgiftsrettens formand, højesteretsdommer *Topsøe-Jensen*, ringede til mig:

- Det kan vi jo ikke tage – jeg er højesteretsdommer.
- Så indkald til et møde uden *Lyngsie*, hvor vi kan tale om det.

Så blev der berammet et møde uden *Lyngsie*. Arbejderne var lige så ophidsede som arbejdsgiverne. De stod nu engang noget fjendtlig overfor *Lyngsie*. Vi blev så enige om, at vi skulle have et møde med *Lyngsie*, og han skulle give en undskyldning. Denne undskyldning skulle jeg og overretssagfører *Oskar Johansen* – han var dengang arbejderne sagfører – formulere. *Lyngsie* kom til mødet i retten. Jeg sad ved siden af ham.

Så siger *Lyngsie*: Hvad fanden er vi kaldt til møde om?

- Det er Dem *Lyngsie*, det er Deres artikler.
- Så, er det det?
- Ja, det er det, der er i vejen.

Så begyndte *Topsøe-Jensen*, meget nervøst, at redegøre for, at mødet var indkaldt i anledning af de artikler, som han havde skrevet i »Social-Demokraten«, hvori han nærmest havde beskyldt retten for at være bestukket.

Så siger *Lyngsie*: Er det en artikel, hvor jeg har beskyldt voldgiftsretten for at være bestukket?

- Ja.
- Det må dementeres, det må øjeblikkelig dementeres.

Den faste Voldgiftsrets afskedsfest for formanden, dr. jur. Carl Ussing, den 7. december 1920 på Københavns rådhus.

1. række fra venstre: C. B. Henriques, forretningsfører I. A. Hausen, rådmand Gustav Philipsen, sekretær Steincke, dr. jur. Carl Ussing, højesteretsdommer Erland Tybjerg, forretningsfører M. C. Lyngsie, snedkermester Chr. Christensen.

2. række fra venstre: Folketingsmand J. Chr. Jensen, forretningsfører Vilh. Nygaard, (bagved rækken: landsdommer Poul Hansen) fortsat: overretssagfører Oskar Johansen, højesteretssagfører Esbern Trolle, forretningsfører Alfred Christensen, ingeniør Einar Jørgensen, direktør Max Ballin, bogtrykker H. Langkjær.

3. række fra venstre: Højesteretssagfører C. L. David, direktør S. Agerholm, forretningsfører Martin Petersen, direktør Hjalmar Elmquist, fabrikant Otto Meyer, landstingsmand Martin Olsen, muremester A. Andersen, Nyborg.

– Ja, det er det, vi vil.

– Ja, det er klart, sagde *Lyngsie*, det må ikke på nogen måde blive opfattet på den måde.

Vi var alle paf.

Nu var det jo ham, der forlangte artiklen dementeret. Så lod vi, som om vi ikke havde skrevet undskyldningen. Formanden sagde:

– Vil De ikke gå ud sammen med Henriques og formulere det.

– Jo, sagde *Lyngsie*, det skal være skarpt, det må ikke stå således, det må dementeres!

Det var ham selv, der havde skrevet artiklen. –

Da vi gik ud, hviskede han til mig:

– *Henriques*, det bliver vel ikke for skarpt?

– Nej, det skal jeg nok sørge for.

Så læste jeg udkastet op, og han fandt, det var udmærket. Da vi kom ind, læste jeg udkastet op igen.

– Er De enig i det? spurgte formanden.

– Der står også, at jeg har fornærmet sekretæren; har jeg også fornærmet ham? spurgte *Lyngsie*.

Så sagde jeg: Ja, De nævnte også sekretæren.

– Nåh, så skal han også med.

Fuldkommen rolig og overlegen tog *Lyngsie* situationen. Vi var alle sammen de underlegne. Det var ham, der krævede et dementi af en artikel, han selv havde skrevet. Man kunne ikke stå for ham.

Engang faldt han i søvn, han havde jo så mange møder om aftenen, og han hørte ikke et eneste ord af proceduren, men vågnede op, da proceduren var forbi. Så går parterne jo ud, og så vågnede han. Der blev altid valgt et medlem af Voldgiftsretten, der skulle begynde voteringen. Tilfældigvis siger formanden:

– Herr *Lyngsie*, vil De ikke begynde?

Han havde ikke hørt et ord af proceduren.

Lyngsie svarede:

– Ja, jeg må nu sige, at det forekommer mig, at denne sag er så juridisk indviklet, at det var heldigt, om en af juristerne ville begynde at votere. Sådan var han. Midt under en procedure kunne han hviske til mig:

– *Henriques*, har De – så nævnede han en eller anden plante – den i Deres have?

– Næh, det har jeg ikke.

– Så kommer jeg op med den.

Lyngsie bad mig føre en meget vigtig sag for Dansk Arbejdsmandsforbund. Det drejede sig, såvidt jeg husker, om en havnestrejke. *Lyngsie* ringede 4–5 dage, før sagen skulle procederes, og bad om en samtale. Jeg havde ikke tidligere talt med ham om sagen. Jeg sagde så til mine fuldmægtige, I skal komme ind og høre *Lyngsie*, han er et juridisk klogt hoved. *Lyngsie* kom, tog sin frakke og sin hat af. Han kom ind, og der sad to fuldmægtige for at høre på ham. Han satte sig i stolen:

– *Henriques*, vi skal jo have denne sag for om et par dage.

– Ja.

– Ved De, at det er en meget vigtig sag for Arbejdsmandsforbundet.

– Ja, det ved jeg godt.

– Ja, så behøver jeg jo ikke at sige mere.

Så gik han. Det var en kolossal tillid, han viste mig. Han sagde ikke: sagen drejer sig om det og det. Ikke et ord. Kun: nåh, så farvel. – Så tog han sin frakke og hat på igen og gik.

*To tidligere dommere i Den faste Voldgiftsret:
C. B. Henriques og boligminister Johs. Kjærbo. 1956*

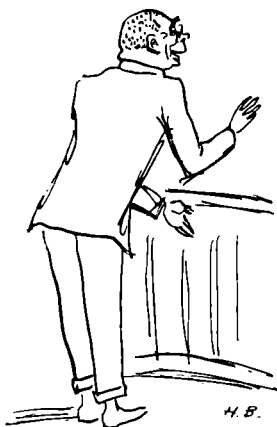
Chr. Bolignød hørte til de fornuftige dommere. Han havde realitetssans. Han hørte ikke til de dommere, som på forhånd var indstillet på, at arbejderne skal have det, arbejdsgiverne det. Han var en klog mand og en meget behagelig mand, som jeg altid godt har kunnet lide. Han talte om alle sine byggerier, om Axelborg og mange andre, men ikke sådan, at jeg kan huske det.

– Når arbejdsretten efterhånden er udskilt som en særlig disciplin indenfor den juridiske videnskab, er det vel i kraft af både den økonomiske og samfundsmæssige betydning, som arbejdsretten har fået, og vel også som et tegn på udviklingen i den moderne ret?

– Ja, utvivlsomt. Begyndelsen blev gjort af *Hjalmar Elmquist*, der skrev »Den kollektive Arbejdsoverenskomst som retligt Problem«. Denne bog havde i sin tid stor betydning for os jurister i Voldgiftsretten. Elmquist fik i 1918 *Anders Sandøe Ørsted*s prismedaille for sit arbejde.

– Professor, dr. jur. *Knud Illum* har gjort en fremragende indsats med sin bog »Den kollektive Arbejdsret«, der kom i 1939, og som nu er kommet i 2. udgave. De skrev en anmeldelse af den?

– Ja, det er en fortrinlig bog. *Illum* har med en grundig gennemført systematik, som er beundringsværdig, bygget den eksisterende arbejdsret op, hovedsagelig på Den faste Voldgiftsrets praksis. Man vidste, at der ved de afgørelser, der baseres på Septemberforliget 1899, var skabt en arbejdsret ved Voldgiftsrettens kendelser, men man fik først blikket op for dens betydning ved at se det ordnet og samlet i professor *Illum*s bog.

MOSAISK TROSSAMFUND

– Da jeg i 1905 kom ind i repræsentantskabet efter den fremragende sagfører, etatsråd *Ludvig Simonsen*, bestod det af seks ældre herrer. De havde deres sæde der, ikke fordi de var valgt ind hver for sig på et program, men fordi de var jøder og ansete borgere i det store samfund. Det var deres kvalifikation til at blive repræsentant, og når de gik ind i repræsentantskabet, var det, fordi de var jøder, ikke fordi de nærede nogen ganske særlig interesse for jødedommen, for jødisk kultur, religion eller historie. Men de var ansete i det danske samfund, de beklædte fremtrædende stillinger, man valgte dem dengang udelukkende af den grund, og de trådte ind, fordi de var jøder af gamle slægter i Danmark.

Formand var Landmandsbankens almægtige direktør *Isak Glückstadt*, ved siden af *Tietgen* en af datidens største personligheder i landet, en mand med en uhyre indflydelse. Der sad også den ansete købmand *Lachmann*, veksellerer *Adolph Levin*, der var en betydelig børsmand, og når man opfordrede mig til at træde ind, skyldtes det, at jeg tilhørte en respekteret slægt, der kan føre stamtavlen tilbage til købmand *Bendix Moses Henriques*, født i Nakskov i 1725. Jeg husker, at få dage efter min indvælgelse mødte min moder på gaden en dame, der standsede hende og gratulerede til min nye værdighed: »Ja, det er morsomt for min søn, at han er blevet højesteretssagfører,« sagde min mor. »Nåh, det var ikke så meget det, jeg tænkte på,« lød svaret, »men Deres søn er jo blevet repræsentant.«

Menigheden var dengang på 4–5000 medlemmer, altså lige så mange som i en mindre provinsby, og dem sad vi seks agtværdige herrer og dirigerede. Det tog tid, og det var morsomt og interessant. Måske var der noget Dickensk over disse seks, men vi gjorde

gavn, og vi hjalp vore nødlidende adskilligt flottere, end fattigvæsenet kunne have hjulpet dem. Vel måtte vi følge de gældende regler og takster, men når det tiltrængtes, gav vi »ekstraordinær hjælp«, og vi havde altid legaterne at ty til. Når nogle af disse fattige søgte om dansk indfødsret, var vi sjældent bange for at eftergive fattighjælpen. Vi sad stille, roligt og værdigt, og man følte sig som en mægtig mand. Fattigvæsenet var dengang noget ganske andet end den nuværende socialhjælp. Vi beskæftigede os med indfødsret og ægteskabssager.

Nu vil man sikkert spørge, hvilke relationer vi i repræsentantskabet havde til den øvrige menighed. Svaret er let at give: ingen. Det var der ingen grund til, og ingen fandt det nødvendigt. Vi gjorde arbejdet, og medlemmerne af trossamfundet blandede sig aldrig i det. Efterhånden begyndte de sociale reformer at gøre sig gældende, og da den egentlige socialreform blev indført, måtte den gamle fattighjælp ophøre, men det skete først, da jeg havde siddet mange år i repræsentantskabet.

De religiøse problemer spillede ingen større rolle for os. Det kunne præsten og forstanderskabet klare, men repræsentantskabet lyttede til de religiøse spørgsmål, der kom op, uden at blande sig i dem, med mindre forstanderne var uenige, eller de tangerede borgerlige spørgsmål. Vi mente, at vi blot skulle sørge for, at gudstjenesten blev holdt i den eengang fastsatte form. Det gik af sig selv. Iøvrigt kunne vi repræsentanter selvfølgelig diskutere alle mulige spørgsmål, og det i al fordragelighed, og inderst inde var vi alle lidt bange for den store bankdirektør, vi havde til formand.

Vi måtte være sparsommelige i det gamle repræsentantskab. Budgettet var på 70.000 kr., så vi måtte se på skillingen, men tiden bør ikke foragtes, selvom den indtager en beskedent plads i historien og var så begivenhedsfattig. Det var tider, der var værd at leve i, men de gik i graven i 1914, og efter den tid er det jo blevet anderledes med repræsentanter, delegeretforsamlinger og meget andet. Jeg har set forandringerne, jeg var repræsentant til 1945!

– De nævner året 1914, da den første verdenskrig begyndte, men det var som formand for Mosaik Trossamfund allerede fra 1930, at De oplevede besættelsen den 9. april 1940, hvor det jo på forhånd stod klart, sørgeligt klart, hvad de nazistiske raceteorier

havde til formål. Og det var som formand, De oplevede den 29. august 1943, den skelsættende dag, hvor De selv blev arresteret.

– Ja, det skete kl. 2 om natten i mit hjem i Skodsborg. Mens jeg lå og sov, trådte en uniformeret person, der var ledsaget af to

C. B. Henriques
Tegning af Otto C.

stærktbevæbnede soldater ind i mit værelse og tændte lyset. Han forlangte, at jeg skulle følge med.

– Nej, sagde jeg, jeg må iøvrigt stadig beundre min egen ro, jeg forstår slet ikke, hvorfra jeg fik den.

– Det er den tyske værnemagt. De skal følge med.

– Jeg modtager ikke ordrer fra den tyske værnemagt, men fra den danske konge.

– Den danske konge har abdiceret.

– Har han abdiceret?

– Ja. Vi har overtaget magten her i landet.

– Jeg står ikke op, undtagen de to soldater sætter de revolvere, som de retter imod mig, ned.

Revolverne blev sat på plads. Så stod jeg op. Jeg fik egentlig ikke tid til at klæde mig rigtig på. Jeg blev vred, og så sagde jeg:

– Hvad bilder De Dem egentlig ind? De kommer her ind i mit hus og arresterer mig uden at sige det mindste til mine søskende, som bor her i huset. Hvad tror De, mine søskende vil sige i morgen tidlig? Jeg kunne mærke, at det var en mand, man skulle kommandere: De har at gå ind til alle mine søskende og underrette Dem om, at jeg er blevet arresteret.

Det gjorde de så, og mine søskende blev rasende. De protesterede mod arrestationen. De gik også ind i min broders værelse, og da de havde været der, sagde en af dem:

– Undskyld, jeg spørger Dem, men det er vel den rigtige, vi har arresteret?

– Han var bange for, at det var min broder, de havde arresteret i stedet for mig, nu ville de overbevise sig om, at det var den rigtige, de arresterede. Nu havde jeg på en måde magten over denne fyr, og så sagde jeg til ham:

– Hvad er De egentlig for et menneske? De taler jo dansk. Hvem er De?

– Ja, jeg er slesviger.

– Nå, De er hjemmetysker.

– Jamen, jeg er gået i tysk tjeneste.

– Ja, det gør det ikke bedre, men jeg vil bare vide, hvem De er.

De vidste egentlig ikke, hvad de skulle sige, da de kørte ind til byen med mig i bil. Det øsregnede, og så er der jo heller ikke særlig yndigt i Skodsborg på den tid af natten i sådan et vejr. Men den ene af dem sagde:

– Her er smukt i Skodsborg.

– Ja, men det må De vente med at sige til en anden lejlighed.

Jeg syntes, at det så rædselsfuldt ud det hele, øsregn og bælgmørke, og så den situation.

– Hvor fører De mig egentlig hen? Er det til Vestre Fængsel? Der har jeg mange bekendte.

– Vi arresterer Dem ikke som fange i den forstand. Vi kører Dem til Ingeniørhuset.

– De kan da ikke køre mig til Ingeniørhuset, det er jo ikke Deres hus.

– Vi har taget det.

– Så nåede vi Ingeniørhuset. Jeg blev vist ind i en stor sal, hvor

to tyske soldater stod vagt, bevæbnet til tænderne. Ellers var der ingen andre end mig. Jeg forstod ikke et ord. Den tanke for igennem mig, at jeg var blevet arresteret, fordi jeg var formand for menigheden.

Lidt efter kom en anden, som også var arresteret. Det var en kaptajn, som havde skrevet nogle artikler, hvor han påviste, at tyskerne ville tabe krigen. Han blev senere skudt, medens jeg var i Sverige.

– Jeg forstår ikke, hvad vi to skal her ganske alene. Måske vil de skyde os? sagde jeg.

– Ja, hvad skal vi gøre? Jeg har kone og børn.

Pludselig siger en af de tyske soldater:

– Gu' vil de ikke skyde Dem!

– Hvad, De taler dansk?

– Ja, jeg er sgu' ligeså god en dansker, som De er. Jeg er født tysker, men jeg har ikke fået indfødsret, og nu er jeg altså tvunget i tysk militærtjeneste. Vi har fået ordrer til at behandle Dem som gentlemen. Selvfølgelig skal De ikke skydes.

– Ja, det er jo egentlig meget behageligt, men hvem er De da?

– Jeg har været maskinarbejder hos Burmeister & Wain i over 20 år, men jeg har desværre aldrig tænkt på at få indfødsret.

– Så vær dog lidt forsigtig.

Så siger den anden tyske soldat:

– Det behøver han nu ikke at være, for jeg er på samme hold, jeg er direktør, og det er gået mig på samme måde. Vi skal behandle Dem så godt, som det er muligt for os.

– Ja, pas nu på, vær nu forsigtig.

De sørgede for frokost til os begge to og behandlede os overordentlig elskværdigt i enhver henseende. Så kom der en tysk officer for at inspicere arrestanterne. Det eneste han foretog sig, var at sige til de to tyske soldater: De står for nær på. De to menige soldater trak sig noget tilbage fra os, og jeg kan endnu huske, at da officeren gik, og da han vendte ryggen til, så rakte de begge næse ad ham. Det var vore vogtere!

Da jeg havde talt lidt med den ene af de tyske soldater, som var direktør, sagde jeg til ham:

– Hvis vi overlever dette her, så skal vi spise middag sammen her i Ingeniørhuset.

– Ja, det glæder jeg mig til.

Så sagde den anden, maskinarbejderen fra Burmeister & Wain:

– Så skal jeg være med.

– Ja, men det er en betingelse, at ingen af Dem møder i tysk uniform.

Maskinarbejderen fra Burmeister & Wain fik jeg senere lejlighed til at gøre en tjeneste. Da krigen var slut, og jeg var kommet hjem fra Sverige, ringede han en dag og spurgte mig, om jeg kunne huske en soldat, der havde stået vagt over mig i Ingeniørhuset.

– Jeg måtte også flygte.

– Det undrer mig ikke, sagde jeg, De var enestående dristig.

Han var også flygtet til Sverige, og nu ville han have indfødsret, og det hjalp jeg ham med. Det gik meget nemt, fordi politiet støttede andragendet stærkt.

Ud på aftenen kom der en officer, der meddelte os, at vi begge skulle føres ud til Alsgades skole. Vi blev kørt derud i bil. Da chaufføren lukkede døren op, sagde han på tysk til mig, at det var ham, der havde haft den ære at køre mig fra Skodsborg til Ingeniørhuset. Når man nu tænker sig, at jeg var blevet arresteret i Skodsborg om natten, må man jo sige, at det er en ejendommelig form for tysk mentalitet. Jeg svarede ikke.

Da vi kom ud på Alsgades Skole, tilbød den ene af mine vagtposter – direktøren – mig at skaffe en telefonforbindelse. Jeg bad ham prøve mit hjem i Skodsborg, men telefonledningerne var afskåret. Så prøvede vi Hellerup. Der fik jeg fat i landsretssagfører *Tobiesens* kone. Jeg fortalte hende, at jeg var arresteret og spurgte, om hun vidste, hvorvidt der var andre, der var arresteret. Hun oplyste mig om, at der var mange, som havde lidt samme skæbne.

– Jeg har det godt, og der er ellers ikke noget. Jeg må ikke sige, hvor jeg er. Det kan nemt skade en anden.

Jeg spurgte bagefter den tyske soldat, altså ham, der var direktør, om jeg ikke kunne honorere ham på en eller anden måde. Det var udelukket.

På Alsgades skole var en af de første, jeg mødte, *Else Skouboe*; da hun så mig, sagde hun:

– Kan De forstå, hvorfor jeg er blevet arresteret?

– Næh, det kan jeg ærlig talt ikke. Men her må da være noget for Dem at studere.

Så fik jeg øje på *Henrik Bentzon*. Han forbavsede mig ved at fortælle, at han ikke var arresteret, men han havde blot fulgt med Else Skouboe.

Vi blev kommanderet ovenpå i 2 mægtige rum, hvor vi skulle sove. Foran mig gik *Henrik Bentzon*. Selvfølgelig skulle vi kontrolleres af tyskerne, der havde navnene på alle dem, der var arresteret.

– Wir können Ihren Namen hier nicht finden, sagde de til *Henrik Bentzon*.

– Næh, jeg er her som gæst.

Næste morgen spurgte jeg ham:

– Vil De blive her?

– Nej, dette her holder jeg kun ud en nat. Nu går jeg.

Det var jo helt vanvittigt. Han kunne jo gå. Jeg husker stadigvæk hans bemærkning: Jeg er her som gæst!

Jeg sad i ganske kort tid på Alsgades skole. Jeg havde naturligvis fået et chock, da jeg blev vækket kl. 2 om natten i mit hjem i Skodsborg. Vandladningen var gået i stå. Det var frygteligt. Men professor *Warburg* var også arresteret, og jeg henvendte mig derfor til ham. Han ledsagede mig ind til den tyske læge, der kendte professor Warburgs navn. Warburg talte ganske kort med ham og sagde, at jeg måtte på hospitalet.

– De må undersøge ham.

– Når De har sagt det, så er det i orden, professor.

– Jeg er jo arresteret, sagde Warburg.

Men jeg kom i hvert fald omgående på Frederiksberg Hospital, som tyskerne naturligvis også havde besat. Der blev jeg først behandlet af nogle unge læger, de var vist kun studenter. Og de kunne ikke klare det. Så kom der en overlæge. Studenterne fortalte ham, at jeg ikke var en værnepligtig tysker, men en af arresterterne fra Alsgades skole. Jeg blandede mig i samtalen:

– Når De spørger om, hvem jeg er, og hvorfor jeg er her, så kan jeg kun fortælle Dem, at det er tyskerne, der har taget mig.

Så behandlede han mig, han var såmænd meget flink.

– De sagde av, hvorfor gjorde De det? Det gjorde ikke ondt, for jeg rørte Dem jo ikke?

- Nej, men jeg er altid så forsigtig, at jeg siger av forinden.
Det tog han meget gemytligt.

Jeg havde det held, at den tyske soldat, der var sygepasser, var af den rigtige slags. Han fandt, at det var urimeligt, at jeg var arresteret, når jeg var en ældre mand og ovenikøbet syg.

- Sig mig, er De jøde?
- Ja, det er jeg.
- Ja, han trak på skuldrene, Hitler kan jo ikke lide jøderne.
- Nej, men De kan hilse ham fra mig og sige, at det er gensidig.

Det morede han sig meget over. Han sagde påny, at det var meningsløst, at jeg var arresteret. Jeg skulle frigives. Jeg har nok set tvivlende ud, for så sagde han:

- Jo, det er meningsløst. Jeg kan gøre alt. Jeg kan få Dem fri.

Der gik vel en times tid eller to, det kan jeg ikke huske, men det varede i hvert fald ikke ret længe, før der kom besked om, at jeg skulle tage mine ting med mig og komme op til den vagthavende officer.

Da jeg kom op til officeren, meddelte han mig straks, at jeg var fri.

- De siger, at jeg er fri, men så bliver jeg taget 2 eller 3 dage efter. Det vil jeg ikke.
- Jeg giver Dem mit æresord på, at De er fri. De kan gøre, hvad De vil, De kan gå, hvor De ønsker det.
- Det må være min sygepasser, der har hjulpet mig. Vil De hilse ham fra mig og sige, at jeg er ham meget taknemlig.
- Han har kun gjort sin pligt.
- Kender De ikke mennesker, som ikke har gjort deres pligt?
- Jo. Jeg skal hilse ham fra Dem. Jeg skal sige det til ham.

Jeg var fri, jeg var fuldstændig fri. Jeg kom ud, men de andre, der var arresteret, blev senere bragt til Horserød-lejren. Men den tyske soldat, sygepasseren, så jeg ikke siden.

– Det er efterhånden blevet bekendt, og statsminister *H. C. Hansen* sagde det iøvrigt også, da han talte ved statsminister *Hans Hedtofts* bisættelse den 6. februar 1955, at De var den, som først fik underretning om, at nazisterne ville påbegynde jødeforfølgelsen herhjemme.

- Ja.
- Hvem kom til Dem dengang?

– Jeg var jo formand for menigheden, for Mosaisk Trossamfund. Det var frygteligt. Jeg havde ført den politik, som de andre fulgte, at vi skulle passe på ikke at gøre nogetssomhelst, der kunne give tyskerne noget påskud, for det ville skade regeringen og alle andre. Derfor fulgte jeg den linie konsekvent. Når folk kom til mig og sagde: Vi er bange. Hvad skal vi gøre? De vil forfølge os! Så sagde jeg altid: Hold jer rolige! Gør ingen forandringer i jeres pengesager! Det kunne jo tænkes, at det ville gå ud over deres venner, og man vidste jo heller ikke, om tyskerne ville røve pengene. Lev ganske, som I lever nu, og gør intetssomhelst, fordi enhver anden ting vil opfordre til modforanstaltninger, og det skader den danske regering, som har vanskeligheder nok.

Og den linie fulgte man. Jeg havde mange emigranter, som var flygtet fra Tyskland, og som de kunne forfølge. Dem fik jeg også rolige, men de var naturligvis forfærdelig angste. Men det gik; der var ingen, der rorte nogen. Man forsøgte fra tysk side at få lister over disse emigranter. Justitsministeriet måtte på tyskernes forlangende sende to betjente op i menighedskontoret for at få en liste over emigranterne. Jeg blev kaldt derover.

– Har vi nogle lister over emigranterne?

– Vi har nogle, der er udfærdiget for år tilbage. De viser ikke spor. Når de forlanger det, så kan de få dem, vi har, men det er nogle gamle lister.

Så sagde betjentene:

– Det er godt nok.

De var på vor side. De fik disse lister, som ikke sagde nogetssomhelst. Og der blev ro over det hele.

Men så begyndte rygterne jo at komme, rygterne om, at de ville forfølge jøderne og deportere dem og alt det der. Nogle begyndte allerede at flygte, men jeg holdt linien. Rygterne blev imidlertid alvorligere, og så gik jeg op til direktor *Svenningsen* i Udenrigsministeriet.

– De kender min politik, og De ved, hvad vi gør, men kan jeg blive ved med rolig samvittighed at sige til folk, bliv, hvor De nu er, og rør Dem nu ikke. Enhver handling kan føre til det ene og det andet. Kan jeg forsvare det?

– Ja, det kan De. De kan forsvare det, og det er den eneste mulige politik. Og jeg kan sige Dem, at jeg står i nær kontakt med

Best og de andre. Der er ikke nogen fare, så De skal følge den politik, De har.

Jeg tog derefter til kontoret. Der strømmede jo folk ind til mig, fordi rygterne gik. Skulle de flygte eller skulle de ikke? Jeg måtte altså give det råd: bliv bare her, hvor jeg bliver. Når jeg ikke er blevet arresteret – man ventede jo stadig, at formanden skulle blive det – så er der i hvert fald ro.

Biskop *Fuglsang-Damgaard* kom op til mig samme dag:

– Jeg kender alle disse rygter, men jeg kan sige Dem, at jeg har hørt fra kompetent side, at der er ingen fare.

– Jeg har selv fået det at vide, jeg tror det også. Han velsignede mig. Og senere, så begravede han jøder, der døde, på vores kirkegård.

Da vi holdt indvielsesfest, var han og den katolske biskop tilstede. De stod ved siden af mig. Efter at vi var kommet hjem, indviede vi jo synagogen igen. Da sagde jeg til ham:

– Nå, Deres velsignelse hjalp mig.

– Tror De nu også, det var den, svarede han.

Biskop *Fuglsang-Damgaard* fik imidlertid beroliget mig. Der var ikke noget, sagde han. Mange mennesker mødte på mit kontor samtidig med ham, og jeg beroligede dem. Det var frygteligt. Men jeg var forholdsvis rolig og tog hjem til Skodsborg.

Da jeg havde været hjemme i nogen tid, blev jeg en aften forespurgt telefonisk, om jeg kunne modtage et besøg af *Hedtoft* og nogle andre herrer, som ville komme ud til mig straks. Tak, der må være noget galt, tænkte jeg, men jeg var naturligvis villig til at modtage dem.

– Hvem kom så?

– *Hedtoft*, *H. C. Hansen* og ingeniør *Dedichen*, en svigersøn af *Brandes* ved »Politiken«. Han var nordmand, og han havde oplevet en hel del i Norge. De kom ud til mig i en politivogn eller falckvogn, det var jo under mørklægningen. De kom ind, og så sagde *Hedtoft*:

– Ja, vi kommer for at sige, at der bliver jødeforfølgelse på fredag eller lørdag, og jøderne vil blive sendt til Theresienstadt.

Nu var jeg lige præpareret fra Udenrigsministeriet og fra biskop *Fuglsang-Damgaard*.

– Ja, jeg ved jo disse rygter; jeg kender dem jo, man lever ikke

*C. B. Henriques og statsminister Hans Hedtoft i synagogen på 10-årsdagen
for tyskernes aktion i 1943*

i andet. Men jeg har fra kompetent side netop nu erfaret, at der ikke er nogen fare, og at det *er* rygter.

– Hvem har De talt med i Udenrigsministeriet, De kan ikke vide noget om det, vi ved.

– Ja, så ved jeg ikke, hvorledes De kan forklare mig, hvordan De ved det?

Og så forklarede Hedtoft mig – han var jo en meget varmhjertet mand, han var så ophidset over alt det her – hvorfra de havde deres efterretninger, igennem denne berømte *Duckwitz*. Jeg kunne mærke både på *Hedtoft* og på *H. C. Hansen*, at det var alvor. Det var et hårdt slag, for nu havde jeg forberedt mig på helt den modsatte linie.

– Ja, når det er sådan, som De siger, så giv mig endnu et bevis på det.

– Ja, vi har sagt til *Duckwitz*: Er det også meningen, at C. B. Henriques skal sendes til Theresienstadt?

– Nej, han skal sendes til Wien.

De må forstå, at dette er alvor. Og De må skjule Dem.

Så sagde *Dedichen*: De må på hospitalet, den form anvendes jo ofte i Norge. De må sende Deres søskende væk. Og De må gøre, hvad De kan for at underrette andre.

Statsminister *H. C. Hansen* har senere fortalt, at da de var på vej ud til bilen, stod der ved havelågen nogle gamle damer, der i en truende tone sagde: De har vel ikke gjort den gamle mand noget?

Jeg husker endnu, at jeg kunne sove den nat. Det forbavser mig den dag i dag. Jeg måtte først underrette mine søskende. De skulle flygte til Jyderup, hvor jeg kendte værten. Og så skulle jeg selv flygte; det tog jeg nu roligere, for jeg kunne jo komme på et hospital. Men denne frygtelige fornemmelse af at skulle underrette familie og alle jøder. Jeg begyndte allerede, da jeg kom til jernbanestationen om morgenen med at underrette alle dem, som boede der i omegnen. Derefter kaldte jeg så mange repræsentanter sammen, som jeg kunne. Den tragiske nyhed var allerede spredt ud, delvis da. Der havde vist været gudstjeneste i menigheden, og her blev det proklameret. Men også på andre måder blev der givet underretning. Vi reddede næsten alle jøderne.

Da jeg kom hjem, havde jeg en frygtelig nat. Næste dag gik

jeg naturligvis op til direktør *Svenningsen* og underrettede ham om situationen.

– Det siger De ikke.

– Jo. Jeg kan blot ikke forstå, at De ikke har spioner, når tyskerne har det.

– Jeg kan nu ikke forstå det, fordi det er ikke længere siden end i går, at jeg talte med den og den.

Det viste sig jo også senere, at adskillige ledende tyskere her i landet var imod aktionen mod jøderne. Best har utvivlsomt underrettet Duckwitz, for at han skulle lade det gå videre. Han vidste jo godt, at han stod i forbindelse med Hedtoft og andre modstandsfolk. Da jeg havde underrettet *Svenningsen*, sagde han, at han ville kalde alle departementscheferne sammen til et møde. Det er forfærdeligt, sagde han.

Da jeg kom hjem på kontoret, kom der bud fra den svenske gesandt *Dardel*, der bad mig komme straks. Gesandten kunne ikke telefonere, det turde man jo ikke dengang. Jeg gik øjeblikkelig ned til gesandtskabet, og jeg kunne se, at der var gestapospioner udenfor. De så mig gå derop. Gesandten fortalte mig, at han var underrettet om aktionen fra den svenske militærattaché i Berlin.

– Jeg har allerede fået underretning af *Hedtoft* og *H. C. Hansen*.

– Det var godt. Jeg vil sige til Dem, at Sverige er åbent. De flygter jo alle til Sverige, og De skal også selv flygte til Sverige.

– Næh tak, jeg kan ikke flygte, jeg må blive for at se, hvordan det går.

– Jamen, jeg må sige Dem en ting yderligere, hvad jeg også ved, De skal til Wien.

– Jeg har hørt det allerede, men jeg forstår det ikke. Hvorfor skal jeg til Wien? Det er ganske vist en meget smuk by, men på den måde vil jeg nu ikke dertil.

Så skulle jeg lade mig indlægge på hospital. Det var ikke nemt. Det kunne jeg straks se. Overlæge *Knudtson* på Kommunehospitalet, en udmærket mand, der tidligere havde behandlet mig, havde sagt: Kom bare ind. Da jeg var blevet indlagt på hospitalet, vidste alle det, også tyskerne. Jeg fik da besked fra direktør *Svenningsen* om den øjeblikkelige situation og anmodning om at flygte. Men det ville jeg ikke. Jeg ville først vide, hvordan det gik alle de andre. Og da jeg jo havde hørt, i hvilket omfang jøderne

flygtede, var jeg nogenlunde tilfreds, men jeg blev alligevel liggende på hospitalet. Men det trak op, mere og mere og så kom overlægen og sagde:

– Det er for farligt; alle ved, at De ligger her. De kommer her jo alle. Der er kommet en indtrængende henstilling til Dem fra direktør *Svenningsen* om at flygte.

Så svarede jeg, og det er noget af det dristigste, jeg nogensinde har gjort: Vær så venlig at lade forespørge på mine vegne hos dr. Best, om det er nødvendigt, at jeg flygter, for jeg har jo et stort ansvar overfor alle disse mennesker.

Det blev virkelig gjort. Og dr. Best, som jo i virkeligheden var imod hele aktionen, lod mig meddele, at jeg måtte flygte, for jeg var 100 pct. jøde. Både min far og mor er jøder. Så kom overlægen og sagde:

– Jeg tør ikke beholde Dem, for alle ved, De ligger her. Hvis tyskerne nu kommer og begynder at tage også dem, der ligger på hospitalerne, hvad skal jeg så gøre? Jeg lægger et kateder på Dem, så kan jeg sige, at De ikke må røres af den grund. Men De må finde et andet sted, hvor ikke alle ved, at De er der. Vil De ikke på Sankt Hans?

– Nej, det ved Gud jeg ikke vil.

Til alt held havde overkirurg *Hans Wulff* – ja, han er nu professor – hørt om min skæbne, hvad der muligvis stod i forbindelse med, at jeg gennem et langt liv har været sagfører for en del af hans familie, og overkirurgen havde foreslået, at jeg blev indlagt hos ham på Amtssygehuset i Gentofte. Højesteretssagfører *Niels Andersen*, der var aktiv modstandsmand, kørte mig ud på Amtssygehuset. Jeg kan tydelig huske, da vi var på vej, at vognen standsede pludselig, og *Niels Andersen* sagde:

– Nu skal vi ud. Vi skal ind i en anden vogn. Hvis tyskerne eller deres spioner har set, at De flytter fra Kommunehospitalet, så har de nummeret på vognen. Derfor skifter vi.

Da jeg kom ud på Amtssygehuset, sagde overkirurgen, at jeg selvfølgelig ikke kunne indlægges som højesteretssagfører *Henriques*. Jeg skulle ligge der under navnet grosserer *Henriksen*.

Den næste morgen, da overkirurgen gik stuegang med hele sin stab af læger og sygeplejersker, sagde han, da han kom ind til mig:

– Har grosserereren sovet godt?

– Næh, hør nu overlæge, er De blevet tosset? Hvad mener De?
Så kommanderede overkirurgen hele følget uden for. Da de var kommet udenfor døren sagde han:

- Husk nu på, at De ligger her som grosserer *Henriksen*.
- Åh, det har jeg helt glemt.

Jeg kan ikke helt huske, hvorlænge jeg lå der på Amtssygehuset, men en dag kom *Hans Wulff* og sagde til mig, at nu måtte jeg flygte.

– Nu har jeg fået at vide, at alle de jøder er kommet bort, som havde mulighed for det, og nu kan jeg flygte, og jeg flygter nu til Sverige.

Niels Andersen havde sørget for en transport fra Roskilde Fjord. Der lå en fiskerbåd, som skulle føre mig til en anden båd, og så skulle vi sejle over til Sverige. Undervejs til Roskilde sagde han:

– Ja, det lyder ganske besynderligt, men De kan komme over til Sverige på et tysk skib.

– Nej, det gør jeg ikke under nogen omstændigheder. Det var ejendommeligt, medens nazisterne forfulgte jøderne, så var der dog alligevel en del af tyskerne, som ville hjælpe os.

Sejladsen til Sverige gik uhyre nemt. Vi kom over uden uheld.

Da professor *Hans Wulff* fik underretning om, at C. B. Henriques var kommet vel over til Sverige, ringede han til overkirurg *Knudtzon* og meddelte, at »grosserer Henriksen« nu kunne lade vandet frit!

Jeg boede hos min søster, der nu er død – hun blev 90 –, hun havde et stort hjem i *Göteborg*. Det var et hjem, hvor der var åbent hus.

Jeg var stadigvæk formand for Mosaisk Trossamfund, og dette gav mig rigeligt at gøre. Jeg forhandlede til mange sider, og som formand blev jeg opsøgt af umådelig mange.

Jeg fortsatte som formand for menigheden, indtil krigen var forbi, og indtil vi alle var kommet hjem. Så trådte jeg tilbage. Det havde jeg for længst tilkendegivet, at mit hverv ville være endt, når vi igen stod på dansk jord.

Da så endelig det glædelige budskab kom, om at vi kunne vende tilbage til Danmark, så gav jeg besked om, at de af os, som sad i repræsentantskabet, måtte rejse først, fordi vi ville forsøge at ordne forholdene for de tilbagevendende. Det blev der imidlertid ikke

tale om. Det skulle gå efter lister, og jeg ved ikke hvad. Da så hjemrejsen begyndte, kom der forespørgsel fra ministeriet, om jeg selv straks ville komme til København. Da man imidlertid ikke havde efterkommet mit første forslag, sendte jeg to unge jøder over til hjælp.

Da jeg kom tilbage til København, tog jeg straks op til *Hans Hedtoft*. Han gav mig en usædvanlig smuk modtagelse. Han blev så glad, da han så mig, at han omfavnede mig. Jeg havde ikke set ham, siden dengang, da han kom til Skodsborg sammen med *H. C. Hansen* for at advare mig. Han var virkelig enestående.

Senere drog jeg omsorg for, at vi fra repræsentantskabet i Mosaisk Trossamfund sendte en takkeskrivelse til *Hedtoft* og *H. C. Hansen*, en varm tak, fordi de i sin tid advarede jøderne. Vi kunne jo ikke takke dem på nogen anden måde.

– De procederede en sag i Højesteret kort tid, efter at De var kommet hjem fra Sverige?

– Ja, det var en ganske lille sag, der drejede sig om vold. Forhistorien er den, at jeg henvendte mig til højesteretspræsident *Th. Frølund* og meddelte ham, at jeg gerne ville møde i Højesteret igen, efter at jeg nu var kommet tilbage. Højesteretspræsidenten var uhyre elskværdigt indstillet. Han sagde straks, at han ville beskikke mig i en retssag, som *Geo. K. Schiørring* ellers skulle have mødt i, og han tilføjede, at han meget gerne så, at de højesterets-sagførere, som havde været flygtet til Sverige, kom til stede ved retsmødet i Højesteret, hvor han gerne ville sige nogle ord, og præsidenten anmodede mig om, at jeg også ville tage ordet, når han havde talt.

Retsmødet blev berammet til den 15. juni 1945, og mine kolleger, *Karsten Meyer*, *Poul Jacobsen* og *Ejvind Møller*, der også var kommet tilbage fra Sverige, var tilstede. Desuden var bestyrelsen for »Højesteretsskranken« mødt: *Gelting*, *Stig Rode* og *Henrik Bache*.

Da alle højesteretsdommerne var kommet ind i højesteretssalen og havde taget plads, rejste højesteretspræsident Frølund sig:

– Det har været mørke dage, – sagde han –, en tid, da retten måtte vige for overmagten. I den mørke tid måtte mange flygte fra hus og hjem for ikke at lide en endnu værre skæbne. Der blev

protesteret mod uretten fra forskellig side, også fra denne rets side, men det, der skete, kunne ikke afværges.

Nu er voldsmagten knust, og de, der flygtede, er vendt tilbage. Det er en stor glæde her fra denne plads at kunne byde Dem velkommen tilbage til landet og til arbejdet her i retten.

Derefter tog jeg ordet, og jeg talte for en gangs skyld efter manuskript:

– »Jeg bringer præsidenten min varmeste tak på de højesterets-sagføreres vegne, der måtte flygte her fra landet, og på mine egne vegne. – For mig er glæden ved at være hjemme igen fordoblet ved, at jeg kan stå her i den skranke, som jeg har tjent i ca. 40 år, og som jeg betragter det som den største ære for en sagfører at virke i. Vi har levet under en krig, som med rette er blevet betegnet som en krig imod Gud, og en sådan krig taber man. Men for os har det også været en krig ikke alene mellem ret og uret, men karakteriseret ved, hvad der er endnu værre, nemlig et forsøg på at glorificere uretten som det ene rigtige, at sætte uretten op som idealet, og en sådan krig taber man.

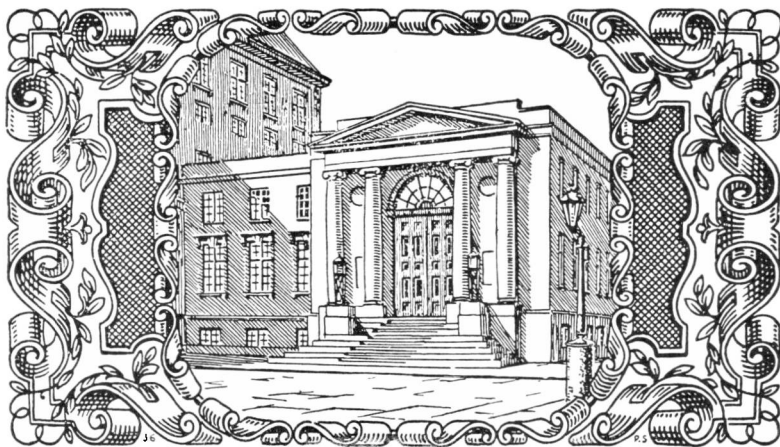
Atter er retstilstanden indført her i landet; atter kan denne høje ret med dens store traditioner blive midtpunktet for det sunde og sande retsliv, og jeg lykønsker retten og landet til, at denne grundpille for hele landets eksistens nu atter kan styrke vort land og samfundet. Der er vist få her i landet, der mere end jeg kan være taknemlig overfor den modstandsbevægelse, som var med til at redde landet, og der er vist heller ikke mange, hvis sind kan være mere optændt af harme overfor alt det, der er sket. – Men jeg er også en gammel rettens tjener, og det er dog muligt, at nogle vil lytte til hans ord. Vi i rettens tjeneste må kunne forstå den stærke bevægelse, der går imod alle dem, der ikke forstod, at det gjaldt at kæmpe imod, men også ofte gik den værste af alle veje: forræderisk at støtte dem, som havde uretten og landets ødelæggelse i deres skjold. Vi rettens tjenere må, så længe vi kan, holde fast på vore nedarvede retsformer, der nu skal gå sejrrikt ud og skabe det retssamfund, vi ønsker at leve i. Vi, domstole og advokater og politi, må nu stille os i rettens tjeneste og følge vore hævdvundne retsprincipper: Dommerne i deres behandling af sager, advokaterne i deres i virkeligheden smukkeste opgave: som forsvarere at skabe

de retfærdige betingelser for domme. – Vi må ikke undres over, at de mange, der ofrede alt for deres land, ikke endnu kan fatte, at retsordenen kræver alle virkelige garantier opretholdt; vi må ikke se noget ondt deri, og vi må forstå det, men vi må ikke svinge vore pligter i rettens tjeneste. – Engang vil man forstå, at vi gjorde en god gerning. – Fremfor alt vil denne hæderkronede ret opfylde sin opgave i rettens tjeneste på den måde, at landet får den tillid til retsordenen, som det vil være en hæder og ære for dommere og advokater at indgyde.

Tak, fordi Højesteret viste sit sindelag overfor advokaterne med denne velkomst, og modtag forsikringen om, at vi ikke har nogen større glæde i livet end at virke i denne domstols tjeneste.«

– Da jeg havde sluttet min tale, rejste alle højesteretsdommerne sig. Der var stilhed i retssalen et øjeblik.

Så begyndte proceduren. Statsadvokaten tog ordet.

Indgangen til Højesteret

Vignet af Poul Sæbye

PROCESSEN MOD STRUENSEE

I 1772 blev den 35-årige holstenske læge, geheimekabinetsminister greve *Johann Friedrich Struensee*, der havde tilrevet sig den faktiske magt i det dansk-norske monarki ved at udnytte *Christian VII's* mentale defekter og sit forhold til den unge dronning *Caroline Mathilde*, dømt af en inkvisitionskommission for majestætsfornærmelser i groveste grad. Inkvisitionskommissionens formand var højesteretsjustitiarius *Juel Vind*, og den havde 8 andre medlemmer, hvoriblandt den bekendte generalprokurør (kongens og kronens juridiske rådgiver) *Henrik Stampe*, der, efter hvad traditionen fortæller, konciperede den udførlige dom.

Højesteretsprokurator, generalfiskal *F. W. Wivet*, som *Christian VII* havde beskikket som aktor, nedlagde påstand på, at Struensee kendtes skyldig i forbrydelse både mod Kongeloven og Danske Lov (1683). Han havde forbrudt ære, liv og gods, hans adelige skjold skulle sønderbrydes af bøddelen, hans højre hånd hannem levende afhugges og derefter hans hoved, hans krop parteres og lægges på stejle og hjul, men hoved med hånd sættes på en stage. Struensees defensor, den 29-årige højesteretsprokurator *Peter Uldall*, som også var forsvarer for Dronning Caroline Mathilde, erkendte, at Struensee var den strenge straf skyldig for sit forhold til dronningen, såfremt da ikke nåde skulle gå for ret. Struensee besteg i 1772 skafottet på Østre Fælle, på det sted, hvor nu Østerbro Stadion ligger.

Det juridiske grundlag for dommen over Struensee har rejst så megen diskussion, at det har affødt en omfangsrig litteratur, der formentlig stadig vil vokse. Højesteretsjustitiarius, dr. jur. *Niels Lassen* underkastede efter henstilling af historikeren *A. D. Jørgensen* processen en juridisk undersøgelse, der fremkom i *Tidsskrift*

for Retsvidenskab 1891–92. Niels Lassen hævdede, at dommen i det væsentligste var juridisk retfærdig, og heri blev han senere støttet af prof., dr. jur. *Johannes Nellemann*. Derimod søgte professor, dr. jur. *J. H. Deuntzer* og den norske højesteretsjustitiarius *Thoresen* at fastslå, at de påberåbte lovbestemmelser var urigtig anvendte. Dramatikeren *Sven Clausen* har i »Paladsrevolution« (1923) opfattet Struensee som den ideelt stræbende reformator overfor intrigerende personer ved Christian VII's hof, der handlede ud fra egoistiske synspunkter. Dr. med. *Victor Lange* samlede i sin bog »Fra Struenseetiden« (1926) en stor del historisk, juridisk og medicinsk stof, og fremførte en række selvstændige synspunkter.

C. B. Henriques ejede en omfangsrig litteratur om Struensee-processen; han kunde ikke blive færdig med dette stof fra denne periode i Danmarks historie, der både er så særegent og almenmenneskeligt, så historisk og dog så moderne. Struenseesagen behandler det uløselige problem: Forholdet mellem ret og politik. Inkvisitionskommissionen var politisk engageret, idet den i bedømmelsesgrundlaget udskød den kendsgerning, at kongen var sindssyg. Spørgsmålet om retfærdighed er her en håbløs naturretlig problemstilling. Den muliggør kamouflering af det politiske opgør med rettens klædebon.

I 1926 skrev C. B. Henriques en anmeldelse af *Victor Langes* bog. C. B. Henriques understreger, at man næppe når videre end til at fastslå, at Struensee-processen rummer et juridisk drama, der som det historiske drama bærer evighedsmærket, og han spørger: »Hvor har man set efter en politisk revolte, at den domstol, der blev nedsat af de nye magthavere, turde gå imod disse?« Dette er det evige drama, der møder os den dag i dag:

»Fra Struenseetiden«

»Var dommen over Struensee og Brandt retfærdig, eller var det et justitsmord? Et evigt spørgsmål, fordi statskup og deres følger dårligt lader sig veje på retfærdighedens – den juridiske retfærdigheds – vægtskål.

Den politiske kamp i enevældens tider var kampen om ind-

flydelsen på kongen. Det er personerne og førerne for den politiske indflydelse, der skifter i de forskellige statsforfatninger. Spillet er jo altid det samme. Og forandringerne sker enten blidt eller hårdt. I de sidste tilfælde har man statskup og revolution, og de skaber igennem deres sejr altid nye legale statsforfatninger, så det overhovedet nærmest bliver af historisk interesse at undersøge den tid-

F. W. Wivel

ligere legale tilstand: juridisk er den allerede død. Der var under Chr. den VII også en legal tilstand, som repræsenteredes af kongeloven. Om Struensee brød denne legale tilstand ved den berømte kabinetsordre er meget omtvistet: om hans modstandere brød den ved deres handlemåde bagefter er også genstand for stor tvivl. En række argumenter er ført i ilden i begge retninger.

Men spørgsmålet er i virkeligheden ikke til at løse, fordi der forelå en situation, som kongeloven ikke talte om, og som i juridisk henseende var ganske barok, en enevældig konge, som var sindssyg, men ikke ansås for sindssyg. Begrebet sindssyg i den forstand, vi nu kender det, eksisterede ikke dengang; i juridisk henseende var kongen normal. Men hans sindstilstand var af en så mærkelig karakter, hans handlinger så besynderlige, at det politiske spil om indflydelse på ham naturnødvendigt måtte få ganske særegne former.

Selv om man lægger Struensees og Reverdils beretninger om

kongens tilstand til grund, hersker der vist nogenlunde enighed om, at samtiden ikke i den enevældige konges opførsel så det, man den gang kaldte galskab. Man kan egentlig godt konstruere en normal skikkelse ud af denne enevældige konge. En konge, led ved at besidde al magten, led ved smigren og den falske tilbedelse, drømmende sig bort til en tilstand, hvor han kunne blive fri for det tyngende hverv. Drømmende sig til en tilstand, hvor han nåede den menneskelige fuldkommenhedstilstand, hvor han var fri for byrden at være, det han følte, han ikke var, men som han skulle være. Kastende sig ud i udskejelser for endelig at leve, og leve sammen med mennesker, der ikke til stadighed omgav ham med den smiger, han følte kun var skalkeskjul for deres egen ærgerrighed for at komme frem. Og baggrunden, decadencen ved et hof i slutningen af det 18. århundrede. Hans lunefuldhed, hans ondskab overfor sine omgivelser, alt kunne være udslag af leden ved denne følelse af magtesløshed, skønt han besad al magt. Selv hans mærkelige unoder og manerer kan være udtryk herfor. Så kommer dertil hans lyse øjeblikke, hans vid og overlegenhed på udenlandsrejsen. Vistnok kunne man skabe et billede af en sådan konge, der ville være et normalt udslag af en enevældig magt; man kunne fristes til at sige, at der ville være moderne træk i denne karakter. Forøvrigt ville – dramatisk set – denne skikkelse være betydelig interessantere end skildringen af ham som sindssyg.

Det ligger derfor ikke fjernt, at samtiden har betragtet ham på denne måde, hvad også behandlingen af ham tyder på.

Efter at det var lykkedes Struensee at opnå den højst mulige indflydelse på kongen, ramtes han af den sædvanlige skæbne ved de enevældige hoffer, det pludselige fald. Tidligere var forholdet det, at magthaveren fik afsked på gråt papir, med befaling straks at bortfjerne sig, oftest uden for landets grænser. Når de nye kræfter her lod kongen gå en anden vej, var det, fordi de frygtede dronningens indflydelse på kongen og hendes kærlighed til Struensee. De nye magthavere var udtryk for en anden politisk anskuelse end Struensees, en i forhold til hans reaktionær politik: hadet mellem politikerne dengang var ikke *alene* den personlige ærgerrighed. De vælger altså den juridiske vej, at tiltale Struensee og Brandt, at lade dem dømmes. Samtidig knækker de dronningens magt ved skilsmisseprocessen, hvorved de kan fjerne hende fra kongen.

Nu kunne det overhovedet ikke tænkes, at Struensee eller Brandt ville blive frifundne. Hvor har man set efter en politisk revolte, at den domstol, der blev nedsat af de nye magthavere, turde gå imod disse? Ville konsekvensen ikke blive – som retsforfatningen var dengang – at andre måtte dømme dem? Og historien indtil vore tider viser os jo ganske samme billede. De nye magthaveres basis

Peter Uldall

er jo netop de tidligeres negation, de nyes retsgrundlag betyder de forudgåendes uret. Ved at erklære Struensees handlinger overfor kongen straffri, gik man direkte mod de nyes handlinger og berøvede dem et retligt grundlag for deres kup.

Man må derfor stille spørgsmålet således: Lykkedes det disse af de nye magthavere forordnede dommere at nå det resultat, de måtte og skulle nå på et juridisk rigtigt grundlag, eller lykkedes det dem ikke? Større krav kan man i virkeligheden ikke stille til disse mennesker.

Processen blev ført efter alle former. Man tør dog ikke, som *Niels Lassen* gør, nære en absolut tiltro til forhørene efter de principper, der dengang gjaldt, men de gør iøvrigt et pålideligt indtryk. Der ydedes de anklagede den juridiske bistand, de kunne forlange, og aktors og defensors indlæg giver ikke billedet af nogen skinproces.

Men det juridiske problem i denne sag er et uløseligt problem. Struensee tiltaltes for sit forhold til dronningen og for sin tilrivelse af enemagten – det er de afgørende anklager: Brandt for vold imod kongen. Selv om man nu følger *Lassen* deri, at disse handlinger faldt ind under Chr. den V's Lov og Kongeloven – hvad der iøvrigt er et juridisk omtvistet spørgsmål – er der jo det mærkelige, hvad der efter forhørene og det iøvrigt oplyste må anses godtgjort, at de nævnte handlinger er sket med kongens samtykke. Han kendte forholdet mellem Struensee og Caroline Mathilde, man tør næsten sige, at han billigede det. Det var ham selv, der overgav Struensee magten, det var ham selv, der gang på gang opfordrede Brandt til slagsmål, og bagefter dette gav ham nye gunstbevisninger. Forholdet til dronningen og volden mod kongen ansås at falde ind under D. L. 6-4-1 (at laste kongen til beskæmmelse). Men er dette overhovedet muligt, når det foretagne sker med kongens samtykke, på hans opfordring – endsige befaling.

Men en undersøgelse af dette for handlingens retsstridighed eventuelt afgørende spørgsmål er en umulighed. Hvis man nemlig ville anse samtykket for godtgjort, måtte man gå ind på en undersøgelse og forklaring af kongens tilstand. Man måtte løse denne gåde, at en konge optræder således, og dommen ville i virkeligheden blive en dom over kongen, der enten måtte – hvis man betragtede ham som normal – blive en fordømmelse, eller hvis man gjorde ham abnorm, ville være ødelæggende, og iøvrigt legalt umulig. I samme øjeblik ville det blive en dom mod de nye magthavere, som også støttede deres ret på en sindssyg kongeudnævnelse, som da måtte være uden retlig betydning.

De samme betragtninger måtte gælde spørgsmålet om kongens overdragelse af sin magt til Struensee, enten handlede han i strid med Kongelovens forudsætninger, eller han handlede uden vilje.

Man kunne ikke behandle denne side af sagen. Gik man ud fra normale handlinger, ville en undersøgelse også støde på en særlig vanskelighed, som måske nutiden ville kunne forstå, ikke datiden. Kongen ønskede nedværdigelsen overfor Brandt, og hadede ham derfor. Det er trangen for magthaveren, der er led ved sin magt, til at ønske nedværdigelsen. Den bliver ligesom en befrielse. Men har han så følt befrielsen, vågner atter den modsatte lyst, atter at herske.

Alle disse psykologiske gåder, alle disse mærkværdigheder, kunne dommerne ikke behandle; det var både legalt umuligt, og det var gåder, som de ikke ville eller kunne løse. Men derfor bliver den kriminelle sag at afgøre på en objektiv basis, hvis det afgørende subjektive må bortelimineres.

Disse dommere, som måtte dømme, og som ikke kunne behandle det måske afgørende fra juridisk side, har derfor kun spørgsmålet om, hvorvidt de objektive kendsgerninger rammes af lovbestemmelserne, at afgøre. Det er specielt herom, forfatterens strid står, og det er i og for sig også højt interessant. Men dette skal jeg ikke gå ind på her.

Jeg har villet fremhæve, at en undersøgelse af, om Struensee og Brandt med rette er dømt, er en ufrugtbar undersøgelse, og at det ikke alene er det, fordi man altid kommer til kort, når det drejer sig om politiske kup, men også fordi man her står overfor vanskeligheder, som vistnok aldrig er set. Det må altid anerkendes, at det dog var en domstolsbehandling, der afdækkede de objektive kendsgerninger.

Men, som det vil ses, dette enestående historiske drama indeholder også et juridisk drama. Det rorer ved det evige drama, domstolene overfor magthaverne. Det er evigt, fordi det slet ikke alene er de tiders afhængige dommere, men alle tiders dommere, hvis skæbnetime kommer, når de skal gå direkte mod magthaverne, når deres dom kan rukke den faktiske politiske magt. I gamle tider knyttede man til dommerne den religiøse magt, derved nåede dommeren at stå over den faktiske magt eller i hvert fald at kunne stå over den. Det, der senere krævedes, var dommerens mod; thi hans dom var ensbetydende med hans undergang, og det var i denne, at hans endelige sejr kunne nås. Men ellers må der kræves i folket en så høj retskultur, at den aldrig er nået. Nutiden har skabt former, der skulle muliggøre uafhængigheden, men den har, som alle kan se, ikke skabt uafhængigheden, så længe kulturen ikke har indpodet den i enhver. Dette er det evige drama, der iøvrigt møder os den dag i dag.

Men et juridisk drama var også selve sagen. Dette, at det *var* umuligt at undersøge og bedømme den egentlige kerne i sagen, og at alle vidste det. Hvis man dengang turde sige, at Chr. den VII var sindssyg, da ville en undersøgelse komme ind på det interessante

spørgsmål, hvorledes sindssygdommen kunne siges at farve de objektive kendsgerninger. Trådte de da frem i skarpere lys, var kongens tilstand netop det, der gjorde handlingerne til forbrydelser eller dog skærpede deres retsstridighed, eller var det en kendsgerning, der borttog det retsstridige eller dog mildnede det. Eller, hvis man betragtede kongen som normal og turde undersøge hans mærkelige handlinger og væsen og beskrev dem, hvorledes ville de da stå til de oplyste kendsgerninger. Vel i virkeligheden sagens kerne, hvorom der måtte ties.

Man kommer derfor vistnok ikke videre end til at understrege, at her udspilledes et juridisk drama, der, som det historiske drama, bærer *evighedsmærket*, og som dengang viste sig kraftigere og voldsommere end nogensinde.«

Fra »Blæksprutten« 1922
Tegning af Hans Bendix

DET JURIDISKE GALEHUS

Højesteretssagfører Geo. K. Schiorring, der i efteråret 1941 havde finansieret starten af en maskinfabrik, som fremstillede flyvemaskindele til eksport til Tyskland, og som var udtrådt af virksomheden i begyndelsen af 1943, blev efter krigen tiltalt for værne-mageri.

C. B. Henriques var i 1945-46 hans forsvarer både ved Byretten, Østre Landsret og Højesteret.

I Byretten sagde C. B. Henriques, at vi i 1940-41 »levede i et juridisk galehus«. Han sluttede med at sige: »Dette er mit juridiske testamente: Ingen må dommes på det foreliggende grundlag«. Det kunne og turde kun een her i landet sige.

C. B. Henriques pointerede i Landsretten, at efter han var kommet hjem fra Sverige, havde han opdaget, at folk helt havde glemt det land, i hvilket de havde levet i 1940 og 1941.

I Højesteret fremhævede C. B. Henriques, at tanken var bare at straffe, straffe, straffe. »De tror, det gælder bare om at straffe, straffe arbejderne, straffe myndighederne. Basis for enhver straffelov må være, at man ikke straffer det, som man engang har givet sit samtykke til, skete«. Det drejer sig ikke om denne sagfører alene, men om den danske exportindustri.

Byrettens dom i oktober 1945 lod på frifindelse, medens Østre Landsret i marts 1946 idømte Schiorring 8 måneders fængsel og en bøde på 100.000 kr. og for bestandig frakendte ham retten til at udøve sagførervirksomhed. Højesteretsdommen, der faldt i december 1946, opretholdt bøden på 100.000 kr., men nedsatte fængselsstraffen til 4 måneder, der blev anset for udstået ved vare-tægtsfængslet. Visse rettigheder blev tillige frakendt for et tidsrum af 5 år, derunder retten til at udøve sagførervirksomhed i 5 år.

Da C. B. Henriques fyldte 80 år (1950), spurgte »Nationaltidende« ham om tiden, der var gået, havde bødet på de tilstande, som foranledigede ham til at anvende udtrykket »det juridiske galehus«.

C. B. Henriques svarede:

Den gang, lige efter befrielsen, var mit indtryk efter min formening rigtigt, fordi det ikke var politi, dommere og fængselsfolk, der da havde at gøre med de personer, man gik løs på, men alle andre – der vel nok i god mening gik løs på dem, men i fuldkommen modstrid med, hvad de nævnte myndigheder efter de gældende regler og retsplejens krav ville have foretaget.

Også domstolene var vel påvirket af den rabies tilstand, der i virkeligheden herskede. Det kunne jeg som rettens tjener ikke lade være med at reagere imod. Men nu er alt på sin plads – hvad jeg forøvrigt tidligere har givet udtryk for i en artikel i 1949:

»Følelse og retspleje«

»Nu, da bølgerne om dommen over de tyske krigsforbrydere – dr. Best m. fl. – synes i al fald at have lagt sig noget, synes det mig rigtigt at gøre et par bemærkninger:

Den protest mod dommen, de voldsomme beskyldninger, de direkte angreb, kvinders opfordring til administrationen om at gribe ind mod domstolene, krav til domstolene om at dømme så hårdt som muligt – er det til at forbavses over – eller er det en selvfølgelig reaktion mod alt det, der er lidt, og al uret, der er gjort?

Det er det sidste; det er den naturlige hævnfølelse. Hvorfor skammer alle de protesterende og angribende sig for at vedkende sig hævnfølelsen? Hvem har ikke hævnfølelse overfor alt det skete? Følelsen er ikke etisk berettiget, men den er naturlig. Det er værdifuldt at bekæmpe den, men de fleste kan det ikke, før der er gået et spand af tid. Selv strafferetten byggede i gamle dage på hævnen. Historien viser os, hvor meget ægte harme har spillet en rolle i visse blodige begivenheder, forøvrigt ikke mindst hos kvinderne.

Hvorfor da ikke vedkende sig dette? Hvorfor dette hykleri?

Jeg kender kun et tilfælde, hvor en moder, hvis søn blev myrdet, viste et andet sind. Da den berømte *Rathenau* blev skændig myrdet af de to nazister, interviewedes den gamle jødiske moder, for at

hun skulle udtrykke sin harme og vel også sit krav om hævn. Hun svarede omtrent således: »Min sorg og medfølelse er hos den unge morders gamle moder«.

Men findes der blandt alle os andre en så ophøjet tankegang?

Hvis nu den dom, der var faldet, var blevet et udtryk for denne naturlige hævnfølelse, ville det være et slag i ansigtet på alt, hvad

C. B. Henriques

vi forstår ved uafhængige domstole og retskultur? Thi hvorfor har vi domstolene, retsforhandlingerne og dommere, der skal dømme efter deres overbevisning og kun derefter? Netop fordi hævnfølelsen er blind, den har sin dom i orden uden retshandling, uden angreb og forsvar, uden hensyn til personen og hans handlinger.

Det er da af alt overvejende betydning for vor retskultur og for vore domstole – nu og i fremtiden – at dommen blev en dom, der gik på tværs af hævnfølelsen og gennem en månedlang, detaljeret forhandling, som spejler sig i den objektivt skrevne udførlige dom, viser os: Vi har dømt efter vor overbevisning på grundlag af alt, hvad der er fremkommet overfor os. Beviset for, at de har handlet således, ligger ikke mindst i de rasende protester.

Dette er for dem, der holder retsideerne højt, af en værdi, der ikke kan sættes højt nok. Domstolene klarede måske ikke »Tyskerkursen« helt heldig – tanken om tysk »retspleje« gør det forståe-

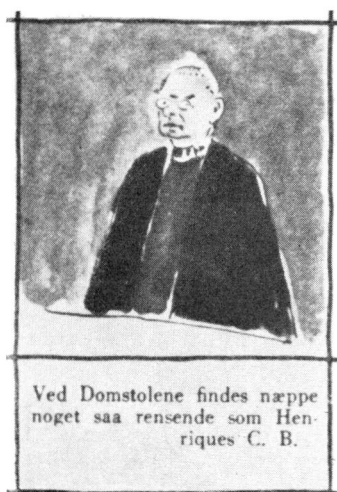
ligt –, men nu har de vist, hvad en domstol betyder. Om straffene bliver formindsket eller forhøjet ved Højesteret er uden betydning, thi også der ved vi, at de dommer som domstol og ikke efter, hvad man – som sagt forståeligt nok – ønsker eller »kræver«.

De seks dommere – jurister og læge – har i vor retsplejes historie gjort en indsats, som fortjener at noteres – ganske uden hensyn til, om visse juridiske argumenter kan volde tvivl.

At angribe »retsformanden« viser, hvor ringe kendskab man har til domstolenes organisation og er næsten en hån mod de andre dommere.

Men kendskab hertil eller til retsforhandlingerne eller endog selve dommen og dens begrundelse er heller ikke nødvendigt for dem, der ud fra deres naturlige følelse kun ønsker alt ondt over de tiltalte.

Men jeg føjer til, at for dem, der ofrede livet i deres kamp mod occupanterne, er det den smukkeste mindegave, at de ved deres offer for det, der for dem stod som det værste – vold og uret, krigsretter og administrative vilkårligheder – opnåede, at det blev de danske, der efter sejren ikke gjorde sig skyldige i de tyske vilkårligheder, men førte retten ind på den plads, den må have i et retssamfund.«

Ved Domstolene findes næppe
noget saa rensende som Hen-
riques C. B.

Fra »Blæksprutten« 1946
Tegning af Morten Jensenius

I KRONPRINSENSGADE 5

I den gamle bys hjerte, få skridt fra Købmagergade, boede *C. B. Henriques* om vinteren. Han har boet her hele sit liv.

Grosserer *Benny Henriques*, hans fader, flyttede ind i den gamle patricierlejlighed i 1863. I forældrenes tid kørte kun hestekøretøjer på Købmagergade, der om aftenen var belyst af de nyinstallerede gaslygter.

På væggen hænger *Edvard Falkes* maleri af *C. B. Henriques* fra 1920, og på bordet i biblioteket står et prægtigt sølvfad, en gave på 80-årsdagen fra *A/S Kastrup Glasværk*, hvor *C. B. Henriques* har været formand for kontrolkomiteen fra 1910–56. Ellers er alt næsten, som det var i forældrenes tid, et gammelt københavnsk borgerhjem, præget af velstand og kultur. Kakkelovnene står der stadig, selvom der er indlagt centralvarme. De hører med til lejlighedens virkelige interiør, der ville blive ødelagt, hvis de blev fjernet. Nationalmuseet er interesseret i at arve en af stuerne. Skinnende prisme og rødt plys. Tegn på svunden tid, der ånder hygge og varme.

– Hvis jeg skal kaste et blik tilbage, så vil jeg sige, at de forskellige ting, man fik, da man blev overretssagfører, højesterets-sagfører, dit og dat, gav et billede af livet, men min største personlige oplevelse her i hjemmet, det var, da mine forældre fejrede sølvbryllup og guldbryllup. Det virker stærkest på en.

– Hvis vi nu går udenfor de juridiske cirkler, hvad har så været Deres hobby?

– Jeg har jo holdt meget af at drive sport, både tennis, ridning og sejlsport.

– Hvornår begyndte De at spille tennis?

– Som ganske ung fik jeg fra en onkel i England sendt et sæt

tennisbolde og tennisketsjer. Der var meget få dengang, der spillede tennis. Vi boede i Skovshoved, hvor vi havde en meget stor plæne, dér hvor nu *Carl Petersens* hus ligger. Her begyndte vi at spille. Og dér kom de senere store tennisspillere, blandt andet *Folmer Hansen*, der senere blev Danmarks mester. Dér lærte vi at spille tennis, og jeg spillede i mange år. Vi fik et ældre hold, som jeg spillede med – konferensråd *Gammeltoft* og *W. Lohse*, begge fra sukkerfabrikerne, og direktør *Ernst Bilsted*. Vi spillede på Søbakken, der hvor *Hagemann* boede, han var uhyre interesseret, og hans børn var også interesseret i vort spil.

Vi spillede også i Københavns Boldklub.

– Var De medlem af K. B.?

– Ja, jeg blev medlem i 1889 – 19 år gammel. Jeg står indskrevet i medlemsprotokollen som »*C. Henriques*«. Der spillede vi også om vinteren. Jeg deltog også i turnering på Rosenborg Eksercerplads. Det var i 1890 og 1891. Den var nu ikke god at spille tennis på. Jeg kan ikke huske, hvem jeg spillede imod – men jeg vandt i hvert fald ikke. Det gjorde *Folmer Hansen*. Den første tennisturnering blev afholdt i 1889.

– Hvornår begyndte De på ridesporten?

– Da jeg blev kandidat i 1893, begyndte jeg også at ride. Jeg begyndte i *Lørups Ridehus*.

– Hvornår flyttede De til Skodsborg?

– Ved århundredskiftet. Vi lejede først villa »*Christiania*«. Den tilhørte Søbadet, der var blevet solgt til nogle nordmænd. De troede naturligvis, at Søbadet skulle blive endnu større, og så købte de villaen – ja dengang hed den ikke villa »*Christiania*« – det navn gav de den. Mine forældre lejede den i flere år, men jeg købte den først i 1916, da min mor døde. I de år, hvor jeg boede derude, red jeg i Dyrehaven. Jeg havde selv hest, som stod oppe hos en vognmand. Det var en dejlig sport, det må man sige. Jeg holdt op, efter at jeg vendte tilbage fra Sverige. Jeg red i Dyrehaven endnu i besættelsestiden, men da havde jeg en staldknægt med, for jeg kunne jo falde af hesten, det sker jo –! Jeg kan huske, at vi red der dengang, for vi mødte tyske officerer, som også red. Men jeg blev jo ved at ride derude, for jeg tog ikke hensyn til dem. Da jeg kom hjem fra Sverige, red jeg ikke mere. Jeg var blevet for gammel.

C. B. Henriques

– Men sejlsport?

– Ja, sejlsporten har jeg dyrket – dog mest med motorbåd, fordi vi boede i Skodsborg. Der var dengang ingen, der benyttede søvejen, der var jo kystbane dengang og dampskibe, men der var ingen, der havde båd selv. Så kom der en mand, der boede ude på Søbadet, som havde motorbåd. Han hed *Abrahamsen*. Han ville sejle ind til København. Det var ganske forbavsende. Har De ikke lyst at prøve? spurgte han. Jo, det havde jeg lyst til, og så sejlede vi ind til København så at sige hver dag. Bagefter sagde jeg til

mig selv: dette her, det er det rigtige, og så købte jeg en motorbåd lige efter den første verdenskrig. Den hed det samme som min hest – »*Taifun*« – det betyder: hurtig vind. Det hed mine heste altid og mine både også. Jeg opdagede, hvad det rent sundhedsmæssigt betød at kunne sejle helt ind til Frederiksholms Kanal, hvorfra jeg kun havde få skridt til kontoret. Det gjorde jeg i 20 år indtil krigen udbrød i 1939. Da forbød tyskerne jo at sejle med motorbåd, så lagde vi den ind i havnen. Nu har jeg den til søndagsture.

– Og i sommerferien?

– Ja, jeg bruger den nu til en tur rundt i Danmark, som regel Jylland og Fyn. I gamle dage tog jeg i sommerferierne til udlandet. Jeg har sejlet igennem Tyskland, Holland, Belgien, Sverige og Norge og Frankrig, i alle disse lande har jeg været på floderne med min båd. Det var morsomt. Jeg så jo helt andre forhold end andre rejsende. Jeg kom jo til flodbyer, som folk slet ikke kender, særlig de små tyske flodbyer, de var fuldstændig holbergske. Jeg havde en bådsmand med, som jeg har endnu. Og så havde jeg mine unge nevøer med fra Sverige, og undertiden inviterede jeg også nogle drenge med, f. eks. politibetjentens søn fra Skodsborg.

– Har De altid holdt Dem fri af politik?

– Jeg har ikke blandet mig i politik, men jeg har interesseret mig for politik. Da jeg var ganske ung, i *Estrups* tider, da kunne man ikke holde sig ude fra politik. Der var man enten højremand eller venstremand, og vi sloges jo indbyrdes. Jeg har ikke deltaget i politik. Men jeg husker dog, at jeg var med i en bevægelse, nu kan jeg ikke huske, hvad den hed – nu er han død – en politisk centrumbevægelse. Men jeg har været suppleant til landstinget, den gang da der var tingvalgte medlemmer. Der blev i 1902 på hotel »*Phønix*« stiftet et nyt parti »*Det fri-konservative parti*«, og blandt stifterne var grev *Mogens Frijs*, konferensråd *H. N. Hansen*, hofjægermester *Tesdorpf*, proprietær *Rasmussen-Vanddamgaard*, konsul *Hey* og godsejer *Chr. Rottbøll*.

En dag ringede konsul *Hey* til mig:

– Vi har haft valg nu af tingvalgte medlemmer, og De er blevet suppleant.

– Der er jo ikke nogen, som har spurgt mig.

– Det er ligegyldigt – De er valgt. De er suppleant nu for den

og den, og De kan risikere, hvis han bliver syg, så må De gå ind i landstinget.

– Hvor ved De fra, at jeg er *Fri-Konservativ*?

– Jo, det ved jeg, De er.

Og det var jeg jo også på en måde.

Så tænkte jeg ved mig selv: du skal da have noget for at være valgt til suppleant til landstinget. Jeg gik op i rigsdagens bureau og spurgte, om jeg ikke kunne få frikort til jernbanerne, jeg var valgt til suppleant.

– Næh, det kan De ikke –!

Da der senere blev valg, så smed de konservative mig ud, for jeg var jo blevet valgt af de Fri-Konservative. Jeg har altså ikke været meget – men dog suppleant som tingvalgt medlem i landstinget. Jeg har ikke holdt mig på anden måde fra politik, end at jeg ikke har deltaget. Jeg har stemt forskelligt – når et parti ikke var, som jeg mente, det skulle være – så stemte jeg på et andet parti. Jeg vil have den frihed.

– Hvordan ser De på kombinationen sagfører og aktiv politiker?

– Jeg mener, det ville være meget betydningsfuldt, om der var endnu flere sagførere, som var aktive politikere. Jeg erindrer kendte sagførere som *P. G. C. Jensen*, gamle *Liebe* og til dels også unge *Liebe*. Også i de andre kredse ude i landet, hvor der dengang var dygtige sagførere, der mener jeg, det er en god kombination. Fordi de har et bedre blik på mange ting, både på love og samfundsforhold, end folk, som ikke er vant til at beskæftige sig med alle disse lovgivningsspørgsmål. Så jeg tror, det vil være til gavn for samfundet, og jeg tror også for sagførerne. Det er ikke sådan herhjemme som i Frankrig, når man er advokat, så er man også politiker. Det er ikke sådan, jeg tænker. Jeg mener også, at dommere bør være med – det er de jo også nu. De betyder meget.

– De har siddet i bestyrelsen for den danske afdeling af de skandinaviske juristmøder?

– Ja, jeg blev suppleant i 1925, og jeg var bestyrelsesmedlem fra 1934–1949. Det var *Liebe*, der interesserede sig meget for, at jeg kom ind der. Det arbejde, som de nordiske juristmøder har gjort, det er akkurat det samme, som det, der nu kaldes Nordisk råd. Vi forberedte jo netop de fælles love, vi behandlede de fælles

ting, fordi lovgivningen nu er det vigtigste mellem de nordiske folk. Skal man have nordisk fællesskab, må man først og fremmest have nordiske love, eller ensartede love, som vi jo har fået på mange vigtige punkter.

Den indbyrdes kontakt har været glimrende, og den er det stadigvæk. Da jeg var flygtet til Sverige, og da jeg boede i Göteborg, stod svenskerne foran en retsreform, som minder om vor. Da jeg kendte så mange svenske jurister fra de skandinaviske juristmøder, bad de mig tale om den danske retsreform i sammenligning med det svenske forslag.

Jeg har i forbindelse med juristmøderne lyst til at sige, at også ombudsmanden i virkeligheden udfører en gerning, som vi sagførere har udført hele livet og stadig udfører. Det er en lykke, at ombudsmanden gør det på samme måde som vi med forhandlinger. Det er rigtigt, at man skal passe på administrationens grænser, men det er lige så sikkert, at danske embedsmænd er nemme at forhandle med. Det er en misforståelse at tro på det gamle embedsaristokrati, som endog rigsdagen tror på. Sagførernes gerning svarer i virkeligheden i masser af tilfælde til, hvad ombudsmanden med sin store myndighed udfører nu.

– De har altid haft et lyst sind og et godt humør?

– Ja, det har jeg, men det er jo ikke noget, jeg selv har lavet.

– Og et godt helbred?

– Ja, jeg har haft et godt helbred, men naturligvis nu, hvor jeg er i en alder af 85, da er der meget at klage over. Men jeg er jo ualmindelig heldigt stillet.

– Har Deres idræt betydet meget?

– Ja, det har den ganske sikkert.

– Har De haft en bestemt timeplan for Deres dag?

– Nej, det har jeg aldrig haft. Det er også ret vanskeligt for en sagfører.

– De har været god ved Dem selv. Har fået rigelig søvn?

– Ja, og jeg har benyttet mine medarbejdere så meget, som jeg overhovedet kunne for ikke at overanstrenges mig. Og jeg har levet fornuftigt. Jeg har aldrig sagt nej til noget, for det jeg holdt af, det regnede jeg for sundt. – Ja, det er en god leveregel.

– De har altid haft en god hukommelse?

– Ja, en god hukommelse, undtagen for navne. Jeg arvede efter

min fader, foruden nogen formue, så arvede jeg også det, at han ikke kunne huske navne. Det har jeg ikke kunnet i masser af år, det er ikke noget, som i og for sig er kommet med min alder, men vi har i familien umådelig vanskeligt ved at huske navne.

Jeg havde en onkel, som startede »Politiken«. De ved, *Herman Bing*, og i »Politiken« stod der engang en artikel fra en menig soldat, der klagede over et eller andet. Det var dengang, man var meget ivrig fra politisk side, der skulle anlægges straffesag. De ville have at vide af »Politiken«, hvem det var, der havde skrevet denne artikel. Så faldt en kendelse. Den, der skulle vide navnet, det var min onkel, og han anede ikke navnet. Han havde brændt bøgerne. Vi måtte i familien – jeg var jo ung dengang – attestere, at det var fuldstændig rigtigt, at vi ikke kunne huske navne.

Og sådan er det også gået mig. Jeg husker, at jeg engang midt i en procedure blev afbrudt af præsidenten:

– Højesteretssagfører Henriques, sålænge De konsekvent har kaldt Deres mandant for Petersen, selv om han hedder Sørensen, og Deres modpart for Jensen, selv om han hedder Hansen, så har vi kunnet følge Dem i Deres forelæggelse. Men når der nu pludselig også forekommer en mand, som De kalder Christiansen, så kan vi virkelig ikke følge med mere.

Men ellers har jeg nu en god hukommelse. Jeg kan huske domme og alt muligt, men vanskeligt er det jo at sige, hvornår en dom er faldet. Man tror jo, at den er faldet for nogle få år siden, og så viser det sig, at det måske er en halv snes år siden. Men det kender jo alle sagførere.

– De har set mange medarbejdere komme og gå?

– Ja, unægteligt!

Da jeg i 1893 blev fuldmægtig hos prokurator, justitsråd *Menca Koppel*, var sønnen, overretssagfører *Carl Koppel*, i forretningen, som han forlod i 1895. Så blev jeg overretssagfører i 1897, ja, og hvem husker jeg fra den tid, foruden den gamle bogholder? Jo, der var *Carl Gormsen*, som jeg satte megen pris på. Han blev sagfører i 1897, men forlod vistnok forretningen i 1901, da han flyttede til Ballerup.

Men jeg kan iøvrigt ikke huske, hvem der har været medarbejdere, og slet ikke her på stående fod.

I 1908 blev *Poul Henrik Gammeltoft* fuldmægtig hos mig, og

han var der vist til 1914, da han kom i Justitsministeriet. Han endte som højesteretsdommer, og nu er han jo pensioneret.

Men også andre af mine tidligere fuldmægtige har sluttet deres karriere som dommere i Højesteret. Der sidder nu præsidenten *A. Drachmann Bentzon*, højesteretsdommer *Jørgen Trolle* og vor første kvindelige højesteretsdommer, frk. *Bodil Dybdal*.

Overretssagfører *Ellis Henriques* var knyttet til kontoret fra 1917. Han blev engang anmodet om at komme ud til en af vore klienter – en meget velhavende klient, der ville drøfte visse ændringer i sit testamente. *Henriques* tog ud til klientens private bopæl, idet han var inviteret til frokost. Klienten serverede en gammel årgangs-rhinskvind.

– Må jeg hilse på Dem, hr. overretssagfører *Henriques*, min broder siger, at dette er en meget levende rhinskvind.

Der gik en tid, så hævede klienten igen glasset og sagde:

– Hr. overretssagfører *Henriques*, jeg har en søster, der altid siger, at dette er en meget levende rhinskvind. Må jeg hilse på Dem, hr. overretssagfører.

– Så gik der igen en stund. Så hævede klienten atter glasset:

– Hr. overretssagfører, min niece siger, at dette er en meget levende rhinskvind. Må jeg hilse på Dem.

Nu var det efterhånden gået op for *Ellis Henriques*. Lidt senere blev det hans tur, og så hævede han glasset:

– Hr. grosserer, må jeg have lov til at hilse på Dem. Dette er en meget levende rhinskvind.

Så sagde klienten:

– Hr. overretssagfører, hvor i al verden har De dog hørt det fra?

Højesteretssagfører *Hans Sigfred Levy* var min første kompagnon. Han begyndte som fuldmægtig i 1902, medens *Koppel* levede. Det kan jeg huske, for han fortalte mig, at da han kom – han havde jo været inde at præsentere sig for den gamle, – så havde han spurgt om kontortiden. »Vi har kontortid, når der er noget at bestille,« havde *Koppel* svaret. *Levy* blev højesteretssagfører i 1917, men døde allerede i 1922. Han var en fremragende jurist.

Det vigtigste og det eneste for ham, det var rent forstandsmæssigt at komme til det rigtige resultat. Han kunne virke hård, fordi så snart han kom til det sentimentale, så følte han ubehag, men klienterne fik en klar, logisk og efter hans mening fuldstændig rigtig

forklaring på, hvordan situationen lå. Han kom ikke med sidespring, og han hørte ikke til dem, der tvivlede. I almindelighed havde han ret. Hans natur var den sikre, den noget kolde, usentimentale. Han havde ikke, hvad man kan kalde medlidenhed i sin tanke, men orden og retfærdighed, selvom den var ligelinet, og han

Hans Sigfred Levy

bøjede ikke af for følelser, sådan som jeg så ofte gør. Når jeg engang imellem blev angrebet for et eller andet i pressen og sagde til ham, at jeg syntes, at det var dog for galt, så svarede han: »Det er ganske ligegyldigt, i morgen står der noget andet, og så er der ikke een, der husker, hvad der har stået.« Han havde ikke frygt for nogen, fordi han mente, at han altid stod fornuftigt og rigtigt på baggrunden af den juridiske viden, han i virkeligheden i høj grad var i besiddelse af.

Som procedør var han klar, uden sidespring, således at dommerne havde en fornemmelse af, at alt det kom frem, som var relevant, uden at der behøvedes nogen tilføjelse.

Levy sagde selv, at han egnede sig bedre til at være anklager end forsvarer. Det lå til hans natur, og han kunne aldrig spille på strenge som forsvarer, som han ikke selv følte var holdbare. Jeg kan huske en sag, hvor han som forsvarer gik voldsomt i ilden for

en sagfører, der havde rådet til en transaktion forud for en betalingsstandsning eller noget i den retning. Man ville gøre ham ansvarlig. Levy førte sagen med virkelig stor varme og dygtighed i landsretten, men det endte med, at han blev dømt. Levy kom til mig:

– Kan De ikke påtage Dem forsvaret for Højesteret?

– Men kære, det er jo Deres sag, De er jo gået i ilden for den tiltalte kollega.

– Jo, men jeg har en fornemmelse af, at jeg nu engang ikke egner mig til at være defensor.

Det var ham meget magtpåliggende at få kollegaen frifundet, for han havde ingenting gjort. Jeg syntes, at jeg skyldte ham at føre forsvaret ved Højesteret, når han syntes, at jeg var bedre egnet. Ja, det er underligt, men jeg følte det; min samvittighed sagde mig, at jeg var dygtig nok som forsvarer. Så tog jeg sagen. Jeg kan huske, at det var en af de sager, hvor jeg sagde til mig selv: Jeg kan ikke sige andet end, at hvis de straffer den mand, så skal de tage mig med. Og jeg procederede sagen ud fra den betragtning, at jeg ville handle nøjagtig, hvad pokker der så sker, nøjagtig som den mand, sådan skulle en sagfører handle, det var fuldt berettiget.

Han blev frifundet. Måske ikke på grund af dette synspunkt, men det virkede nu stærkt, at jeg sagde: Jeg vil gøre akkurat som han. Bladene skrev, altså før dommen var faldet: Højesterets-sagfører C. B. Henriques afslører sig som bedrager, han siger sådan og sådan. Nu blev han jo frifundet, og så var jeg jo også frifundet for bedragerisigtelsen. Men jeg gik altså i ilden for tiltalte, men dette kunne Levy aldrig have gjort. Det er den slags forsvar, som jo betyder noget, når de overhovedet respekterer den, der siger det. Det var rigtigt, jeg havde handlet på samme måde.

Men Levy skulle have været rigsadvokat. Der var tale om det, og han ville have været udmærket.

Karsten Meyer var også min kompagnon i mange år. Han begyndte hos mig som fuldmægtig i 1911, og han blev højesterets-sagfører i 1921. Jeg husker ham allerede som fuldmægtig som en særpræget ung mand. En af hans barndomskammerater *Poul Sarauw* har fortalt, at de ikke regnede ham for noget særligt i skolen, men allerede fra de unge år lagde han en virkelig juridisk interesse for dagen. Han besvarede en af Universitetets prisopgaver.

Guldmedaillen fik han ikke, men accessit, og han har senere fortalt, at medaillen lå inden for rækkevidde, hvis han under udarbejdelsen havde talt med en af de professorer, der skulle bedømme afhandlingen. Det kunne man ikke dengang.

Denne levende juridiske interesse bevarede han igennem hele

Karsten Meyer

livet. Han var kommet på sin rette hylde. Han var et mangeårigt, virksomt bestyrelsesmedlem i »Juridisk Forening«, og han fulgte med stor interesse de skandinaviske juristmoder, hvor han ofte deltog i diskussionen. På juristmødet i København i 1928 holdt han foredrag om, hvorvidt tvistigheder mellem en forening og dens medlemmer kunne unddrages domstolenes afgørelse ifølge foreningens vedtægter. Dette foredrag viste hans enestående intellekt og hans originale tankegang, og det historiske perspektiv, hvori han meget ofte så problemerne. Han sagde bl. a. – og det er typisk for ham – at det ikke mere er konge eller kirke, der kan gøre en mand fredløs, men foreninger. Han mente, at den uhyre magt, foreninger har, må underkastes en samfundsmæssig begrænsning, og han nævnede en engelsk dom på dette område, der havde citeret *Shakespeare*, som et sted siger: »Hvor herligt at have en jættes styrke, men hvor grumt at bruge den som en jätte!«

Han var alle dage stærkt interesseret i juridisk videnskab. Han bidrog undertiden til løsningen af aktuelle juridiske problemer, og han har ofte inspireret andre til at tage problemerne op, ikke mindst de unge videnskabsmænd, som han med glæde støttede, også med midler fra det legat, som man hædrede ham med på hans 60-årsdag. Han stod det juridiske fakultet nær – det skrev han selv i 1929, da han kritiserede, at bl. a. *Aug. Goll* ikke var blevet udnævnt til æresdoktor ved Københavns universitets 450 års jubilæum.

Karsten Meyer deltog også i forskelligt kommissionsarbejde, og han nærede en brændende interesse for sagførerstandens ve og vel. Han var næstformand i kredsbestyrelsen fra 1928 til 1932; han deltog ofte med indlæg i »Sagførerbladet«s spalter – undertiden anonymt. Han har bl. a. skrevet under pseudonymet »*Amicus curiæ*«. Han hævdede, at det var urigtigt, at en sagfører påberåbte sig sin personlige mening i en procedure – i den engelske advokatur anses det for et utilgiveligt fejlgreb. Han fortalte, at han som ganske ung sagfører havde forhandlet med højesteretssagfører *Asmussen* i en sag, hvor han kraftigt havde hævdet, at hans klient havde ret. *Asmussen* svarede ham: Hvem, der har ret, må domstolen afgøre. Jeg ville med fornøjelse have repræsenteret Deres klient, hvis han var kommet først til mig!

Karsten Meyer var ikke nogen stor procedør, og han var heller ikke, hvad man forstår ved en god taler, men han var morsom og original i sine tanker, og ofte kom han med ting, som man slet ikke havde tænkt kunne bruges i den sammenhæng. Hans argumentationer var altid rammende og fornøjelige. De har jo i en af Deres bøger selv givet et eksempel på hans rådgivning. Det var en forretningsmand, som spurgte Karsten Meyer, om han skulle sælge sin gamle velrenommerede forretning. Karsten Meyer spurgte ham, om han havde levet og åndet for forretningen. Det havde han. Om han kunne grave i sin have? Det kunne han ikke. Så sagde Karsten Meyer: Så må De dø med seletøjet på!

– De har opnået anerkendelse og hæder i deres liv?

– Ja, alt for meget, men det går mig ikke til hovedet. Jeg har fået alt for meget – det kan De nok selv se. Jeg kan jo ikke røre mig snart, uden at jeg bliver anerkendt for et eller andet – så jeg

*C. B. Henriques i grevinde Danners spisestue
6. januar 1956 før nytårskuren*

SAGFØRERE, DER BLEV STORKORSRIDDERE

28/1 1811

CHRISTIAN COLBJØRNSEN
(1749–1814)

Højesteretsadvokat, Generalprokurør, Justitiarius
i Højesteret.

28/10 1817

**CHRISTIAN MAGDALUS
THESTRUP COLD**
(1754–1826)

Prokurator ved Hof- og Stadsretten, Kancelli
deputeret, Generalprokurør.

21/8 1850

**FREDERIK WILHELM
TRESCHOW**
(1786–1869)

Højesteretsadvokat, Generalliskal, Vicepræsident
i Stænderforsamlingen.

26/5 1892

**CARL CHRISTIAN WILHELM
LIEBE**
(1820–1900)

Højesteretsadvokat, Formand for Landstinget.

30/11 1927

CARL JULIUS OTTO LIEBE
(1860–1929)

Højesteretssagfører, Statsminister.

kan ikke klage i den retning. Men jeg har ikke gjort noget for det selv. Det har jeg ikke.

-- De fik Storkorset i oktober 1955?

-- Ja, det fik jeg, men den direkte anledning kender jeg ikke. Kongen overrakte mig Storkorset og holdt en nydelig tale.

-- Hvad skal der stå på Deres våbenskjold?

-- *Som dommer altid menneske.*

-- Hvilken kollega står i dette århundrede som den største indenfor standen?

-- Efter min opfattelse må det ubestrideligt blive overretssagfører *Axel Bang*, som jeg har haft nært samarbejde med og tilknytning til fra omkring århundredskiftet. *Axel Bangs* indsats er så mangesidig, men lad mig fremdrage, hvad der vist ikke er så forfærdelig mange, som ved, at *Axel Bang* gennem sin uforfærdede, uimponerede og uafhængige holdning mere end nogen anden bidrog til at fastslå forsvarernes ligestilling med anklagemyndigheden overfor retten. Det er nu så selvfølgelig, men lige efter retsplejelovens nyordning kostede det kamp med nogle retsformænd, og her var det *Axel Bang*, der i kraft af sin autoritet førte an. Han var i og for sig ikke ortodoks som jurist, men han havde en evne til det menneskelige, som var enestående. Som forsvarer kunne han virke betagende som »hjerteforsvarer«, og som sagfører havde han dyb forståelse af alle sagførergerningens sider.

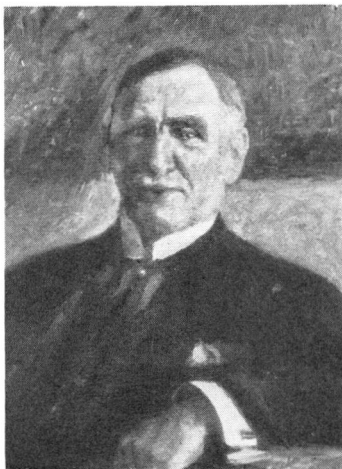
Da *Axel Bang* døde i 1942 skrev jeg i en mindeartikel om ham:

»For enhver stand er det en opgave at finde det ideal, som giver det bedste udtryk for alle standens gode egenskaber. Man beskriver det, definerer det, men kommer altid til det resultat, at idealet kan beskrives, men det eksisterer ikke.

Jeg tør påstå, at sagførerstanden fandt idealet for en sagfører levende gående mellem os i mange, mange år, og vi fandt det i *Axel Bang*. Vi behøver ikke at definere og beskrive, vi havde ham. Unge og gamle, vi så ham, og vi hørte ham. Ung med de unge, ja, yngre med de unge, når han næsten drengeagtig færdedes mellem dem; værdig, klog og overbevisende, ja, fanatisk overbevisende i de ældres kredse.

Det var ikke alene sagførerevnerne, han i alle gerningens forgreninger fuldtud besad – det var kærligheden til gerningen, ja, forelskelsen i denne, der gjorde ham til den ideale sagfører.

Han så i den hjælpen til klienterne, besindige råd, varmende og opmuntrende. Men han så også hjælpen til retten og kampen mod uretten. Han så lykken ved en gerning, der tillod ham i fuld frihed, i uafhængig frihed, at tjene retten og bekæmpe uretten. Bekæmpe den mod alle nok så store, nok så meget autoriteter og mægtige.

Axel Bang

Maleri af Jul. Paulsen

Tilhører Sparekassen for København og Omegn

»Den frie, uafhængige sagfører«, råbte han til os alle, »hold fast ved ham, så er I de bedste borgere, og jeres kald det bedste og taknemmeligste i verden. Derfor har I pligter frem for nogen, glem ikke dem, men glem heller aldrig jeres uafhængighed.«

Trods alt det meget på alle områder, faglige og humane, han fik udrettet her i livet, så var kærligheden til hans stand det bærende for ham.

Han vil vedblive at stå som et ideal. Husk ham på vore møder, altid kæmpende for skjoldet uden plet; husk ham i skranken, givende alt, hvad han havde af varme og begejstring for sagen og mennesket; husk hans arbejde for sagførerorganisationernes uafhængighed og pligter. Han må ikke og kan ikke glemmes af nogen sagfører, der har interesse for og kærlighed til sin stand.«

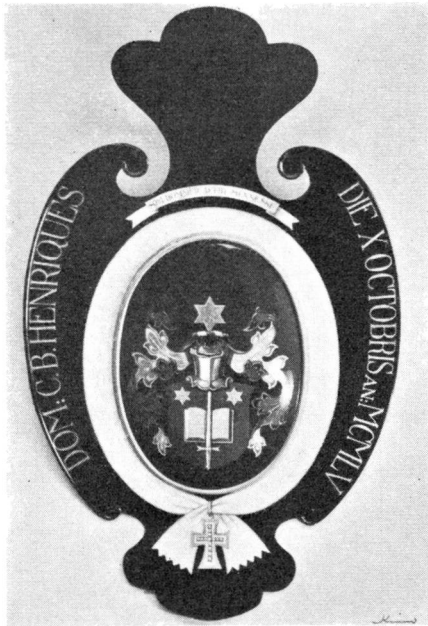
C. B. Henriques døde den 13/7 1957.

Jeg skrev dagen efter i »Politiken«:

»Som advokat fik han en position, der tåler sammenligning med Norges berømte *Bernhard Dunker*. Det var kærligheden til sagførerergerningen, der gjorde ham til den ideelle sagfører. Han skrev i 1942 i en nekrolog over sin afdøde ven, overretssagfører *Axel Bang*: Han så i sagførerergerningen hjælpen til klienterne, besindige råd, varmende, opmuntrende. Men han så også hjælpen til retten og kampen mod uretten. Han så lykken ved en gerning, der tillod ham i fuld frihed, i uafhængig frihed at tjene retten og bekæmpe uretten. Bekæmpe den mod alle nok så store, nok så meget autoriteter og mægtige.

Disse ord, skrevet af C. B., passer præcis på C. B.

De kan ikke siges bedre.«

C. B. Henriques' våbenskjold i Det nationalhistoriske museum på Frederiksborg slot

Mindeplade i »Sagførergårdens«